

**TURUN
YLIOPISTO**

Kaksoismarginaali

Naisvihan ilmentymiä päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöissä

Sosiaalityö,
Sosiaalitieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Alli Tamminen

24.4.2026
Turku

Opiskelijan lausunto tekoälyn käytöstä tähän tutkielmaan liittyen:

En ole käyttänyt tekoälyä hyödyntäviä työkaluja tätä tutkielmaa kirjoittaessani.

Olen käyttänyt tekoälyä hyödyntäviä työkaluja tätä tutkielmaa kirjoittaessani. Tämä käyttö on dokumentoitu tutkielman liitteessä. Vakuutan, että tekoälyä käytettiin yliopiston ohjeistuksen mukaisella tavalla.

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Alli Tamminen

Otsikko: Kaksoismarginaali

Ohjaaja: YTT Kirsi Günther

Sivumäärä: 104 sivua (+ liitteet 10 sivua)

Päivämäärä: 24.4.2026

Tiivistelmä

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen naisvihaa ilmiönä päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöissä. Tarkoituksena on selvittää, millaisena naisviha näissä yhteisöissä näyttäytyy, millaisia vaikutuksia sillä on naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen sekä miten päihdepalvelut tunnistavat naisvihan ja siihen liittyvät seuraukset.

Tutkielman aineisto koostuu kolmen kokemusasiantuntijan teemahaastatteluista, jotka on toteutettu tammi-helmikuussa 2026. Haastattelujen yhteenlaskettu kesto on 5 tuntia ja 17 minuuttia. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 92 sivua fontilla 12 ja rivivälillä 1,5. Teemahaastatteluaineistoa analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tutkielma pohjautuu aiempaan tutkimukseen suomalaisista päihdeyhteisöistä, joissa naisvihalla oletetaan olevan merkittävä rooli, ja tuloksia tulkitaan feministisen teorian viitekehyksessä.

Tutkielman tulokset osoittavat, että naisviha ilmenee päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöissä monimuotoisena ja usein vaikeasti tunnistettavana ilmiönä. Se näyttäytyy osana yhteisöjen tavanomaisia käytäntöjä. Naisviha ei rajaudu yksittäisiin tekoihin tai asenteisiin, vaan muodostuu kokonaisuudesta, jossa naisvihamielinen puhe, alistainen asema, sukupuolittunut väkivalta, seksuaalinen kontrolli ja sisäistetty naisviha kietoutuvat toisiinsa. Tutkielman tulokset ovat linjassa aiemman tutkimuksen kanssa osoittaen, että naisten kokemukset näissä yhteisöissä eroavat miesten kokemuksista, mutta tulokset osoittavat, että nämä kokemukset kytkeytyvät kuitenkin laajempaan naisvihan ilmiöön ja niitä on perusteltua jäsentää tämän käsitteen kautta.

Naisvihalla on vaikutuksia naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen. Se heikentää itsetuntoa, lisää häpeää ja itseinhoa sekä kaventaa toimijuutta, mikä voi vaikeuttaa avun hakemista ja muutokseen sitoutumista. Lisäksi naisviha vahvistaa alistaisia ja väkivaltaisia valtasuhteita erityisesti parisuhteissa. Tutkimus osoittaa, että päihdepalveluissa naisvihan tunnistaminen on puutteellista ja sukupuolittuneet tarpeet jäävät usein huomioimatta. Ilmiön tunnistaminen edellyttää sukupuolisensitiivistä ja rakenteellista näkökulmaa sekä palvelujärjestelmän kriittistä tarkastelua. Naisvihan huomioiminen on tärkeää, jotta naisten hyvinvointia ja toimijuutta voidaan vahvistaa, ja jotta voidaan kehittää vaikuttavampia päihdepalveluita.

Avainsanat: naisviha, päihteiden käyttö, sosiaalityö, päihdepalvelut, sisäistetty naisviha, sukupuolittunut väkivalta

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Päihteiden käytön yhteiskunnallinen konteksti Suomessa	8
2.1	Päihteiden käytön käsitteellinen ja yhteiskunnallinen kehys	8
2.2	Sosiaalinen huono-osaisuus ja stigma	12
2.3	Naiset päihdetutkimuksessa ja -yhteisöissä	17
3	Sukupuoli päihdekontekstissa ja sosiaalityössä	21
3.1	Sukupuolittuneet päihde- ja riippuvuustyön palvelut Suomessa	21
3.2	Naisviha ja sisäistetty naisviha	25
3.3	Feministinen sosiaalityö ja miehet	31
4	Tutkimusasetelma	35
4.1	Tutkimustehtävä	35
4.2	Tutkimusaineisto ja haastateltavien rekrytointi	36
4.3	Tutkimusmenetelmät	41
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio	43
5	Tutkimuksen tulokset	46
5.1	Naisviha päihdeyhteisöissä	46
5.2	Naisvihan vaikutukset naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen	75
5.3	Naisvihan ja sukupuolittuneiden tarpeiden tunnistaminen päihdepalveluissa	82
6	Johtopäätökset	89
	Lähdeluettelo	96
	Liitteet	105
	Liite 1. Tutkimuskutsu	105
	Liite 2. Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste	107
	Liite 3. Suostumuslomake	111
	Liite 4. Teemahaastattelurunko	112
	Liite 5. Selvitys tekoälyn käytöstä	114

1 Johdanto

Suomen tilastojärjestelmä on arvioitu maailmanpankin vertailussa jo useana vuonna yhdeksi maailman parhaista (Tilastokeskus 2024b). Vuosien 2016–2017 aikana Tilastokeskus keräsi tällöin juhlitun 100-vuotiaan Suomen kunniaksi listan vertailuista, joissa Suomi on maailman kärjessä. Lähes sadan kohdan lista korosti Suomen olevan maailman turvallisin maa, jossa on maailman paras hallinto. (Karppinen 2025.) Näiden nostojen joukosta uupuu kuitenkin kärkitilastoja, jotka maalaavat hyvin erilaisen kuvan Suomesta. Vuonna 2014 Euroopan unionin perusoikeusvirasto selvitti, että Suomi on EU:n turvattomin maa naiselle (FRA 2014) ja Suomen väkilukuun suhteutettuna jo vuosia korkea huumekuolemien määrä saavutti huippunsa vuonna 2023 kun huumeisiin menehtyi 310 ihmistä (Tilastokeskus 2024a). Kenelle maailman turvallisin maa siis todella on turvallisin? Tilastojen mukaan ei ainakaan sen naisille tai päihteidenkäyttäjille.

Yhdistyneiden kansakuntien huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaava toimisto (UNODC 2025) julkaisee vuosittain maailman huumeraportin, joka pyrkii antamaan tarkan, tieteellisen ja puolueettoman katsauksen meneillään oleviin huumetrendeihin ja -ilmiöihin ympäri maailmaa. Yksi raportin esipuheessa esiin nostettu keskeinen ajankohtainen huoli koskee miesten ja naisten välisiä eroja päihteiden vaikutuksissa ja hoidon saatavuudessa. Vuonna 2023 arviolta 64 miljoonaa ihmistä ympäri maailmaa kärsi huumeriippuvuudesta. Päihderiippuvaisista miehistä arviolta yksi seitsemästä ja naisista vain yksi kahdeksastatoista sai jonkinlaista päihdehoitoa. Naiset saavat tilastollisesti vähemmän päihdehoitoa kuin miehet ja tutkimus on osoittanut, että naisilla on useita esteitä hoitoon hakeutumisessa, kuten korostunut stigma, sosiaalisiin rooleihin liittyvät odotukset ja sukupuolisensitiivisten hoitolaitosten puute. (UNODC 2025, 60–61.)

Naisille suunnattujen ja sukupuolisensitiivisten, eli sukupuolen vaikutukset yksilön ja yhteisön tasolla huomioivien (Mielenterveystalo 2025) päihdepalvelujen puute näyttäytyy maailmanlaajuisena ongelmana. Tämän tutkielma tavoitteena on tarkastella, millaista on olla nainen suomalaisen päihteiden käytön marginaalikulttuurissa ja kykeneekö nykyinen palvelujärjestelmä vastaamaan tällaisen todellisuuden luomiin tarpeisiin. Tämä tutkielma nojaa kaksoismarginaalin käsitteeseen, jolla viitataan naisten sijoittumiseen marginaaliin sekä päihteiden käyttösä että sukupuolensa vuoksi. Aiempi tutkimus on osoittanut, että niillä sosiaalisilla alueilla, joilla esiintyy poikkeavuutta valtavirrasta, nousee naiseus esiin

hätkähdyttävänä kaksinkertaiseen marginalisaatioon liittyvänä ominaisuutena. (Kuronen ym. 2004.) Tutkielma käsittelee naisia ja naisoletettuja, sillä heihin kohdistuu tässä tutkielmassa käsiteltävä kaksoismarginaali.

Tutkimusaihe on sosiaalityön tutkimukselle merkityksellinen, sillä sosiaalityön keskeisiin tehtäviin kuuluu sosiaalisten ongelmien tunnistaminen, palvelujen kehittäminen sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tukeminen. Sosiaalityöntekijät toimivat usein laillistetuissa virkatehtävissä sosiaalipalvelujärjestelmän asiantuntija- ja johtotehtävissä, joissa he osallistuvat palvelujen toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen. Sosiaalityöhön kuuluu lakisääteinen velvollisuus rakenteellisesta sosiaalityöstä, joka on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 7 § mukaista toimintaa. Rakenteellinen sosiaalityö edellyttää, että asiakastyössä kertynyttä tietoa hyödynnetään yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseen, palvelujen kehittämiseen sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen (THL 2023a). Sosiaalityöntekijöillä on keskeinen rooli näiden epäkohtien esiin nostamisessa myös päihdepalvelujen kontekstissa.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n momentin 3 mukaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnista tulee vastata virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Päihderiippuvuus ja useat samanaikaiset tuen tarpeet ovat sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3 §:n 3 momentin mukaisesti perusteita erityisen tuen tarpeelle. Päihdepalveluissa työskennellessäni havaitsin, että erityisen tuen tarve liitettiin usein asiakkaille, joilla oli selkeää riippuvuuskäyttäytymistä, sekä useita samanaikaisia palvelukontakteja tai yhteistyötahoja, kuten psykiatrisen hoitokontakti, jälkihuolto ja rikosseuraamusjärjestelmä. Sosiaalityöntekijät työskentelevät usein sellaisten asiakkaiden kanssa, joiden elämäntilanteisiin liittyy kasautunutta huono-osaisuutta ja moninaisia tuentarpeita. Tästä näkökulmasta on tärkeää tarkastella, miten päihdeyhteisöissä ilmenevät sukupuolittuneet valtasuhteet ja naisvihamieliset käytännöt vaikuttavat naisten asemaan sekä miten palvelujärjestelmä tunnistaa ja huomioi nämä ilmiöt.

Päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöissä on tunnistettu vallitsevan patriarkaalisia ja heteronormatiivisia normeja, joiden keskiössä on maskuliinisuuden arvostus (Väyrynen 2007, 20, 84, 135; Perälä 2011, 9; Karttunen 2019, 14, 29–30). Tällaisia tiukkoja maskuliinisia normeja noudattavien yhteisöjen on havaittu olevan todennäköisiä naisvihamielisten asenteiden tuottajia ja mielenterveysongelmilla ja päihteiden käytöllä on löydetty olevan yhteys naisvihamielisiin asenteisiin (Fleming ym. 2017, 1–3). Päihteitä käyttävät naiset

poikkeavat usein sukupuolellaan joukosta, sillä päihteiden käyttö ja siihen liittyvät toiminnot on nähty sijoittuvan pitkälti laittomille ja muutoin epäfeminiinisiksi määrittyneille alueille (Granfelt 2004). Naisviha on teoreettisesti kietoutunut patriarkaattiin ja heteronormatiivisuuteen, altistaen siten kaikkia näitä lähtökohtia käytöksellään vastustavia naisia naisvihalle (Manne 2018, 27). Tutkielman heteronormatiivinen rajausta perustuu tutkimuskohteeseen, eli päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöihin, joissa vallitsee aiemman tutkimuksen mukaan patriarkaalinen ja heteronormatiivinen yhteiskuntajärjestys (Perälä 2011, 128).

Tämä tutkielma tarkastelee teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla teemahaastatteluaineistoa, joka koostuu entisten päihteidenkäyttäjien näkemyksistä naiseudesta ja naisvihasta päihteidenkäyttäjien yhteisöissä. Tutkielma ei pyri vahvistamaan aiempia perinteisiä stereotyyppioita päihteitä käyttävistä naisista haavoittuvina ja miehiä häiriintyneempinä (Granfelt 2004; Karttunen 2019, 35). Naisten kokemukset päihteiden käytön marginaaliyhteisöissä ovat yksilöllisiä ja moninaisia, mutta ne eivät synny tyhjiössä. Niitä muovaavat sukupuolittuneet valtarakenteet ja kulttuuriset normit, jotka voivat ilmetä naisvihamielisinä asenteina ja käytäntöinä. Aiemmassa tutkimuksessa näitä ilmiöitä on kuvattu esimerkiksi naisten haavoittuvuutena, vaikeuksina tai sukupuolittuneina kokemuksina, mutta niitä ei ole systemaattisesti jäsennetty naisvihan käsitteen kautta. Tutkielman painopiste siirtyy täten yksilöllisten ongelmien tarkastelusta sukupuolittunutta eriarvoisuutta ylläpitäviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin mekanismeihin.

Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan olettaa, että päihteidenkäyttäjien marginaaliyhteisöissä esiintyy naisvihamielisiä asenteita. Lisäksi ilmiö voi näyttäytyä joiltakin osin valtavirtayhteiskuntaan verrattuna voimakkaampana. Tutkielman yhtenä lähtökohtana on näkemys sukupuolesta ensisijaisesti yhteiskunnallisena ja rakenteellisena järjestelmänä, ei yksilön ominaisuutena. Sukupuoli ja siihen liitetyt roolit ovat jo pitkään määrittäneet miten naisten ja miesten tulisi olla suhteessa toisiinsa. (Holmila 2001, 55.) Tutkielma ei silti perustu oletukseen siitä, että naiset tai miehet jakaisivat jonkin yhtenäisen kokemuksen päihteiden käytöstä, sen marginaalikulttuureista tai sukupuolestaan. Lähtökohtana on yksilöllisten kokemusten moninaisuus, mutta samalla niiden sijoittuminen laajempiin sukupuolittuneisiin rakenteisiin. Seuraavaksi muodostan tämän tutkielman teoreettisen viitekehyksen, jossa esitän tutkielman lähtökohdat ja keskeiset määritelmät sekä tarkastelen aiheeseen liittyvää yhteiskunnallista keskustelua.

2 Päihteiden käytön yhteiskunnallinen konteksti Suomessa

2.1 Päihteiden käytön käsitteellinen ja yhteiskunnallinen kehys

Laissa ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) päihteellä tarkoitetaan 2§:n mukaisesti kaikki alkoholipitoisia aineita, huumausaineita, päihtymiseen käytettäviä lääkkeitä sekä muita päihtymistarkoitukseen käytettäviä aineita. Suomessa yleisimpiä päihteitä ovat alkoholi, lääkkeet, huumeet ja impattavat aineet (THL 2020). Tässä tutkielmassa päihteiden käyttö viittaa riippuvuuteen mihin tahansa näistä päihteistä tai niiden samanaikaiskäyttöön. Suomalaiselle päihdekulttuurille on keskeistä huumausaineiden ja alkoholin samanaikaiskäyttö, ja huumeiden käytön yleistymisen on ollut jatkuvasti kasvussa (Karjalainen 2020, 26). Erityisesti niin sanottu päihteiden viihdekäyttö on hyvin yleistä (THL 2021). Päihteiden käytön eri muotoja, kuten viihdekäyttöä, on pyritty tutkimuksissa luokittelemaan sekä käyttömäärien että siihen liittyvien lieveilmiöiden perusteella. Tässä tutkielmassa puhuttaessa päihteiden käytöstä ei kuitenkaan puhuta viihdekäytöstä, sillä määritelmä ei pidä sisällään sosiaalisen huono-osaisuuden ulottuvuutta.

Huumeiden viihdekäytöllä tarkoitetaan vapaa-ajalle sijoittuvaa käyttöä. Tällöin käyttäjä on usein työelämässä tai opiskelee, ja on usein suhteellisen hyvin toimeentuleva. Viihdekäyttö yhdistetään usein esimerkiksi juhlimiseen ja rentoutumiseen, ja käsitteeseen liittyy vahvasti käyttäjän oma näkemys päihteiden käytön hallittavuudesta. (Salasuo & Rantala 2002, 45–47, 49.) Tämä tutkielma käsittelee päihteiden käyttöä sellaisen riippuvuuden tasolla, joka ei ole käyttäjän näkökulmasta hallinnassa ja josta on aiheutunut hänelle vakavaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista haittaa. Tällöin puhutaan usein tilanteesta, jossa päihteitä käyttävän henkilön arkea määrittää päihteiden hankkiminen ja käyttö.

Samanaikaiskäytöllä tarkoitetaan useamman kuin yhden päihdyttävän aineen samanaikaista tai peräkkäistä käyttöä. Ilmiöstä on tyypillisesti käytetty termiä sekakäyttö, johon liittyy tiettyjä stigmatisoivia merkityksiä. Sekakäytön on ajateltu koskevan erityisesti marginalisoituneita ryhmiä, ja siihen liitetään usein mielikuvia kaoottisesta ja hallitsemattomasta päihteiden käytöstä. Useamman päihteen samanaikainen käyttö ei kuitenkaan rajoitu marginaalikulttuureihin, vaan sitä esiintyy myös niin sanotussa viihdekäytössä. (Kataja ym. 2016, 43–44; THL 2011, 90.) Samanaikaiskäyttö on osa tämän

tutkielman termistöä, sillä sitä esiintyy myös marginaalikulttuureissa, joissa sosiaalinen huono-osaisuus on läsnä. Samalla on tärkeä tunnistaa, että jokainen ”viihdekäyttäjä”, joka käyttää kokaiinia alkoholin vaikutuksen alaisena istuu tämän saman määritelmän alle yhtä lailla.

Päihteiden samanaikaiskäyttö on yleistä erityisesti alkoholin suurkuluttajien keskuudessa kaikissa ikäryhmissä (Karjalainen 2020; Hakkarainen ym. 2018, 92). Arviolta 78 prosenttia kaikista juodusta alkoholista Suomessa sijoittuu riskikäytön rajoihin, kun tarkastellaan viikkokulutusta tai humalajuomiskertojen määrää. Tämä arvio on todennäköisesti aliarvio, sillä tutkimus piti sisällään ryhmiä kuten 15–17-vuotiaita ja kroonisesti sairaita henkilöitä, joiden riskikäytön rajat ovat suosituksia matalampia. (Lintonen & Mäkelä 2018, 39, 47.) Alkoholin käyttömääriä mittaavan AUDIT-kyselyn avulla on löydetty, että 43 prosenttia lääkkeitä väärinkäyttäneistä ja 54 prosenttia huumeita käyttäneistä ylittävät riskikäytön rajat (Lintonen & Nevalainen & Latvala. 2018, 79). Vuonna 2018 huumehoidon asiakkaista 52 prosentilla oli käytössään vähintään kolme päihdettä, joiden käyttö on aiheuttanut heille vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja (Rönkä 2020a, 37; Hakkarainen ym. 2018, 89).

Alkoholinkäyttö voidaan jakaa viiteen eri luokkaan, jotka ovat absolutismi eli totaalikieltäytyminen, kohtuukäyttö, ongelmakäyttö, haitallinen käyttö ja alkoholiriippuvuus (Seppä 2013). Haitallisessa käytössä ilmenee selkeitä fyysisiä ja psyykkisiä haittoja, kun taas alkoholiriippuvuudessa on näiden lisäksi kyse pakonomaisesta tarpeesta juoda. Haitallista käyttöä ja alkoholiriippuvuutta edeltää tietyt riskikäytölle määritetyt rajat, jonka jälkeen aletaan tyypillisestä puhua ongelmasta tai riippuvuudesta. Suomessa korkean riskin taso riippuu paljon sukupuolesta. Miesten kohdalla raja menee 23–24 annoksessa kun taas naisten kohdalla vastaava luku on huomattavasti pienempi: noin 12–16 annosta. Nykyinen kansallinen alkoholinkäytön käypä hoito- suositus, eli alkoholiongelman hoitosuositus on laskenut kohtalaisen riskin rajaa miehillä 14 annokseen ja naisilla 7 annokseen viikossa. (Duodecim 2025.)

Kuten alkoholiriippuvuudessa myös huumeriippuvuudelle on tavanomaista päihteen jatkuva, pakonomainen käyttö, johon ei vaikuta sen aiheuttamat sosiaaliset ja terveydelliset haitat. Huumeriippuvuuteen liittyy fysiologinen riippuvuuden kehittyminen, jolloin toleranssi, eli kyky sietää huumeen vaikutuksia kohoaa ja käytön lopettamisen jälkeisinä päivinä ilmenee käytetystä määrästä voimakkuudeltaan riippuvia vieroitusoireita, kuten ahdistuneisuus ja

levottomuus. Riippuvuudesta puhuttaessa on tyypillistä, että päihteiden käyttö ei enää tässä vaiheessa liity aineen aiheuttamaan mielihyvähämmäskemukseen vaan siitä käytetään hermoston normaalitoiminnan turvaamiseen. Tällöin on kyse fyysisestä riippuvuudesta. Fyysisen riippuvuuden lisäksi riippuvuudella nähdään olevan myös psykologinen taso, joka ymmärtää päihtymisen hetkellisenä pakonomaisena keinona paeta sietämättömästä ahdistuksesta ja siihen liittyvistä häpeän ja ulkopuolisuuden tunteista. Pakonomaista käytöstä selittää tiettyjen huumeiden, kuten opiaattien aiheuttamat toiminnalliset ja rakenteelliset muutokset aivoihin ja erityisesti sen mielihyvähämmäskemukseen. Esimerkiksi opiaattien käytöllä on löydetty olevan monimutkainen vaikutus aivojen mielihyvähämmäskemukseen ja endorfiiniin, eli mielihyvähormonin vähenemiseen. (Häkkinen 2023; Holopainen 2005.)

Opiaattien käytön seurauksena syntyvää endorfiinivajetta pyritään usein korvaamaan lääkkeellisellä korvaushoidolla, joka muodostaa keskeisen lähtökohdan opiaattiriippuvuuden kuntoutuksessa. Tyypillisiä korvaushoidossa käytettäviä lääkkeitä ovat metadoni ja buprenorfiini. Yksi suomalaiselle päihteiden käytön kulttuurille ominainen piirre on korvaushoidossa käytettävän buprenorfiinin väärinkäyttö. Lääkkeiden väärinkäyttö tarkoittaa lääkkeiden käyttöä ilman lääkärin määräystä, suurempina annoksina kuin on määrätty tai muuhun kuin määrättyyn käyttötarkoitukseen. (Holopainen 2005; Lintonen & Nevalainen & Latvala 2018, 80.) Buprenorfiinia käytetään Suomessa päihtymistarkoituksessa enemmän kuin missään muualla Euroopassa (Leskinen 2020, 140; Perälä 2011, 24). Suomi on yksi keskeisimmistä lääkkeen laittoman maahantuonnin kohteista ja buprenorfiini on yleisin huumemyrkytyskuolemiin liittyvä aine Suomessa. Aine ei kuitenkaan yksinään johda kuolemaan, vaan myrkytyskuolemiin liittyy lähes aina jokin toinen päihde, jossa on keskushermostoa rauhoittavia osatekijöitä. Tällaisia aineita ovat esimerkiksi bentsodiatsepiini tai alkoholi. (Kolehmainen 2018; Kriikku & Ojanperä 2020, 85, 88.)

Perinnölliset tekijät voivat lisätä alttiutta päihderiippuvuuteen, mutta ne eivät yksin aiheuta sitä. Mikäli henkilö on altis riippuvuuden kehittymiselle voi jo muutamien viikkojen tai kuukausien toistuva käyttö johtaa toleranssin nousuun ja vaikeuksiin lopettaa huumeiden käyttö. (Holopainen 2005; Mielenterveystalo 2025.) Riippuvuustasoiseen huumeidenkäyttöön liittyy usein terveydelle haitallisia käyttötapoja, kuten pistäminen. Lisäksi päihteiden samanaikaiskäyttö on yleistä, ja ilmiö on tavallinen päihdehuollon asiakkaiden keskuudessa. (Rönkä 2020a, 37.) Riippuvuuden kehittymistä ei voida selittää yksinomaan biologisilla mekanismeilla. Päihderiippuvuus rakentuu vuorovaikutuksessa myös psykologisten ja

sosiaalisten tekijöiden kanssa. Riippuvuus on inhimillinen mekanismi, joka paikantuu yksilöön ja se edellyttää usein jotain ennestään olemassa olevaa haavoittuvuutta, käytettävästä päihteestä riippumatta. (Maté 2008, luku 12.)

Elämänhallinnan haasteet, traumaattiset kokemukset, mielenterveyden häiriöt, köyhyys sekä koettu ulkopuolisuus voivat lisätä päihteiden käytön riskiä ja vaikeuttaa toipumista. Riippuvuuteen voi usein liittyä pyrkimys ”itselääkitä” emotionaalista tuskaa, käsittelemättömiä kokemuksia tai traumaa. (Maté 2008, luku 18.) Myös suomalaisessa hoitosuosituksessa tunnistetaan riippuvuuden kytkeytyminen sosiaalisiin ja psyykkisiin tekijöihin. Huumehoidon Käypä hoito -suositus (2018) korostaa sosiaalisten ongelmien huomioimista osana hoitoa sekä sosiaalityön kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä. Lisäksi huumeiden käyttöön tiedetään usein liittyvän samanaikaisia mielenterveyden häiriöitä, minkä vuoksi psykososiaalisia menetelmiä pidetään keskeisenä osana hoitoa. (Kuussaari & Partanen 2020, 68.)

Suomessa huumeita käytetään keskimääräisesti enemmän eteläisen Suomen suurissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, Turussa ja Tampereella (Gunnar & Kankaanpää 2020, 32). Ruiskujen ainejäämätutkimuksessa Helsingin alueella yleisimmiksi pistämällä käytetyiksi huumeiksi tunnistettiin buprenorfiini, amfetamiini ja metamfetamiini (Rönkä 2020a, 37). Alueellisia käyttömäärien eroja selittää todennäköisimmin Suomen maantieteellisesti syrjäinen sijainti, eteläisessä Suomessa päihteiden saatavuuden ollessa yksinkertaisesti suurempaa. Lisäksi esimerkiksi Pohjois-Suomi on maantieteellisesti hyvin laaja ja on mahdollista, että ilmiö jää tilastollisesti todellisuutta pienemmäksi, sillä pitkät välimatkat ja vähäinen liikennevalvonta heijastuvat suoraan vähäiseen rekisteritietoon ja täten tutkimuksiin. (Rönkä 2020a, 39.)

Suomen huumausainepolitiikka on yksi Euroopan tiukimmista ja Suomessa huumausainepolitiikan toimenpiteiden kansallisesta yhteensovittamisesta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö (Partanen 2002, 26; Kotovirta & Kailanto 2020, 11). Huumeiden käyttö on seurannut Suomessa pitkälti kansainvälisiä virtauksia, vaikka Suomi ei ole koskaan ollut maailmanlaajuisen huumeikaupan tärkeimpiä kohteita sijainnista ja pienestä väkiluvusta johtuen. Suomessa on tunnistettu kaksi isompaa huumeaaltoa 1960- ja 1990- luvuilla. 1990-luvulta lähtien huumeiden käytön lisääntymien on jatkunut suhteellisen tasaisena ja ilmiön

voidaan katsoa tällöin vakiintuneen osaksi suomalaista päihdekulttuuria. (THL 2011, 39; Karjalainen 2020, 18; Perälä 2011, 28; Salasuo & Rantala 2002, 64.)

Sekä 1960-luvun että 1990-luvun huumeaallot ovat näyttäneet vahvasti miesvaltaisina. Naiset tunnistettiin 1960-luvulla vielä heikosti edes alkoholinkäyttäjinä tai alkoholitutkimuksen kohteina (Holmila 1992; Simonen 2011). Myös 1990-luvun huumeaalto rakentui aluksi pääosin miesten käytön varaan. Naisten osuus huumeidenkäyttäjistä alkoi kasvaa näkyvämmiin vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen. (THL 2011, 39; Karjalainen 2020, 18; Perälä 2011, 28; Salasuo & Rantala 2002, 64.) Tämä historiallisesti rakentunut miesvaltaisuus heijastuu edelleen nykyisiin huumemarkkinoihin. Helsingin huumemarkkinoita on kuvattu ympäristöksi, jossa jatkuva väkivallan uhka on läsnä ja ilmiötä on tulkittu vallitsevan maskuliinisen toimintakulttuurin sekä siihen liittyvien vallan osoittamisen ja hierarkioiden rakentamisen käytäntöjen seurauksena. (Perälä 2011, 9–10.)

Suomalainen päihdetutkimus ja -politiikka sisältävät paljon stigmatisoivaa termistöä, joiden ongelmallisuutta tulisi korostaa. Aiemmassa päihdetutkimuksessa puhutaan esimerkiksi paljon päihteiden ongelmakäytöstä, jolla viitataan päihteiden käyttöön, josta on aiheutunut vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja (Rönkä 2020a, 37). Termin yleisyydestä riippumatta tässä tutkielmassa ei käytetä termiä päihteiden ongelmakäyttäjä, sillä se on leimaava, eikä ota huomioon aihepiirin monimutkaisuutta. Tutkielmassa käytetään käsitteitä, kuten riippuvuus tai päihteiden käyttö, kun viitataan päihteiden käyttöön, josta on aiheutunut vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Lisäksi puhun päihteiden käytön marginaalikulttuurista, jolla viitataan päihteiden käyttöön sellaisella tasolla, jossa sosiaalisella huono-osaisuudella on selkeä rooli päihteiden käyttäjän elämässä sekä niissä yhteisöissä, joissa hän viettää aikaa.

2.2 Sosiaalinen huono-osaisuus ja stigma

Sosiaalisella huono-osaisuudella ja huumeriippuvuudella on vahva yhteys, mikä korostuu erityisesti huumekuolemia tarkastellessa. Sosiaaliset tekijät näyttävät vaikuttavan etenkin niihin kuolemiin, jotka luokitellaan päihderiippuvuudesta johtuviksi. Huumausaineisiin liittyvien kuolemien määrä on ollut useamman vuoden ajan nousussa ja kuolleiden keski-ikä on laskenut. Esimerkiksi vuosien 2000–2008 välillä huumemyrkytykseen kuolleista 83 prosenttia kuului toimeentulotuen piiriin. Myös koulutustaso on yksi keskeinen tekijä huumekuolleisuutta tarkastellessa. Pelkän peruskoulutuksen suorittaneilla on korkeampi

todennäköisyys kuolla huumeisiin liittyviin syihin, kun taas toisen asteen tai korkeakoulun käyneillä riski on vähäisempi. Päihteiden käytön varhainen aloittaminen voi heikentää kouluttautumismahdollisuuksia, mutta matala koulutustaso voidaan myös nähdä varhaisena syrjäytymisen riskitekijänä. (Brummer-Korvenkontio 2020, 78; Rönkä 2020b, 90–91.)

Huono-osaisuutta on pitkään määritelty erilaisten ryhmien avulla, jotka sijoittuvat valtaväestön ulkopuolelle. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi asunnottomat, riippuvuustason päihteidenkäyttäjät, pitkäaikaistyöttömät, vangit sekä psykiatriset potilaat. Huono-osaisuudelle on tyypillistä kasautua, jolloin sama henkilö voi kohdata samanaikaisesti esimerkiksi taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Tällöin useat hyvinvointia heikentävät tekijät, kuten köyhyys, heikko terveydentila, mielenterveysongelmat, rikollisuus, väkivalta ja asunnottomuus, limittyvät ja vahvistavat toisiaan. (Konttinen & Perälä 2020; Juhila 2018.) Suomessa kaikkein huono-osaisimmiksi on katsottu muun muassa pitkäaikaisasunnottomat, suonensisäisesti huumeita käyttävät, pitkittyneistä mielenterveysongelmista kärsivät ja vangit. (Juhila 2018, 210.) Nykyinen suomalainen päihdehoitojärjestelmä korostaa, että pelkkä päihdehoito ei riitä toipumisen tueksi, vaan päihteidenkäyttäjien tulee tarvittaessa saada tukea myös toimeentuloon, asumiseen ja työhön liittyvissä asioissa (Kuussaari & Partanen 2020, 61).

Kasautuvaan huono-osaisuuteen liittyy olennaisesti myös sen ylisukupolvinen, eli periytyvä luonne. Vanhempien kasautuneella huono-osaisuudella on todettu olevan voimakas yhteys lasten huono-osaisuuteen aikuisiällä (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017, 509). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jokaisen huono-osaiseksi luokiteltavan lapsen elämä olisi ennalta määrätty, sillä jokainen ihminen on yksilö. Elämänpolkumme rakentuvat aina ainutlaatuisella tavalla monimutkaisessa vuorovaikutuksessa meitä ympäröivien tekijöiden kanssa. Esimerkiksi jonkin mittarin köyhäksi määrittämä perhe voi kyetä antamaan yhtä hyvät, tai jopa paremmat, sosiaaliset ja henkiset lähtökohdat kuin hyvätuloiseksi luokiteltu perhe. Tästä huolimatta kasaantuneen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on sosiaalityön näkökulmasta vakava rakenteellinen kysymys, johon on tarpeellista puuttua. (Juhila 2018, 210, 212.)

Tässä tutkielmassa kasautuminen ei edellytä kaikkien edellä mainittujen tekijöiden samanaikaista esiintymistä. Huono-osaisuus voi ilmetä monin eri tavoin ja eri yhdistelminä. On perusteetonta ja leimaavaa olettaa, että jokainen asunnoton olisi päihderiippuvainen tai että päihderiippuvuus johtaisi automaattisesti asunnottomuuteen. Kasautumisen käsite viittaa

pikemminkin riskitekijöiden ja hyvinvointivajeiden mahdolliseen limittymiseen kuin yksilöiden kategorisointiin. Sosiaalityössä keskeistä on kuulla ihmisten omat tulkinnat tilanteestaan ja orientoitua työskentelyssä näihin tulkintoihin. Sen sijaan, että ihmiset kohdattaisiin valmiiksi määriteltynä “köyhinä” tai “huono-osaisina”, heidät tulisi nähdä ensisijaisesti oman elämänsä asiantuntijoina. (Juhila 2018, 216.)

Sosiaaliseen huono-osaisuuteen ja sen teoreettiseen kategorisointiin voi usein liittyä myös stigmaa, joka erottaa henkilöitä valtaväestöstä. Stigma on alun perin kreikkalainen sana, joka viittaa iholle tehtyyn merkintään, joka poltettiin tai viillettiin valtaväestöstä poikkeavien ihmisten ihoon. Tällaisilla keinolla merkattiin esimerkiksi rikollisia ja orjia, sillä heidät haluttiin kyetä tunnistamaan näkyvästi moraalisesti turmeltuneiksi ja saastuneiksi. (Sanders 2014, 29.) Nykyinen käsityksemme stigmasta pohjautuu pitkälti sosiologi Erving Goffmanin määritelmään hänen teoksessaan *Stigma – notes on the management of spoiled identity* (1963). Goffmanin (1963) mukaan stigma on jokin ominaisuus, joka erottaa henkilön niistä ihmisistä, joihin hänet voitaisiin muuten lukea ja pahimmillaan stigmatisoitu henkilö voidaan nähdä esimerkiksi pahana tai vaarallisena.

Goffman korostaa, että vaikka kyse on ominaisuuksista ei niiden merkitys ole niin yksinkertainen ihmisten välisissä suhteissa. Ominaisuus, joka leimaa toisen voi osaltaan vahvistaa toisen tavanomaisuutta, eikä se voi siten olla itsessään arvostava tai halventava. Tarkemmassa merkityksessään stigma on täten se suhde, jonka yhteiskunta on luonut ominaisuuden ja stereotypian välille. (Goffman 1963, 2, 4.) Tällainen ajattelutapa johtaa hyvin tehokkaiisiin syrjinnän muotoihin, joilla voi olla negatiivinen vaikutus stigmatoidun henkilön mahdollisuuksiin elämässä (Goffman 1963, 5). Goffmanin määritelmä sisältää jaon kolmeen erilaiseen stigman ilmentymään. Hänen mukaansa stigma voi liittyä joko erilaisiin fyysisiin epämuodostumiin, yksilön luonteenpiirteisiin tai sosiaalisiin eroihin, kuten rotuun, kansallisuuteen ja uskontoon. Goffman sijoittaa päihderiippuvuuden osaksi niin sanottua “luonteenpiirteisiin” liittyvää stigmaa, johon hän liittää myös esimerkiksi mielenterveyden haasteet, rikostaustan ja työttömyyden. (Goffman 1963, 4.) Vaikka Goffman sijoittaa päihderiippuvuuden osaksi yhtä näistä ilmentymistä on tärkeä huomioida, että päihderiippuvuuteen liittyvä stigma ei usein rajoitu yhteen ulottuvuuteen, vaan voi kietoutua samanaikaisesti useisiin eri tekijöihin, kuten kehoon, sosiaaliseen asemaan ja elämänhistoriaan.

Usein stigmatsoitu henkilö sisäistää vastaavia kielteisiä uskomuksia itsestään. Tämä seuraa tyypillisesti toistuvista torjunnan ja vähättelyn kokemuksista kohtaamisissa. Negatiivisten kohtaamisten perusteella ihminen voi muodostaa tunteen siitä, että häntä ei hyväksytä tai nähdä tasavertaisena muiden kanssa. Tämä tunne ei usein ole kytköksissä pelkästään kohtaamisiin muiden kanssa vaan voi seurata jopa niihin hetkiin, kun ihminen on täysin yksin. (Goffman 1963, 7.) Stigmatsoituminen on täten minän ulkopuolinen yhteiskunnalta tuleva käsite, kun taas häpeä kumpuaa sisältä, ihmisen omista kokemuksista (Sanders 2014, 9). Leimautumisen käsitettä on aiemmassa tutkimuksessa käytetty stigman synonyymina viitattaessa Goffmanin (1963) määritelmään stigmasta (ks. Väyrynen 2007, 39). Tässä tutkielmassa leimaamisella tarkoitetaan toimintaa, jossa yksilöihin liitetään negatiivisina nähtyjä määreitä siten, että ne tuottavat tai ylläpitävät stigmatsoivia merkityksiä.

Häpeä on todettu keskeiseksi naisten päihderiippuvuuden ylläpitäjäksi, joka vaikuttaa hoitoon hakeutumiseen sekä päihderiippuvuudesta toipumiseen. Täten se on sukupuolittunut ilmiö, joka tulee ottaa huomioon naisten päihdehoidossa. (Karttunen 2019, 146–147; Väyrynen 2007, 43.) Usein naiset saapuvat kuntoutukseen kantaen muistoja fyysisestä, seksuaalisesta ja henkisestä väkivallasta ja kokevat, että yhteiskunta on ollut heitä kohtaan ankarampi ja negatiivisempi kuin miespuolisille päihteidenkäyttäjille (Sanders 2014, 63). Monet päihteitä käyttävät naiset luokitellaan poikkeaviksi, ja erityisesti huumeita käyttävien naisten elämää skandalisoidaan. Tällainen stigmatsoituminen voi johtaa syyllisyyden ja pelon tunteisiin, kun naiset asettuvat marginaaliin paitsi valtakulttuurin, myös huumeiyhteisöjen normien mukaan. (Väyrynen 2007, 40.)

Yhteiskuntamme kaksoisstandardit vaikuttavat tuottavan häpeää päihteitä riippuvuustasolla käyttäville naisille enemmän kuin vastaavassa asemassa oleville miehille. Vaikka myös miehet kohtaavat stigmatsointia, esimerkiksi heidän seksuaalisuutensa tai vanhemmuutensa harvemmin kuitenkaan joutuu tarkastelun kohteeksi vastaavassa kontekstissa (Covington 2002, 3). Helsingin huumemarkkinoita etnografisesti, eli havainnoimalla tutkinut Jussi Perälä (2011, 128) on avannut tutkimuksessaan huumemarkkinoilla vallitsevia rooleja. Perälä havainnoi naisten roolien eroavan tyypillisesti miesten rooleista. Arvostetuin naiselle asetettu rooli perustuu yksiavioisessa suhteessa elävän, mahdollisesti hyvin vähän tai ei lainkaan päihteitä käyttävän naisen käsitykselle. (Perälä 2011, 128.) Naisten päihteiden käyttöön liittyvä stigma ja heihin kohdistetut kaksoisstandardit korostuvat, sillä päihteitä käyttävän

naisen arvostetuin mahdollinen rooli huumemarkkinoilla on raitis versio itsestään. Tämä vaikuttaa olevan on odotus, jota miehiltä ei samalla tavalla vaadita.

Naisten päihteiden käyttöön liitettyä stigmaa on historiallisesti vahvistanut huoli naisten lisääntymiskyvystä ja äitiydestä. Stigma äitien päihteiden käytön ympärillä on johtanut jopa tilanteisiin, joissa sitä ei olla osattu käsitellä edes heille suunnatuissa palveluissa (Pohjola 2009, 75–76). Palvelujärjestelmän stigmatisoivia käsityksiä tuotetaan ja vahvistetaan myös julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi Helsingin Sanomat on käsitellyt useasti muuntohuume alfa-PVP:n käyttöä voimakkaasti huolta herättävänä ilmiönä ja linkittänyt aiheen myös synnytykseen (Rajala 2024; Kuokkanen 2025). Vaikka aineeseen liittyvät haitat ovat merkittäviä, uutisointi korostaa yksittäisiä tapauksia ja rakentaa kuvaa erityisen poikkeavista käyttäjäryhmistä.

Elokuussa 2025 Helsingin Sanomat raportoi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä (HUS) meneillään olevasta ”kaaoksesta”, joka liittyi alfa PVP:n käyttöön raskauden aikana ja synnytyksessä. Uutisen mukaan HAL-poliklinikalla (huumeet, alkoholi ja lääkkeet) oli havaittu noin kymmenellä raskaana olevalla naisella alfa-PVP:tä verikokeissa. Näistä tapauksista ensimmäisten, eli arviolta noin kahden ihmisen, kuvailtiin aiheuttaneen kaotettavia tilanteita HUS:in synnytyssaleissa. Ilmiön mittakaava on äärimmäisen rajallinen suhteessa kokonaisuuteen, sillä vuonna 2024 Suomessa syntyi yli 15 000 lasta. Uutisessa ongelmaa paikannettiin muun muassa naisten ”retuperällä” olevaan ehkäisyyn hoitoon, mutta samanaikaisesti päihdekuntoutus Kaislan sosiaaliohjaaja tuo esiin, että heillä asioineet raskaana olleet alfa-PVP:n käyttäjät ovat olleet poikkeuksetta asunnottomia naisia, jotka kohtaavat paljon väkivaltaa, ja heistä käytännössä kaikki ovat sosiaaliohjaajan mukaan raiskattuja. (Kuokkanen 2025.) Miesten seksuaaliväkivalta unohtuu, kun syytämme naisia heidän epäonnistuuksaan naisille luontaisena pidetyssä hoivaamisessa. Näennäinen tunnekylmyys ja huolimattomuus suhteessa usein tiedostamattomaan raskauteen nähdään suurempana rikkeenä kuin systemaattinen seksuaaliväkivalta. (Manne 2018, 99.)

Lisäksi tutkimus osoittaa, että alfa-PVP ei ole uusi ilmiö, vaan sitä on esiintynyt Suomessa jo pitkään. Se on ollut 2010-luvun yleisin uusi aine ja ennen 2020-lukua ainetta todettiin ainakin 70 vainajassa. Alfa-PVP kuului vuosina 2015–2019 yleisimmin todettuihin huumaus- ja lääkeaineisiin liikennejuopumistapauksissa ja vuonna 2017 ainetta löydettiin 195 rattijuopumustapauksesta. Vertailun vuoksi esimerkiksi ”koko kansan” viihdehuumeena

pidettyä kokaiinia löytyi samana vuonna 220 tapauksessa. (Kriikku & Ojanperä 2020, 87; Gunnar & Kuoppasalmi 2020, 111; Kuokkanen 2025; Kirsi 2024.) Näin tarkasteltuna stigma ei näyttäydy pelkästään yksilöihin kohdistuvana ilmiönä, vaan yhteiskunnallisesti tuotettuna ja ylläpidettynä rakenteena.

Ilmiö näyttäytyy ristiriitaisena. Se heijastaa sekä naisten sosiaalisen ympäristön että suomalaisen palvelujärjestelmän rakenteellisia haasteita. On stigmatisoivaa syyttää naisia huonosti hoidetusta ehkäisyterveydestä, kun tiedämme näiden naisten olleen poikkeuksetta seksuaaliväkivallan uhreja. Ilmiötä tarkastellaan helposti yksilön vastuuseen kytkeytyvien selitysten kautta, vaikka kyse on laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista, jossa seksuaaliväkivalta, sukupuolittuneet valtasuhteet ja marginalisaatio määrittävät elämää. Tutkimuksessa, palveluissa ja uutisoinnissa on havaittavissa epäsuhtia siinä, miten päihteitä, ihmisryhmiä ja sosiaalisia ongelmia tarkastellaan, erityisesti silloin kun kyse on naisista. Tämä voi vaikuttaa siihen, miten naisten tarpeet tunnustetaan ja millaista tukea heille tarjotaan. Esimerkiksi neuvolajärjestelmä, jonka tehtävä on seuloa ja tunnistaa äitien riskitilanteita, on edelleen usein hämillään päihteiden käytön kanssa (Nätkin 2006, 26). Naiset näyttävät usein jäävän vain ”tunnistamisen” tasolle ilman konkreettista tukea, joka perustuisi ilmiön, kuten sukupuolittuneen väkivallan, kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.

2.3 Naiset päihdetutkimuksessa ja -yhteisöissä

Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu tutkimusaukko päihteitä käyttävien naisten tarkastelussa osana feminististä tutkimusperinnettä. Erityisesti on todettu, että feministinen tutkimus on ollut suhteellisen haluton käsittelemään naisten päihteiden käyttöä historiallisesta, teoreettisesta ja tutkimuksellisesta näkökulmasta verrattuna muihin marginalisoituihin naisryhmiin. (Travis 2019.) Päihteitä käyttäviä naisia on kuitenkin tutkittu ulkomailla jo pidemmän aikaa laajemmasta näkökulmasta kuin Suomessa (ks. esim. Cohen & Denise 2006; Patricia & Blacksin & Mason 2001; Grella 2008; Stevens & Andrade & Bridget 2009; Tracy ym. 2010).

Naisten osallisuus suomalaisen päihteiden käytön kulttuurissa ja sen tutkimuksessa on verrattain lyhyt. Vielä ennen 1960-lukua naiset olivat lähes täysin ulkopuolella suomalaisesta alkoholikulttuurista, ja naisten tehtävä oli toimia lähinnä miesten juomisen kontrolloijina. (Holmila 1992, 13; Simonen 2011, 495.) Vuoden 1968 alkoholinkulutustutkimukseen naisia ei alun perin ajateltu ottaa mukaan, mutta lopulta heidät otettiin mukaan aliedustettuina: yksi

nainen kolmea miestä kohden (Rahkonen 1991, 288; Mäkelä 2017, 269). Naisten varovaista tutustumista alkoholiin 1960-luvulla kuvailtiin muun muassa ”moraaliseksi päätökseksi” (Järvinen 1982, 210).

Sosiaalityön suomalaisessa tutkimuksessa sosiaalisten ongelmien sukupuolittuneisuuteen havahduttiin kunnolla vasta 1980-luvulla. Ensimmäiset suomalaiset aihepiiriä käsitelleet tutkimukset tarkastelivat naisia unohdettuna vähemmistönä, miehisiksi määrittyneiden ongelmien näkökulmasta. (Kuronen ym. 2004.) Vuonna 1982 naisten alkoholin käyttöä on kuvailtu Pohjoismaiden yhtenä uusimmista ”sosiaalisista ongelmista” ja vielä 1983 aikuisten naisten juomiskäyttäytymistä koskevista normeista ei ollut tutkimustietoa. Kiinnostus naisten alkoholin käyttöä kohtaan levisi vähitellen Ruotsista Suomeen, mutta ennakkoluulot ja kohina sosiaalisesta ongelmasta vaikuttivat edelleen. Eräs helsinkiläinen synnytyssairaala esitti, että sairaalassa humalassa synnyttäneistä äideistä tulisi käynnistää tutkimus. Hanke kuitenkin kariutui nopeasti, sillä tutkimukseen ei löydetty yhtäkään tapausta käsiteltäväksi. (Järvinen 1982, 210; Ahlström 1983, 190–191.)

Kiinnostus aiemmissä tutkimuksissa on pitkälti perustunut naisten lisääntymiskykyyn liittyvään yhteiskunnalliseen huoleen ja siihen, miten alkoholin tai huumeiden käyttö vaikuttaa lapsiin ja perhe-elämään. Naisiin onkin todettu kiinnitettävän huomiota vain sen verran kuin heidän elämänsä vaikuttaa muihin ihmisiin, kuten heidän lapsiinsa tai puolisoon. (Järvinen 1982, 213–214.) Vähäisempää kiinnostusta on osoitettu päihteiden käytön merkityksille naisten elämässä äitiyskysymyksen ulkopuolella (Väyrynen 2007, 26; Ahlström 1983, 189).

Helsingin huumemarkkinoilla on havaittu olevan päihteidenkäyttäjien kesken arvottamista päihteiden käytön eri tasojen suhteen. Esimerkiksi huumeiden suonensisäinen käyttö, eli piikittäminen, tulkitaan usein merkinä hallinnan menetyksestä, minkä vuoksi henkilöön ei voida enää luottaa. (Perälä 2013, 38.) Aiemman tutkimuksen mukaan muun muassa naispuoliset heroiininkäyttäjät sijoittuvat tällaisessa hierarkiassa erityisen alas ja jopa miespuolisten heroinin käyttäjien silmissä heidän on kuvailtu olevan ”alinta kastia” (Väyrynen 2009, 190). Väyrynen (2007, 200) on nostanut huumeita käyttävien naisten tutkimuksessa esiin kaksi yhteisöissä tyypillisesti naisiin kohdistuvaa stereotypiaa, jotka hänen mukaansa ilmentävät hyvin päihteiden käytön yhteisöjen sukupuolikäsitystä; ”pirihuora” ja ”hyvä jätkä”. Haastatellut naiset paikansivat itsensä näiden käsitteiden avulla,

mikä osoittaa, että ne muodostavat merkittävän osan heidän sosiaalisista ympyröistään. ”Pirihuoran” leimaa koettiin sekä arvottavana että leimaavana, ja sen ulkopuolelle pyrkiminen oli aktiivinen tavoite, kun taas ”hyvän jätkän” - roolia tavoiteltiin.

Suomalaisessa tutkimuksessa päihteitä käyttävien naisten elämässä toistuu väkivalta yhtenä keskeisenä teemana (Virokannas 2013; Karttunen 2019, 165; Väyrynen 2007, 133). Naisiin kohdistuva fyysinen uhka lisääntyy paitsi päihteiden vaikutuksen alaisena, myös esimerkiksi velkatilanteissa. Naisten päihteiden käytön näyttäytyessä uhkana perinteiselle feminiinisyydelle, on mahdollista, että naisiin kohdistetun hyväksikäytön kynnyks voi madaltua ja naiset saatetaan nähdä esimerkiksi seksuaalisesti vapaana riistana. (Väyrynen 2007, 125.) Feminiinisyys ei ole yksiselitteinen määritelmä, vaan se sisältää useita ulkopuolelta määritettyjä piirteitä, jotka liittyvät muun muassa käytökseen, ulkonäköön ja luonteeseen ja perustuvat stereotypioihin. Valtakulttuurin sukupuolinormien mukaisia feminiinisiä stereotypioita ovat esimerkiksi ulkoisen olemuksen sirous, kauneuteen panostaminen, tilan antaminen muille, hoivaavuus, intuitiivisuus, taipumus kateuteen ja turhamaisuuteen sekä passiivisuus. Yksi keskeinen käsitteen lähtökohta on lisäksi feminiinisuuden alempi asema suhteessa maskuliinisuuteen. (Seta 2026a.)

Naisten ja miesten kokemukset esimerkiksi naisten roolista ja seksuaalisuudesta vaikuttavat aiemmassa tutkimuksessa eriävän, mutta niissä on myös yhteneviä tulkintoja. Miehet kuvailivat esimerkiksi naisten harjoittavan prostituutiota, jotta he voisivat pysyä päihteiden vaikutuksen alaisena, kun taas naiset puhuvat muun muassa molemminpuolisesta välittämisestä ja jopa rakkaudesta. (Väyrynen 2007, 126.) Ruotsalainen tutkimus vuosituhaten vaihteesta havaitsi, että heroiniä käyttävät miehet suhtautuivat samaa huumetta käyttäviin naisiin hyvin negatiivisesti. Naisia kuvattiin epäpuhtaina, vastenmielisinä ja moraalisesti alempiarvoisina, eikä heitä nähty tasavertaisina toimijoina miehiin nähden. Miesten puheissa huumeidenkäyttö nähtiin maskuliinisena toimintana, kun taas naisten kohdalla sama käyttäytyminen tulkittiin epänaissellisenä ja normirikkomuksena. Naisen huumeidenkäyttö nähtiin sukupuolijärjestystä uhkaavana, sillä sen katsottiin rikkovan käsityksiä naisille sopivasta käyttäytymisestä. (Lalander 2001, 214–215.)

Naisten seksuaalisuutta käytettiin myös keinona palauttaa symbolista järjestystä. Naisten oletettiin harjoittavan prostituutiota tai olevan seksuaalisesti ”epäpuhtaita”, erityisesti jos he liikkuvat huumeita myyvien miesten seurassa. Tällaiset tulkinnat vahvistivat naisten stigmaa

ja asettivat heidät alakulttuurissa alimmalle arvoasteikolle. Samalla osa naisista sisäisti nämä ajattelutavat ja tarkasteli myös muita naisia epäilyn kautta. (Lalander 2001, 215–216.)

Tutkimuksessa todetaan, että naisten asema oli taloudellisesti ja sosiaalisesti heikompi kuin miesten. Heihin ei kohdistunut samanlaista luottamusta, mikä rajoitti heidän mahdollisuuksiaan toimia huumemarkkinoilla. Vaihtoehtojen ollessa vähäisiä, oman kehon käyttäminen vaihdon välineenä saattoi näyttäytyä viimeisenä mahdollisuutena. Osa naisista puolestaan poistui alakulttuurista, koska se ei tarjonnut heille samanlaista statusta tai palkintoja kuin miehille. (Lalander 2001, 218.)

Miesten alkoholinkäyttö ja siitä seuranneet haitat ovat Suomessa pitkään toimineet pääasiallisena yleisinhimillisenä päihdetyön mallina. Päihteiden käytön lääketieteellisten ja sosiaalisten seurausten oletettiin koskevan miehiä ja naisia samalla tavoin, vaikka naisten päihteiden käyttö oli määrällisesti niin paljon vähäisempää, että sitä pidettiin usein merkityksettömänä. Alkoholikulttuurista, alkoholikulutuksesta ja sen haittavaikutuksista tehtiin pitkään yleistyksiä, vaikka naisia ei juuri tarkasteltu tutkimuksissa omana ryhmänään. (Järvinen 1982, 214.) 1980-lukua lähestyttäessä yhteiskuntatieteellistä päihdetutkimusta on kuvattu sellaiseksi, että naisten olosuhteet ja heidän päihteiden käyttönsä huomioitiin siinä joko riittämättömästi tai ei lainkaan. Naisten toimintaa kuvattiin usein merkityksettömänä ja heidän asemansa yhteiskunnassa asetettiin marginaaliseksi, eikä tätä marginaalisuutta itsessään pidetty tieteellisesti kiinnostavana. (Järvinen 1982, 217.) Suomalaisen päihdetutkimuksen historia näyttäytyy täten osin puutteellisena, sillä naisten kokemukset ja näkökulmat ovat jääneet pitkään sivuun.

3 Sukupuoli päihdekontekstissa ja sosiaalityössä

3.1 Sukupuolittuneet päihde- ja riippuvuustyön palvelut Suomessa

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) vastaa Suomen päihde- ja riippuvuustyön valtakunnallisesta suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) puolestaan vastaa valtakunnallisesti ehkäisevän päihdetyön koordinoinnista ja ohjauksesta. Hyvinvointialueiden vastuulle kuuluu ehkäisevä päihdetyö, päihteiden riippuvuusikäytöstä aiheutuva sosiaalihuollon tuen tarve sekä terveydenhuollon päihde- ja riippuvuushoito. Tämä tutkielma sijoittuu pääkaupunkiseudun kontekstiin ja Helsinki on tällä hetkellä ainoa kunta, joka ei kuulu mihinkään hyvinvointialueeseen vaan vastaa itse sosiaali- ja terveystalouksensa järjestämisestä sekä laadusta. Helsingin päihdepalveluista vastaa sosiaali-, terveys- ja pelastuslautakunta, joka toimii kaupunginhallituksen alaisuudessa. Tässä rakenteessa kaupunginhallitus vastaa rooliltaan hyvinvointialueiden aluehallitusta. Vaikka Helsinki poikkeaa hallinnollisesti muista alueista, STM:llä on myös sen palveluihin välillinen ja strateginen vaikutus. Ministeriö vastaa sosiaalipolitiikasta ja valmistelee sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan lainsäädännön, joiden varaan myös Helsingin tarjoamat päihdepalvelut rakentuvat. Hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin järjestämiä palveluita täydentävät lisäksi yritykset ja järjestöt. (STM 2024; Helsingin kaupunki 2025; Kotovirta & Kailanto 2020, 14.)

Kuten todettua, hyvinvointialueiden ja kuntien palvelutarjontaa määrittää lainsäädäntö. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 7 b §:n mukaisesti hyvinvointialueen ja kunnan tehtävistä ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä säädetään erikseen laissa ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015). Kyseisen lain 3§:ssa todetaan, että ehkäisevän päihdetyön tulee perustua päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, hyviin käytäntöihin sekä käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön. Tutkimustiedolla on täten vaikutus päihde- ja riippuvuustyön palveluiden rakentumiseen. Suomessa on hyvin vähän nais erityistä päihdehoitoa, minkä voi katsoa johtuvan siitä, että kotimainen tieteellinen näyttö näiden palveluiden merkityksestä on vähäistä ja yksipuolista. Suomen laki ei tunne tai määrittele käsitteitä nais erityinen päihdehoito tai nais erityinen päihdetyö. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 4§ kuitenkin määrittää asiakkaalle kuuluvan hänelle yksilöllisiin tarpeisiin nähden oikea-

aikainen, oikeanlainen ja riittävä tuki. Tämän voi nähdä periaatteellisena perustana myös sukupuolisensitiivisten palveluiden kehittämiseksi.

Naiserityisyyden käsitteeseen liittyy tulkinnallista epäselvyyttä, sillä sen voidaan katsoa pitävän sisällään useita eri asioita. Naiserityisyys voi viitata esimerkiksi työmenetelmiin, ammatilliseen suuntautumiseen, ideologiseen ajattelumalliin tai päihdekuntoutuksen sisällöllisiin elementteihin. (Karttunen 2019, 58.) Naiserityistä päihdehoitoa tutkinut Karttunen (2019, 58) määrittää nais erityisyyden moninaiseksi lähestymistavaksi, jota ei ole mahdollista liittää yksittäiseen ideologiaan, teoriaan tai tutkimusalaan. Päihdehoidon kontekstissa kyse on kokonaisvaltaisesta työotteesta, jossa sukupuoli tunnustetaan merkitykselliseksi tekijäksi. Karttunen (2019, 58) mukaan nais erityinen päihdehoito rakentuu muun muassa sukupuolen ja naiseuden merkityksen tunnistamisesta sekä päihdeongelmiin kietoutuvien identiteetti-, trauma-, mielenterveys- ja ihmissuhdekysymysten kokonaisvaltaisesta huomioimisesta.

Luvut päihteidenkäyttäjien sukupuolijakaumasta ovat aina arvioita, sillä ne perustuvat tyypillisesti päihdehoitoon jollain tavoin kiinnittyneiden lukumäärään. Näin toimitaan erityisesti Euroopassa, vaikka tiedetään, että naiset hakeutuvat hoitoon ja kiinnittyvät palveluihin yleisellä tasolla miehiä vastahakoisemmin. (Simonelli ym. 2014, 3.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että naiset käyttäisivät huomattavasti vähemmän päihteitä, vaan pikemminkin sitä, että heidän palvelukäyttämisen suuntautuu eri tavoin.

Naisten osuus epäillyistä huumausainerikoksista Suomessa on alle kymmenen prosenttia ja naisten pyörittämä huumekauppa on harvinaisempaa kuin miesten. Miesten suurempi osuus rikosepäilyissä lisää heidän todennäköisyyttään päätyä poliisirekisteriin. (Rönkä 2020a, 39; Perälä 2011, 128.) Yksi tärkeimmistä huumaisaineiden kauppapaikoista suomalaisille ostajille ja myyjille on ollut pitkään vuonna 2013 perustettu Tor-verkossa toimiva Silkkitie-kauppapaikka. Silkkitien paljastuneista käyttäjistä noin 84 prosenttia oli miehiä ja 16 prosenttia naisia. (Leskinen 2020, 137–138.) Naisten päihteiden käytön todellinen laajuus saattaa jäädä tilastoissa osittain piiloon, sillä sukupuolittuneet toimintatavat, kuten rikollinen toiminta ja erilainen hoitoon hakeutuminen vaikuttaa siihen millaisiin rekistereihin ja tilastoihin käyttäjät päätyvät.

Aiemman tutkimuksen perusteella naisten miehistä poikkeavat roolit huumemarkkinoilla sekä naisille suunnattujen palveluiden puute heijastuvat myös suomalaisten naisten palvelukäyttäytymiseen. Naiset hakeutuvat miehiä useammin terveydenhuollon piiriin, kun taas päihdehoitoon kiinnittyminen on vähäisempää ja tämä ero näkyy tilastoissa.

Huumausaineiden käyttöä koskevissa mittauksissa naisten osuus on usein miehiä pienempi, mutta tuloksiin vaikuttaa merkittävästi se, mihin rekistereihin tiedot perustuvat. Esimerkiksi amfetamiinin käyttöä koskevat tiedot perustuvat usein poliisirekistereihin, joissa naiset ovat aliedustettuina, kun taas opioidien käyttöä koskevat tiedot kerätään pääosin terveydenhuollon rekistereistä. Koska naiset hakeutuvat useammin terveydenhuoltoon, heidän osuutensa korostuu erityisesti opioidien käyttäjissä. Vuonna 2017 amfetamiinin aktiivisista käyttäjistä arviolta 19 prosenttia oli naisia, kun taas opioidien käyttäjistä naisten osuus oli arviolta 28 prosenttia. (Rönkä 2020a, 39.)

Lisäksi miehiin verrattuna naisilla on todettu olevan enemmän erilaisia esteitä hoitoon hakeutumiselle. Esimerkiksi väkivaltainen puoliso tai pelko päihdeongelman paljastumisen seurauksista, kuten lapsen menettäminen huostaanotossa, voivat johtaa ongelman kieltämiseen tai sen vaikutusten vähättelyyn. Suomalainen tutkimus on havainnut naisilla olevan usein myös erilaisia toiveita palveluiden sisällöstä kuin miehillä. Naiset ovat toivoneet palveluiden huomioivan esimerkiksi perheväkivallan ja seksuaalisen väkivallan kokemuksia. (Karttunen 2019, 55, 147.)

Vaikka miesten ja naisten juomatavat ovat lähentyneet toisiaan, käyttävät miehet yhä edelleen huomattavasti enemmän alkoholia kuin naiset (Warpenius & Mäkelä 2017, 263; Hakkarainen ym. 2018, 95). Sukupuoliero näkyy myös muussa päihteiden käytössä ja sen seurauksissa. Miehet ovat yliedustettuina päihdepalveluissa, mutta myös päihteiden käytön vakavimmissa haittavaikutuksissa. Esimerkiksi vuonna 2023 huumausaineisiin kuolleista yli 80 prosenttia oli miehiä (Tilastokeskus 2023). Tilastollisten havaintojen perusteella miespainotteinen palvelurakenne on osittain ymmärrettävissä, sillä päihteiden riskikäyttö ja kuolleisuus kasautuvat edelleen erityisesti miehille. Tämä ei kuitenkaan poista tarvetta tarkastella, miten palvelujärjestelmä tunnistaa ja vastaa naisten erityisiin tarpeisiin, jotka eivät välttämättä näy yhtä selvästi tilastoissa.

Päihdetyön kontekstissa raskauden ja lapsen syntymän on pitkään ajateltu toimivan naisille voimakkaana motivaattorina ja jopa hoitoa korvaavana tekijänä, vaikka kyse ei ole

hoitomuodosta. Äitiys ei ole itsestäänselvä tai kaikille mahdollinen identiteetti, eikä sen varaan voida rakentaa toipumista päihderiippuvuudesta. Kuitenkin äitiyden merkityksen riittämätön huomioiminen sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä varhaisen tuen puute voivat osaltaan lisätä päihteiden käyttöä. Erityisesti lasten äkillisten ja ennalta arvaamattomien sijoitusten ja huostaanottojen on todettu olevan yhteydessä äitien päihteiden käytön voimakkaaseen lisääntymiseen. (Nätkin 2006, 30.) Naiseuden kokemuksen rajaaminen pelkästään äitiyden kysymykseen on kuitenkin ongelmallista, sillä se vahvistaa patriarkaalista ja kapeaa käsitystä, jonka mukaan naisen arvo ja merkitys perustuu ennen kaikkea hänen lisääntymiskykyynsä. Äitien päihteiden käyttö on vain yksi tapa tarkastella naisten päihteiden käyttöä ja sen lieveilmiöitä.

Naisten päihteiden käyttöön liittyy muita erityispiirteitä, jotka erottavat heidät miesasiakkaista. Vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttävien naisten keskuudessa päihteiden samanaikaiskäyttö on yleisempää kuin vastaavassa miesryhmässä, mikä voi itsessään monimutkaistaa hoitoa (Hakkarainen ym. 2018, 95). Aiempi tutkimus osoittaa, että naisen elimistö sietää päihteitä keskimäärin heikommin kuin miehen, ja riippuvuus voi kehittyä naisille lyhyemmässä ajassa sekä vähäisemmällä käytöllä. Tällöin riippuvuuden vakavuus voi olla miehiin nähden vastaava tai jopa suurempi. (Sanders 2014, 5; Karttunen 2019, 25.)

Lisäksi on havaittu, että pistämällä huumeita käyttävien naisten yleinen hyvinvointi, yhteiskunnallinen luottamus, taloudellinen toimeentulo sekä asema yhteiskunnassa ovat keskimäärin heikompia kuin miehillä ja naisten tukiverkoston romahtaessa sosiaalinen pudotus voi olla jyrkempi. (Kainulainen & Saari 2014.) Tämä viittaa laajempaan sosiaaliseen ja rakenteelliseen haavoittuvuuteen, mikä tulisi huomioida palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Kansainvälisessä tutkimuksessa naisten kohdalla on puhuttu myös niin sanotusta kaksoisriippuvuudesta, jolla viitataan riippuvuuteen sekä päihdyttävistä aineista että lähiympäristössä olevista miehistä (Stocco ym. 2000, 34). Tällainen riippuvuuksien kietoutuminen voi vaikeuttaa toipumista entisestään. Väyrysen (2009, 189) mukaan naisilta saatetaan lisäksi odottaa aktiivista toimijuutta omiin pahoinpitelykokemuksiinsa liittyen, mikä voi vahvistaa syyllisyyden ja häpeän tuntemuksia.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2026) mukaan sosiaalihuollon päihde- ja riippuvuustyön asiakkaan kanssa tehtävään työskentelyyn tulee kuulua ainakin seuraavat kolme asiaa:

pyrkimys vähentää ja poistaa päihteisiin ja riippuvuuskäyttäytymiseen liittyviä tekijöitä, jotka vaarantavat hyvinvointia ja turvallisuutta, vastata päihteiden käytöstä ja riippuvuudesta aiheutuvaan tuen tarpeeseen ja tukea päihteettömyyttä ja riippuvuudesta irtaantumista. Aiemman tutkimustiedon valossa naisten asema päihteiden käytön yhteisöissä on kuitenkin monimutkaisempi ja haavoittuvampi kuin miesten. Päihteiden käytön ympäristöt ovat usein väkivallan tai sen uhan määrittämiä, ja naiset joutuvat elämään näiden ilmiöiden, kuten väkivallan, hyväksikäytön ja niiden seurausten keskellä. Nämä tekijät kietoutuvat osaksi riippuvuuskäyttäytymistä ja vaarantavat keskeisesti naisten hyvinvointia ja turvallisuutta sekä muokkaavat heidän palveluihin hakeutumistaan. Tässä valossa STM:n palveluvaatimukset eivät naisten kohdalla näyttäyty toteutuvan tarkoituksenmukaisesti. Vaikka tavoitteena on tunnistaa ja vähentää hyvinvointia vaarantavia tekijöitä, palvelut eivät näytä systemaattisesti tavoittavan naisten kokemusten sukupuolittunutta luonnetta. Tämän seurauksena myöskään riippuvuudesta irtautumisen tukeminen ei näyttäyty riittävän monipuolisena tai tarpeisiin vastaavana.

Suomessa on tällä hetkellä kaksi nais erityistä päihdekuntoutusta. Helsingissä toimii tällä hetkellä yksi nais erityinen laitosmuotoinen päihdekuntoutusyksikkö, vuonna 2020 perustettu Kaisla (Kuokkainen 2025, Helsingin kaupunki 2025). Kaislan lisäksi Helsingin ulkopuolella toimii yksi nais erityinen päihdehoitokoti Tuhkimo, joka oli vielä ennen vuotta 2020 ainoa laatuaan (Perkkiö 2018). Palvelujen rajallisuutta vasten on huomioitava, että päihteiden riippuvuuskäyttö koskettaa merkittävää joukkoa naisia. Tätä ilmiön vakavuutta kuvastaa esimerkiksi se, että vuonna 2024 huumeisiin kuoli Suomessa 50 naista (Tilastokeskus 2025). Kuolleisuus heijastaa päihteiden käytön ääripäätä ja viittaa siihen, että riippuvuustasoinen käyttö on laajempi ilmiö kuin mitä kuolemantapaukset yksin osoittavat. Mainittujen päihdekuntoutusyksiköiden asiakaspaikkojen määrä ei ole julkista tietoa, mutta on epätodennäköistä, että edes puolet Suomessa riippuvuustasolla päihteitä käyttävistä naisista voisivat saada tarpeisiinsa suunnattuja ja kohdennettuja palveluja, mikäli he sellaisia haluaisivat.

3.2 Naisviha ja sisäistetty naisviha

Naisviha on suomenkielinen termi sanalle misogynia. Tässä tutkielmassa nämä käsitteet ymmärretään synonyymeina, mutta suomenkielisen termin vähäisen käytön vuoksi puhun ensisijaisesti naisvihasta. Termi juontaa juurensa antiikin kreikan sanasta, “mīsoḡunīā”, joka

tarkoittaa naisiin kohdistuvaa vihaa (Srivastava ym. 2017). Filosofi Kate Manne (2018, 18, 19, 64) määrittelee naisvihan naisiin kohdistuvana vihana, siitä syystä, että he ovat naisia miehen maailmassa. Mannen (2018) mukaan naisviha tulisi määritellä ja ymmärtää ensisijaisesti sellaisten sosiaalisten ympäristöjen tuotoksena, joissa patriarkaalisten normien ja odotusten noudattaminen on oletusarvoista ja joissa vihamielisyyttä ilmenee erityisesti silloin, mikäli nainen rikkoo patriarkaalista järjestystä.

Patriarkaatti on poliittisyhteiskunnallinen järjestelmä, joka korostaa miesten olevan lähtökohtaisesti hallitsevia kaikkea ja kaikkia heikompia, erityisesti naisia, kohtaan (hooks 2020, 32). Patriarkaalinen yhteiskuntarakente on historiallisesti perustunut miesten välisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin ja niitä ylläpitäviin instituutioihin. Tällaisia institutionaalisia peruselementtejä ovat esimerkiksi heteroseksuaalinen avioliitto, naisten vastuulle määritetty kodin- ja lastenhoito, naisten taloudellinen riippuvuus miehistä sekä valtio ja monet keskeiset instituutiot, kuten urheilu, klubit, yliopistot, kirkot, yhtiöt ja armeija. (Honkasalo 1982, 220.)

Manne (2018, 33) havainnollistaa naisvihan suhdetta patriarkaattiin kuvainnollisen sosiaalisen hallintojärjestelmän avulla, jossa patriarkaatti toimii poliittisena ja operatiivisena johtajana ja naisviha sen tarkoituksellisenä välineenä. Naisvihan tehtävänä on tällöin patriarkaalisen järjestyksen ylläpitäminen ja sen normien rikkojien kurittaminen. Tässä tutkielmassa tarkastellaan lisäksi sukupuolittunutta väkivaltaa, joka tarkoittaa kaikkea väkivaltaa, joka kohdistuu yksilöön hänen sukupuolensa vuoksi ja täten se lukeutuu tutkielmassa naisvihan ilmenemismuodoksi. Tutkielmassa käytetään käsitettä sukupuolittunut viittaamaan ilmiöiden rakenteelliseen ja vakiintuneeseen luonteeseen, kun taas sukupuolistunut viittaa ilmiöiden prosessuaaliseen muotoutumiseen. Sukupuolittunutta väkivaltaa ilmenee sekä tuntemattomien välillä että läheisissä suhteissa, ja suurin osa siitä on miesten naisiin kohdistamaa. Ilmiö kytkeytyy sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin, joita ylläpitävät ja tuottavat sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet, normit ja arvot. (Euroopan parlamentti 2025; THL 2023b.)

Naisviha pitää sisällään useita toimintamalleja ja asenteita, jotka ylläpitävät sukupuolten epätasa-arvoa. Lähisuhdeväkivalta koskettaa maailmanlaajuisesti noin yhtä kolmesta naisesta ja erityisessä vaarassa ovat vähemmän koulutetut, vähävaraiset ja nuoret naiset.

Kansainvälinen tutkimus on osoittanut, että naisviha korostuu erityisesti marginaaliyhteisöissä, joissa epätasa-arvoiset ajatusmallit, kuten naisvihamieliset asenteet yhdistyvät usein päihteiden suurkulutukseen ja lisäävät miesten riskiä väkivaltaiseen

käyttäytymiseen, erityisesti lähisuhdeväkivaltaan. (Laslett ym. 2021, 3320, 3330.) Vaikka esimerkiksi maskuliinisuuden normit, mielenterveys ja päihteiden käyttö, sekä näiden aihepiirien erilaiset yhdistelmät ovat näkyneet tutkimuksessa paljon, ovat naisvihamieliset asenteet jääneet hyvin vähälle huomiolle (Fleming ym. 2017, 2).

Aiemmassa sosiaalityön tutkimuksessa sekä päihteitä käyttävien naisten tutkimuksessa naisviha ei ole vakiintunut käsite, eikä sitä käytetä analyysiä määrittävänä terminä. Suomalaisessa tutkimuksessa on kuitenkin tuotu esiin useita ilmiöitä ja kokemuksia, jotka sisältävät naisvihan piirteitä sekä naisten haastatteluissa että toteutetussa etnografiassa. (Ks. Karttunen 2019; Väyrynen 2006; 2007; 2009; Virokannas 2013; 2017; Perälä 2011; Granfelt 1998; 2004; 2013.) Termin puuttumisesta huolimatta tutkimus korostaa, että naisten kokemukset eivät ole satunnaisia, vaan rakentuvat heidän asemansa ja rooliensa kautta eri yhteisöissä. Tässä tutkielmassa naisvihan käsite toimii teoreettisena lähtökohtana. Tämä mahdollistaa naisten kokemusten tarkastelun rakenteellisten tekijöiden muodostamana kokonaisuutena sen sijaan, että ne nähtäisiin yksittäisinä tapahtumina.

Manne (2018, 68) määrittää väkivallan yhdeksi naisvihan vihamieliseksi työkaluksi, tarkoituksenaan pitää naiset niin sanotusti heille kuuluvassa paikassa, eli miehestä toisena. Naisten toissijaista asemaa miehistä on sanoittanut muun muassa ranskalainen kirjailija ja filosofi Simone De Beauvoir alun perin vuonna 1949 julkaistussa kirjassaan *Toinen sukupuoli*. Beauvoirin teos perustuu ajatukseen siitä, että nainen on aina ollut miehestä seuraava. Mies on subjekti ja absoluutti ja nainen on toinen. Nainen määrittyy sukupuolensa mukaan, sillä miehille nainen on pelkkä ilmentymä sukupuolestaan ja ilman miehiä naisen ruumis on merkityksetön. (Beauvoir 2009, 43.)

Tässä tutkielmassa naisviha ymmärretään Mannen (2018, 77) määritelmän mukaisesti sosiaalisena ilmiönä, joka ei pidä sisällään oletusta siitä, että jokainen mies olisi naisvihaaja tai että miehet olisivat naisvihan ainoita tuottajia. Myös naiset ja muunsukupuoliset voivat yhtä lailla ylläpitää naisvihamielisiä asenteita. Muunsukupuolisuudella viitataan tässä kattokäsitteeseen, joka sisältää miehen ja naisen välille tai täysin niiden ulkopuolelle sijoittuvat sukupuoli-identiteetit (Seta 2026b). Naisvihan tarkastelu kytkeytyy tässä tutkielmassa myös heteronormatiivisuuteen, eli ajattelutapaan, jossa heteroseksuaalisuus ja kaksijakoinen sukupuolikäsitys nähdään normina ja oletusarvona.

Heteronormatiivisuus tarkoittaa ajattelutapaa, joka näkee heterouden kaikkia muita suuntautumisia luonnollisempana, toivotumpana ja parempana. Käsitteeseen liittyy niin sanottu hetero-oletus, jonka mukaan ihmisten oletetaan lähtökohtaisesti olevan heteroseksuaaleja. Heteronormatiivisuuteen kytkeytyy usein lisäksi käsitys sukupuolesta kaksijakoisena, jolloin ihmisten oletetaan olevan joko naisia tai miehiä ja käyttäytyvän näille sukupuolille tyypillisiksi miellettyillä tavoilla. (Santalahti 2024; Seta 2026b.)

Tässä tutkielmassa tarkastellaan naisvihan ohella sisäistettyä naisvihaa, joka on niin sanottu naisvihan sivutuote. Sisäistetty naisviha tarkoittaa sitä, että nainen omaksuu naisvihamielisiä käsityksiä ja toimintatapoja itseään ja muita naisia kohtaan, vahvistaen näin miesvaltaista kulttuuria ja sen rakenteita (Evteeva 2024, 82). Patriarkaaliseen ajatteluun voivat sitoutua yhtä lailla naiset, eivät ainoastaan miehet (hooks 2020, 36). Suomalaisessa laadullisessa tutkimuksessa on tunnistettavissa useita sisäistetyn naisvihan piirteitä, vaikka käsitettä ei ole erikseen käytetty (ks. Karttunen 2019, 147–148). Naiset ovat esimerkiksi kuvanneet omaksuneensa väheksyvää puhetta naisista ja alkaneensa toistaa käsityksiä naisista ”hirveinä” tai epäluotettavina. Eräs haastateltava on todennut, että tarpeeksi kauan kuunneltuaan naisten olevan hirveitä, huoria ja ämmiä huomasi hän pian itsekin määrittelevänsä naisia samalla tavoin. (Väyrynen 2007, 140.)

Sisäistetty naisviha näyttäytyy aiemmassa tutkimuksessa myös naisten välisissä suhteissa. Useat naiset kertovat tulevansa paremmin toimeen miesten kanssa, sillä naiset joukkona koettiin epäluotettavina ja heidän seurassaan tunnettiin kuulumattomuutta (Granfelt 1998, 146; Väyrynen 2007, 81–82; Karttunen 2019, 141). Ilmiö kytkeytyy laajempaan kulttuuriseen järjestykseen, jossa naisten välinen vastakkainasettelu ja miesten aseman myötäily näyttäytyvät normalisoituina toimintatapoina. Tässä tutkielmassa yhtenä sisäistetyn naisvihan ilmentymänä tarkastellaan myös niin sanottua ”hyvä jätkä” -roolia ja miehisten ihanteiden tavoittelua, joka on aiemman tutkimuksen valossa tyypillistä päihteiden käytön yhteisöissä (ks. Granfelt 1998; 2004; 2013; Väyrynen 2007; Karttunen 2019).

Naisen ruumiillistuma kantaa pyytämättään kulttuurinsa sukupuolittuneita merkityksiä ja odotuksia. Pyrkimys irrottautua tästä ruumiillistumisesta voi ilmetä esimerkiksi ”hyvä jätkä” -roolin tavoitteluna, mutta täydellinen irtautuminen omasta sukupuolesta ei ole mahdollista. Yritys etäännyä naiseudesta merkitsee samalla etäännyttä muista naisista, mikä voi ilmetä heidän halveksuntanaan. (Väyrynen 2009, 193.) Karttunen (2019, 140) haastattelema

päihdekuntoutuksen työntekijä kuvaa hoidossa olevia naisia, jotka ovat olleet niin pitkään ”hyviä jätkiä”, etteivät enää tiedä, miten olla naisia. Useiden päihteitä käyttäneiden naisten puheessa identiteetti ja naiseus rakentuvat vahvasti miesten antaman palautteen ja hyväksynnän varaan. Miesten huomio saa korostuneen merkityksen, samalla kun päihteiden käyttöön liittyvä häpeä, hourittelu ja väkivaltaiset kokemukset murentavat naisten suhdetta omaan naiseuteensa sekä muihin naisiin. (Karttunen 2019, 140, 246; Väyrynen 2007, 85.) Huonon tytön arkkityyppiä tutkinut Saarikoski (2001, 203–204) määrittää ”hyvä jätkä” -strategian alistumisen strategiaksi. Vaikka strategia voi yksittäiselle naiselle tuottaa miehille varattua arvostusta, se samalla tunnustaa miehen korkeamman aseman tavoiteltavaksi ja näin vahvistaa sukupuolten välistä hierarkiaa. Jo tämä hierarkian hyväksyminen merkitsee naisille rakenteellista uhkaa.

Toisin kuin nainen, mies ei voi omaksua vastaavasti naisellista roolia ilman, että hänen asemansa miesten välisessä hierarkiassa heikkenisi. Miehisen normin ylivertaisuus korostuu valtavirrassa ja sen vaikutteita myötäilevissä alaryhmissä, kuten päihteidenkäyttäjien yhteisöissä. Yksittäisen naisen pääsy arvostettuun asemaan ei lamauta kaikkia vallitsevia rakenteita ja yksittäisen rikotun lasikaton sirpaleet voivat usein osua toisiin naisiin, heitä satuttaen. Yhden naisen saama kunnioitus ”hyvän jätkän” leiman myötä ei takaa samaa kohtaloa kaikille hänen jälkeensä ja pahimmillaan epäonnistuminen samanlaisessa maskuliinisten ihanteiden tavoittelussa voi johtaa entistä voimakkaampaan halveksuntaan. (Manne 2018, 77.) Näin yksilöllinen strategia kietoutuu laajempaan naisvihan ja sukupuolittuneen vallan logiikkaan.

Naisten asemaa päihteidenkäyttäjien yhteisöissä kuvaa myös termi ”pirihuora”, joka vaikuttaa käsitteenä syvästi kietoutuneen osaksi suomalaista päihteiden käytön kulttuuria (ks. Väyrynen 2007, 200; Perälä 2011, 129; Karttunen 2019, 14). Seksuaalisesti halventava ja alistava puhe on yksi seksuaalisen väkivallan muoto (Nygqvist 2006, 142), ja tällaiset leimat voidaan ymmärtää henkisenä väkivaltana, jolla on konkreettisia vaikutuksia kohteeseensa. Kieli ei ole neutraalia, vaan se muokkaa päihteitä käyttävän naisen suhdetta itseensä ja omaan sukupuoleensa (Väyrynen 2009, 191). ”Huoran” leima määrittyy yhteiskunnasta tai yhteisöstä käsin. Saarikosken (2001, 35) mukaan hourittelua voidaan käyttää esimerkiksi yhteiskuntaluokkien väliseen erontekoon, mutta ensisijaisesti se toimii sukupuolten välisten valtasuhteiden välineenä, jolla naisia toiseutetaan.

Miehille suunnattua ”huoraa” vastaavaa, seksuaalimoraaliin kytkeytyvää haukkumasanaa ei suomen kielessä ole. Saarikoski (2001, 98) esittää ”huoralle” vastaavan haukkumansanan miehestä tai pojasta olevan ”homo”, joka osaltaan asettaa kohteensa seksuaalisuuden kyseenalaistetuksi. ”Homo” ei kuitenkaan kannan samanlaista sosiaalista stigmaa kuin ”huora” (Saarikoski 2001, 99). Miehiin kohdistettuna nimitys näyttää kytkeytyvän ennen kaikkea homoseksuaalisuuteen liitettyihin stereotyyppisiin, naisellisiksi miellettyihin piirteisiin. Loukkaavuus ei siten perustu yksinomaan seksuaaliseen suuntautumiseen, vaan ennen kaikkea poikkeamaan maskuliinisuuden normista. Miehen häpäisy näyttäytyy tällöin naisellisuuteen liittämisenä. Usein miehille suurin loukkaus näyttää yhä olevan vihjaus siitä, että mies haluaisi olla pieni ja sievä, kuten nainen.

Naisten esineellistäminen näyttäytyy suomalaisessa päihteiden käytön marginaalikulttuurissa niin syvään juurtuneena, että se nousee esiin jopa Jussi Perälän (2011) Helsingin huumemarkkinoita käsittelevän etnografisen tutkimuksen otsikkoon: ”Miksi lehmät pitää tappaa?”. Perälän (2011, 10) haastatteleman miehen mukaan vastaus annettuun kysymykseen on: ”jottei synny lisää vasikoita”. Tässä kontekstissa vasikointi tarkoittaa toisen henkilön ilmiantamista viranomaisille tai muille toimijoille (Perälä 2011, 161, 187), kun taas lehmä on halventava nimitys naiselle (Kielitoimiston sanakirja 2024). Näin nainen rinnastetaan eläimeen, jonka eliminoiminen esitetään yhteisön edun mukaisena. Kielellinen esineellistäminen normalisoi ajatusta naisista kontrolloitavina toimijoina ja kytkee naisen arvon lisääntymiseen ja miehiä uhkaavaan toimintaan, kuten vasikointiin.

Perälä (2011, 128) toteaa sukupuolten välisten valtasuhteiden korostuvan päihteidenkäyttäjien keskuudessa ja sukupuoli asettava tarkat raamit toiminnalle. Perälän mukaan naiset eivät kuitenkaan ole uhreja, vaan ovat hyväksyneet miehiset arvot ja käyttäytymismallit. Vaikka on tärkeää välttää naisten yksiselitteistä uhriuttamista, herää kysymys siitä, millaisia vaihtoehtoja naisilla tosiasiaassa on tällaisissa rakenteissa, sillä sorretuksi tuleminen merkitsee ennen kaikkea valintojen puuttumista (hooks 1984, 5). Tällöin mukautuminen miehisiin normeihin ei välttämättä ole vapaa valinta, vaan selviytymisstrategia rakenteellisessa epätasa-arvossa.

Perälän (2011, 128) mukaan yhteisöissä mukana oleva nainen voi teoriassa olla tasavertaisessa toimijan roolissa ja esimerkiksi käyttää päihteitä yhtä paljon kuin mies, jonka kanssa liikkuu. Käytännössä tämä näyttää kuitenkin tapahtuvan hyvin harvoin, sillä tutkimuksessa naisten roolit ovat ahdettuja halventavan puheen ja erityisten odotusten alle.

Esimerkiksi kaikista tärkein ja tasavertaisin rooli naiselle kuvataan tutkimuksessa olevan vaimon rooli (Perälä 2011, 128). Kuvaus on itsessään ristiriitainen, sillä vaimon rooli tyypistää naisen miehen puolisoiksi, eli toiseksi, eikä siksi esimerkiksi feministisistä näkökulmasta käsin voi olla tasavertainen. Naisten ulosjättäminen yhteisöistä on tavallista, mikäli he osoittavat halua tietää liikaa asioita, jotka eivät heitä kosketa (Perälä 2011, 129). Manne (2018, 69) määrittelee ulosjättämisen asioista jotka ”eivät heille kuulu” yhtenä naisvihan muotona. Tämä korostaa, miten patriarkaaliset ja heteronormatiiviset rakenteet rajoittavat naisten toimijuutta marginaaliyhteisöissä, vaikka muodollista tasavertaisuutta voitaisiin teoriassa saavuttaa nousemalla esimerkiksi vaimon rooliin.

3.3 Feministinen sosiaalityö ja miehet

Yhdysvaltalainen kirjailija ja professori bell hooks (synt. Gloria Watkins) on intersektionaalisen ja erityisesti mustan feminismin keskeinen pioneeri. hooks kritisoi perinteistä feminismiä kirjassaan *Feminist theory from margin to center* (1984), sillä hän paikantaa sen syntyneen pitkälti etuoikeutettujen naisten käsistä, joiden käsitys todellisuudesta harvoin sisältää ymmärrystä niiden naisten ja miesten todellisuuksista, jotka elävät marginaalissa. hooks määrittelee intersektionaalisen feminismin tarkastelevan sukupuolen, rodun ja luokan välisiä suhteita ja niiden toisiaan vahvistavia vaikutuksia. (hooks 1984, 14.)

Intersektionaalisuus laajentaa feminismin käsitettä sen tyypillisestä yksinkertaistetusta muodosta. hooks esittää, että yksilöt voivat olla samanaikaisesti sekä sorrettuja että sorron harjoittajia. Esimerkiksi mustat miehet voivat kokea rasismia, mutta hyötyä naisvihasta, kun taas valkoiset naiset voivat kohdata sukupuoleen perustuvaa syrjintää mutta osallistua rassistisiin rakenteisiin. Niin kauan kuin sosiaalinen tasa-arvo kuitenkin tarkoittaa pyrkimystä samaan asemaan valkoisten miesten valtaeliitin kanssa, on kaikilla sitä tavoittelevilla intressi ylläpitää muiden hyväksikäyttöä ja sorron rakenteita. (hooks 1984, 14–15.)

hooksin käsitys yhteiskunnan sukupuolijaottelusta ei ole yhtä kaksijakoinen kuin esimerkiksi Beauvoirin (2009) esittämä näkemys patriarkaatista. Siinä missä Beauvoir jäsentää sukupuolisuhteet vastakkainasettelun kautta, jossa mies määrittyy subjektiksi ja nainen toiseksi, hooks korostaa sukupuolen kietoutumista muihin yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Yksi keskeisistä hooksin ajattelun perinnöistä on näkemys feminismistä kaikille kuuluvana

liikkeenä. Feminismi ei rajaudu tiettyihin ihmisryhmiin, vaan koskee yhtä lailla naisia, miehiä ja muunsukupuolisia sekä eri yhteiskunnallisissa asemissa olevia ihmisiä. (hooks 2020, 37.)

Siinä missä feminismi myös sosiaalityö leikkaa näiden kaikkien ihmisryhmien läpi ja on heille kaikille kuuluva. Sosiaalityöstä tulee kuitenkin ongelmallista, jos vinoutuneita yhteiskunnallisia rakenteita ei nähdä ja pyritä muokkaamaan. Patriarkaatti tuottaa kärsimystä paitsi naisille myös miehille esimerkiksi rajoittamalla tunteiden ilmaisua ja vahvistamalla kapeita sukupuolirooleja. Yhteiskunnallinen muutos edellyttää työskentelyä useilla yhteiskunnan eri tasoilla sekä ymmärrystä siitä, että sukupuolittuneet kokemukset ovat moninaisia. Tästä huolimatta Karttunen (2019, 245) havaitsi nais erityistä päihdehoitoa koskevassa tutkimuksessaan, että työntekijöiden tuntemus feministisestä teoriasta oli usein rajallista. Sukupuolta ja naisuutta ei myöskään aina tarkasteltu naisten kokemien sorron rakenteiden kautta, ja feministisiä näkökulmia on tyypillisesti vierastettu sosiaalityön käytäntöjen kehittämisessä.

hooksin (2020) ajatus feminismiin kuulumisesta kaikille korostaa lisäksi, että patriarkaalisten rakenteiden purkaminen vaatii yhteistyötä kaikkien sukupuolten kanssa. Tämä ajatus resonoi feministisen sosiaalityön teorian kanssa, jossa keskeistä on naisten kokemusten ja heidän kohtaamansa sorron näkyväksi tekeminen (Cavanagh & Vivienne 1996, 28–29). Feministinen sosiaalityö on sosiaalityön lähestymistapa, jonka tarkastelun lähtökohta on naisten kokemukset. Se tarkastelee yksilöllisiä elämäntilanteita suhteessa naisten yhteiskunnalliseen asemaan ja tunnistaa näiden väliset yhteydet. Feministinen sosiaalityö pyrkii vastaamaan naisten erityisiin tarpeisiin huomioiden kokonaisvaltaisesti heidän elämäänsä vaikuttavat moninaiset jännitteet ja eriarvoisuuden muodot. Lähestymistavan keskeisenä tavoitteena on muun muassa luoda tasa-arvoisia ja keskustelevia suhteita työskentelyn vuorovaikutuksessa sekä puuttua rakenteellisiin eriarvoisuuksiin. Lisäksi on tärkeä tunnistaa sosiaalisten suhteiden vaikutus ja huomioida myös naisten läheisten kuten miesten, lasten ja muiden naisten tarpeet. (Dominelli 2002, 7.)

Yksinomaan naisiin keskittyminen on saanut kuitenkin osakseen kritiikkiä, sillä sen voi nähdä johtaneen miesasiakkaiden kanssa tehtävän työn sivuuttamiseen. Feministinen sosiaalityö ei voi rajoittua ainoastaan naisiin, vaan sen on myös aktiivisesti haastettava miesten asenteita ja käyttäytymismalleja, jotka ylläpitävät epätasa-arvoa. Tämä edellyttää tietoista työskentelyä miesten kanssa sekä erilaisten menetelmien kehittämistä, joissa miehet kohdataan

vaikuttavina toimijoina. Pelkkä nauttia keskittyminen ei riitä purkamaan naisten kokemaa sortoa, minkä vuoksi miesten kanssa tehtävä työ on keskeinen ja tarpeellinen osa feminististä sosiaalityötä. (Cavanagh & Vivienne 1996, 28–29; 178–179; hooks 2020; Dominelli 2002, 86, 94.)

Osaltaan feminismi on aiemmin tarjonnut jopa oikeutuksen jättäytyä pois miesasiakkaiden kanssa tehtävästä työstä. Tämän seurauksena esimerkiksi naisten hoivaavaa roolia perheissä ja hyvinvointijärjestelmässä on saatettu tiedostamatta vahvistaa entisestään. Tällaisen ”miessokeuden” vaikutuksena on lisäksi ollut, että merkittävä osa sosiaalityön kentästä on jäänyt vähälle huomiolle ja feministinen sukupuoliantalyysi sosiaalityössä on kaventunut. Sukupuolittuneiden valtasuhteiden ymmärtäminen edellyttää myös miesten ja maskuliinisuuden kriittistä tarkastelua osana sosiaalityön käytäntöjä. (Cavanagh & Vivienne 1996, 28–29, 178–179; hooks 2020; Dominelli 2002, 86, 94.)

Tämä tutkielma asettuu osaksi kyseistä kriittistä keskustelua ja korostaa, että sukupuolittuneiden rakenteiden purkaminen ei koske ainoastaan naisia, vaan myös miehiä. Tarkastelu ei täten rajoitu vain naisten kokemaan sortoon, vaan huomii, että patriarkaaliset käytännöt muovaavat sekä naisten että miesten toimijuutta ja mahdollisuuksia. Miesten ja maskuliinisuuden tarkastelu sekä miesten kanssa tehtävä työ on keskeistä, sillä sukupuolittunut valta rakentuu ja uusiutuu myös heidän kauttaan. Miesten osallistaminen sukupuolta ja valtaa koskevaan keskusteluun ei ole feministiselle sosiaalityölle vaihtoehto, vaan sen edellytys, sillä patriarkaaliset rakenteet aiheuttavat haittaa myös miehille ja pojille (hooks 2020).

Kansainvälinen tutkimus päihteiden käytön ja lähisuhdeväkivallan kytköksistä osoittaa, että väkivaltaa ei voida selittää pelkästään päihtymyksen, vieroitusoireiden tai niiden kaltaisilla tekijöillä. Vaikka päihteet voivat toimia konfliktien kärjistäjinä, väkivalta näyttyy usein kietoutuneena sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin, seksuaaliseen mustasukkaisuuteen, kontrolliin ja käsityksiin naisten sopimattomasta käyttäytymisestä. Päihteet voivat kärjistää tilanteita, mutta ne eivät itsessään selitä vallan ja kontrollin logiikkaa. (Radcliffe ym. 2021.)

Päihteidenkäyttäjien suhteissa taloudellinen riippuvuus, mustasukkaisuus ja sukupuolittuneet valtasuhteet muodostavat kontekstin, jossa väkivalta toimii keinona ylläpitää tai palauttaa miehen valta-asemaa. Osa miehistä selittää kontrollin ja väkivallan suojeluna, mutta naisten

kokemuksissa tämä näyttäytyy toistuvana, pakottavana kontrollina ja rangaistuksena auktoriteetin kyseenalaistamisesta. Tutkimus peräänkuuluttaa, että havaintojen perusteella tarvitaan integroitua työskentelyä, jossa päihde- ja väkivaltatyö yhdistetään. Tutkijoiden mukaan päihdepalveluissa on tärkeää tunnistaa väkivallan sukupuolittunut luonne ja haastaa miesten väkivaltaa oikeuttavat kertomukset. Samalla naisten palveluissa tulee huomioida, että väkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilanteet voivat olla monimutkaisia ja sisältää päihderiippuvuutta ja muita kuormittavia tekijöitä. Vaikuttava työ edellyttää molempien osapuolten kokemusten huomioimista, miesten vastuullisuuden vahvistamista ja sukupuolittuneiden valtasuhteiden kriittistä tarkastelua osana päihdehoitoa. (Radcliffe ym. 2021.)

Tämä tukee näkemystä siitä, että feministinen analyysi ei voi rajoittua naisten kokemusten tarkasteluun, vaan sen tulee ulottua myös maskuliinisuuden analyysiin. Miesten väkivaltaa rationalisoivat kertomukset, suojelun retoriikka ja vastuun siirtäminen ovat osa patriarkaalisen järjestyksen uusintamista. Näin ollen päihde- ja väkivaltatyön integrointi ei ole ainoastaan palvelujärjestelmän kysymys, vaan myös sukupuolittuneiden valtasuhteiden purkamisen väline. Kuten naisten myös miesten kanssa tehtävässä työssä, heidän osallistamisensa keskusteluun sekä heidän kertomustensa uudelleenkehystäminen ovat keskeisiä askelia naisvihamielisten ja kontrolloivien rakenteiden haastamisessa.

Edellä esitetty tutkimus ja teoreettinen viitekehys korostavat, että päihdeidenkäyttäjien suhteissa väkivalta ja kontrolli kietoutuvat sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin ja patriarkaalisiin normeihin. Tämä näkökulma muodostaa lähtökohdan tälle tutkimukselle, jossa tarkastelen naisten kokemuksia suomalaisen päihdeiden käytön marginaaliyhteisöissä sekä sitä, miten naisvihamieliset käytännöt ja rakenteet ilmenevät näissä yhteisöissä. Samalla tutkimus avaa mahdollisuuden pohtia, miten miesten ja naisten kokemukset voidaan liittää toisiinsa ja miten palvelujärjestelmän toiminta voisi paremmin huomioida sukupuolittuneet valtasuhteet päihdehoidossa. Edellä tarkastellut teoreettiset näkökulmat korostavat, että väkivalta, kontrolli ja riippuvuudet kietoutuvat sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin, ja että miehet ja naiset kokevat ja selittävät väkivaltaa eri tavoin. Seuraavaksi siirryn tutkimusasetelmaan, jossa esittelen tutkimuksen kohderyhmän, aineistonkeruun toteutustavan ja analyysimenetelmät.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimustehtävä

Tämä tutkielma on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on tarkastella, millaista on olla nainen suomalaisessa päihteiden käytön marginaaliyhteisöissä ja miten näissä yhteisöissä ilmenevä naisviha muovaa naisten arkea, toimijuutta ja mahdollisuuksia toipumiseen. Tutkimuskysymykset ja teemahaastattelurunko perustuvat aiemmassa tutkimuksessa toistuvasti esiin nousseisiin ilmiöihin, kuten naisten leimaamiseen ”pirihuoriksi” (ks. Väyrynen 2007; 2009; Perälä 2011; Karttunen 2019). Tutkielman tavoitteena ei ole yleistää yksittäisten naisten tai miesten kokemuksia koskemaan kaikkia päihteitä käyttäviä naisia, vaan tehdä näkyväksi sellaisia rakenteita, käytäntöjä ja diskursseja, jotka toistuvat aiemmissa tutkimuksissa ja heijastavat laajempaa yhteiskunnallista ilmiötä. Naisvihan tunnistaminen päihdeyhteisöissä on tärkeää, jotta päihdepalveluissa voidaan tarjota tarkoituksenmukaista ja sukupuolisensitiivistä tukea. Täten tutkielmassa esitetään seuraavat tutkimuskysymykset:

1. *Millaisena ilmiönä naisviha näyttäytyy kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa päihteidenkäyttäjien yhteisöissä?*
2. *Millaisia vaikutuksia naisvihalla on naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen päihdeyhteisöissä?*
3. *Miten päihdepalveluissa tunnistetaan naisviha ja siihen liittyvät seuraukset?*

Ensimmäinen tutkimuskysymys perustuu siihen, että aiemmissa tutkimuksissa (ks. Väyrynen 2007; 2009; Perälä 2011; Karttunen 2019; Granfelt 1998; 2004; Virokannas 2013) kuvattuja ilmiöitä, kuten toiseuttamista, väkivaltaa ja leimaamista tarkastellaan tässä tutkielmassa ensimmäistä kertaa systemaattisesti naisvihan käsitteen kautta. Toinen kysymys pohjautuu havaintoihin muun muassa siitä, miten naisviha ja sisäistetty naisviha muokkaavat naisten identiteettiä ja käyttäytymistä (ks. Granfelt 1998, 88; Karttunen 2019, 140; Väyrynen 2007, 85). Kolmas kysymys syntyy tarpeesta ymmärtää, miten ilmiö huomioidaan ammatillisessa kontekstissa. Aiempi tutkimus on havainnut, että usein päihdekuntoutuksen työntekijät huomaavat naisten identiteetti ja naiseuden rakentuvat miesten palautteen kautta, mikä korostaa ammattilaisten roolia naisten kokemusten tunnistamisessa ja tuen tarjoamisessa (Karttunen 2019, 140).

4.2 Tutkimusaineisto ja haastateltavien rekrytointi

Tämän tutkielman aineistonkeruumenetelmänä käytettiin haastatteluja. Menetelmä valikoitui, koska tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on henkilökohtainen ja sensitiivinen, mikä edellyttää luottamuksellista ja vuorovaikutteista aineistonkeruumenetelmää. Pelkkä kirjallinen kysely tai muu strukturoitu tiedonkeruutapa ei olisi antanut mahdollisuutta tarkentaviin kysymyksiin, selvennyksiin ja tilaa omien kokemusten vapaalle jäsentämiselle ilman painetta esittää itseään kirjallisesti täysin koherentisti. Haastattelutilanne mahdollisti myös luottamuksen rakentamisen ja sen, että haastateltavat saattoivat tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita ei välttämättä olisi ollut mahdollista ennakoida valmiiksi laaditussa kyselylomakkeessa. Lisäksi kirjalliseen kyselyyn olisi liittynyt riski aineiston jäämisestä niukaksi, sillä aiheen äärelle pysähtyminen ja siitä laajasti kirjoittaminen olisi voinut muodostaa kynnyksen osallistumiselle ja rajata täten pois muutoin aiheesta kiinnostuneita henkilöitä.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joka on niin sanottu puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Puolistrukturoidussa haastattelussa keskustelua ohjaavat ennalta laaditut kysymykset ja teemat, mutta vastaaminen on vapaamuotoista. Kysymyksiä ei muotoilla tarkasti eikä niitä esitetä aina samassa järjestyksessä, mikä mahdollistaa joustavan etenemisen haastattelutilanteessa. (Hyvärinen, Suoninen & Vuori 2021.) Teemahaastattelu on lähellä syvähaastattelua ja sen keskeinen etu on mahdollisuus tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavien vastauksien perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Teemahaastattelun valinta perustui sen joustavuuteen. Menetelmä mahdollistaa ennalta määriteltyjen teemojen systemaattisen käsittelyn, mutta jättää tilaa haastateltavien omille painotuksille, tulkinnoille ja merkityksellisille kokemuksille. Haastattelut seurasivat teemahaastattelurunkoa, mutta esitimme tarvittaessa puolin ja toisin tarkentavia kysymyksiä.

Teemahaastattelun edellytykset perustuvat siihen, että tutkija on perehtynyt tutkimusaihetta koskevaan kirjallisuuteen, joiden perusteella hän valitsee oman näkökulmansa ja määrittelee tutkimukselle keskeiset teemat, jotka pohjautuvat jo aiheesta tiedettyyn eli tutkielman viitekehykseen (Hyvärinen, Suoninen & Vuori, 2021; Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Tämän tutkielman haastattelurungon teemat ja kysymykset on rakennettu teoreettisen viitekehyksen pohjalta ja ne käsittelevät muun muassa sukupuolta päihteiden käytön yhteisöissä, naisiin kohdistuvia asenteita ja käytäntöjä, väkivallan ja sen uhan kokemuksia, stigmaa ja häpeää sekä palvelujärjestelmään liittyviä kokemuksia. Tällainen vapaamuotoinen haastattelurunko

on kuitenkin aina tutkijan tulkinta aiemmasta kirjallisuudesta ja täten tutkijan ennakkoon asettamat teemat eivät välttämättä ole niitä, jotka osoittautuvat olennaisiksi aineiston sisältöä jäsentäessä (Hirsijärvi & Hurme 2001).

Tämän tutkielman aineisto koostuu kolmesta teemahaastattelusta. Kaikkiaan neljä naista ja yksi mies osoittivat alustavaa kiinnostusta haastatteluun osallistumisesta, mutta kaksi perui osallistumisensa. Lopullinen aineisto muodostuu kolmen kokemusasiantuntijan haastatteluista, joista kaksi ovat naisia ja yksi on mies. Osallistujat sijoittuvat aikuisiän eri vaiheisiin, noin 30–55 vuoden ikähaarukkaan, mutta tarkkoja ikätietoja ei raportoida osallistujien anonymiteetin turvaamiseksi. Jokaisella heistä on useamman vuoden kokemus päihdeyhteisöissä toimimisesta. Kokemusasiantuntijoiden osallisuus päihdeyhteisöissä vaihtelee noin kymmenen ja kolmenkymmenen vuoden välillä.

Tällä hetkellä he kaikki työskentelevät itsenäisesti tai kolmannen sektorin järjestöissä kokemusasiantuntijoina. Järjestöjen nimiä ei raportoida tutkimuksessa, sillä haastateltavien tunnistettavuuden riski pyritään minimoimaan. Naispuolisilla haastateltavilla on taustaa nais erityyppisen päihdetyön kanssa, ja he tuntevat toisensa tästä yhteydestä. Tämä tutkielma sijoittuu pääkaupunkiseudun kontekstiin, joka toimii sekä aineistonkeruun ympäristönä että teoreettisen tarkastelun viitekehystenä. Vaikka osallistujien elämäntarinat sisältävät useita ajallisia ja maantieteellisiä ulottuvuuksia jätetään ne kokonaan pois tunnistettavuuden riskin minimoimiseksi ja taustatiedot rajataan ja yleistetään tunnistettavuuden minimoimisen kannalta pääkaupunkiseudun alueelle.

Työskentelyprosessin alussa laadin tutkimuskutsun, jonka avulla lähestyin potentiaalisia yhteistyökumppaneita, kuten järjestöjä ja organisaatioita, pääasiassa sähköpostitse. Lisäksi osallistuin henkilökohtaisesti kansalaisliike Asunnottomien yön tapahtumaan, jossa monet kolmannen sektorin toimijat esittelivät palveluitaan ja osoittivat tukeaan asunnottomuuden vähentämiseksi. Tapahtuman aikana lähestyin muutamaa toimijaa myös kasvotusten. Tutkielmaa varten hankin tutkimusluvan Irti huumeista ry:ltä, jotta tutkimuskutsuani voitiin välittää eteenpäin. Tutkimuskutsua on levitty myös Laurea-ammattikorkeakoulun kokemusasiantuntijakoulutuksen omalla sosiaalisen median kanavalla opettajan toimesta, minkä lisäksi hän välitti kutsun opiskelijoille myös sähköpostitse. Näistä avuliasta yrityksistä huolimatta pelkkä kutsun jakaminen ei tuottanut osallistujia haastatteluun.

Olin lisäksi yhteydessä Helsingin kaupunkiin hyödyntääkseni heidän kokemusasiantuntijarekisteriään. Keskusteltuani Helsingin kaupungin työntekijän kanssa ja tutkimussuunnitelman jaon jälkeen päädyin siihen, että isojen organisaatioiden, kuten Helsingin kaupungin rekisterien hyödyntäminen sulkeutui vaihtoehtoista pois, sillä tutkimuslupaprosessit ja tutkimuseettiset seikat eivät aikataulullisesti soveltuneet yhden lukuvuoden aikana toteutettavaan opinnäytetyöhön käytettävissä olevilla resursseilla.

Osallistujien vähäinen määrä selittyy tutkimusaiheen arkaluontoisuudella ja termistön vähäisellä näkyvyydellä. Päihteiden käyttöön, väkivaltaan ja naisvihaan liittyvät kokemukset ovat sensitiivisiä ja henkilökohtaisia minkä takia osallistumiskynnys voi olla korkea. Tutkimukseen osallistumisen ehdoton vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että jokainen haastateltava on jollain tavoin motivoitava osallistumaan (Kuula 2006, 155). Jokainen haastateltava kertoi ennen, jälkeen tai haastattelun aikana, että kokevat läpikäytävät teemat mielenkiintoisina tai tärkeinä.

Haastatteluun osallistuminen pelkän tutkimuskutsun lukemisen perusteella vaati haastateltavalta oma-aloitteisuutta, sillä osallistuminen edellyttää, että henkilön tulee ensin itse ottaa yhteyttä minuun. Tämä kynnyks saattoi osaltaan vähentää potentiaalisten osallistujien määrää. Haastatteluihin lopulta osallistuneista kaksi saivat kuulla tutkielmasta erään järjestön työntekijöiden kautta. Haastateltavilla oli täten mahdollisuus ilmaista kiinnostuksensa henkilölle, jonka he tunsivat, minkä jälkeen työntekijä välitti heidän yhteystietonsa minulle ja lähestyin heitä henkilökohtaisesti sähköpostitse tai tekstiviestillä. Yhden haastateltavan rekrytointi tapahtui vastaavalla tavalla tuntemani päihdetyöntekijän välityksellä. Työntekijä välitti osallistumisesta kiinnostuneen henkilön yhteystiedot, minkä jälkeen olin itse suoraan yhteydessä haastateltavaan ja sovimme haastatteluajankohdan.

On todennäköistä, että sen lisäksi, että aihe voi olla äärimmäisen arkaluontoinen naisille, voi se olla sitä myös miehille. Tähän vaikuttaa todennäköisesti useampi asia, joita kykenen kuvailemaan seuraavaksi vain spekulatiivisessa muodossa, sillä niitä ei voida tämän tutkimuksen tai aiemman tutkimuksen perusteella todentaa. Naisvihaan ja sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin liittyvät teemat voivat edellyttää oman toiminnan, asenteiden ja yhteisöllisten normien kriittistä tarkastelua, mikä saattaa olla emotionaalisesti vaativaa. Miesten vähäiseen osallistumiseen voi vaikuttaa useita tekijöitä, kuten sukupuolittuneet odotukset haavoittuvuuden ilmaisemisesta, vaikeus tarkastella omaa asemaa osana sukupuolittuneita

rakenteita tai kokemus siitä, että aiheeseen liittyvä keskustelu on polarisoitunutta. Tämän lisäksi tutkimuskutsun perusteella oletettavissa oleva tutkijan sukupuoli voi vaikuttaa siihen missä määrin ilmiötä koetaan voitavan pohtia. Kuten olen aiemmin todennut, ei tällaisia teemoja tyypillisesti käsitellä osana kuntoutusta tai muita palveluja ja siksi niihin pureutuminen voi tuntua ymmärrettävästi vieraalta.

Tutkielmaan osallistuneen miehen haastattelun aikana kävi ilmi, että hän on ollut menneisyyden yhteisöissään hyvin poikkeavassa roolissa miehenä, ja hän totesi useamman kerran arvostavansa niin sanottuja pehmeitä arvoja, kuten empatiakykyä. Tämä saattaa osin selittää hänen kiinnostustaan osallistua haastatteluun. Tutkimuksessa ei erikseen kartoitettu osallistujien motiiveja osallistumiselle, sillä tutkielman kannalta keskeistä oli itse osallistuminen. Naispuolisten haastateltavien tausta nais erityisessä toiminnassa voi vaikuttaa siihen, että tutkimuksen aihepiiri on heille henkilökohtaisesti merkityksellinen ja siitä on mahdollista puhua avoimesti ja reflektiivisesti. Nämä haastateltavien lähtökohdat ovat tärkeä ymmärtää osaksi aineiston kontekstia, enkä pyri häivyttämään näitä näkökulmia aineiston analyysissä.

Teemahaastattelurungon rakenne (ks. liite 4) oli lähes identtinen kaikkien haastateltavien kohdalla, mutta muutamia kysymyksiä on muutettu haastateltavan sukupuolen mukaan. Esimerkiksi naisilta kysyin, millaisissa tilanteissa haastateltava koki, että häntä kohdeltiin naisena eri tavoin kuin miehiä kun taas mieheltä kysyin, millaisissa tilanteissa haastateltava koki, että häntä kohdeltiin miehenä eri tavoin kuin naisia. Haastattelujen teemat olivat naisvihan käsite ja havainnot, sukupuoliroolit ja valta, naisvihan ilmentymät, ”hyvä jätkä”-rooli ja sisäistetty naisviha, stigma ja häpeä, vaikutus ja seuraukset sekä naiset päihdepalvelujen asiakkaina. Teemahaastattelurungon alussa haastateltaville annettiin itselleen mahdollisuus määritellä naisvihan käsitys ja lähteä pohtimaan asiaa tätä kautta. Haastateltaville myös misogynian käsite oli tuttu, mutta he ymmärsivät näitä kahta käsitettä synonyymeina.

Kaikkia haastateltavia haastateltiin yhden kerran. Haastattelujen kesto vaihteli yhdestä tunnista ja 35 minuutista kahteen tuntiin ja viiteen minuuttiin. Haastattelut suoritettiin kolmena erillisenä arkipäivänä tammikuussa ja helmikuussa 2026. Haastattelujen teema on sensitiivinen ja henkilökohtainen, mikä edellytti riittävää aikaa sekä haastatteluun valmistautumiseen että aihepiirin rauhalliseen käsittelyyn. Haastattelutilanteissa pyrin

mahdollistamaan ilmiön syvällisen tarkastelun, mikä näkyi keskustelujen pitkänä ja refleктоivana luonteena. Aineiston vahvuus ei perustu sen määrälliseen laajuuteen, vaan sisällölliseen syvyyteen. Haastattelujen pituus osaltaan kompensoi aineiston rajallista määrää ja tukee ilmiön monipuolista ymmärtämistä.

Kohtaamisiin varattiin kokonaisuudessaan kahdesta kolmeen tuntiin. Kaksi haastatteluista suoritettiin Helsingin kaupunginkirjaston kokoustilassa ja yksi haastateltavan työtiloissa sijaitsevassa kokoushuoneessa. En havainnut, että eriävät tilat olisivat vaikuttaneet haastattelujen laatuun. Kokoushuoneet ja yksityinen työtila olivat molemmat rauhallisia, ja niissä oli haastattelulle tarvittavat olosuhteet sekä välineet, kuten hyvä äänieristys ja mukavat istumapaikat. Haastattelut kestivät yhteensä 5 tuntia ja 17 minuuttia, joista litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 92 sivua fontilla 12 ja rivivälillä 1,5.

Haastateltavia informoitiin heidän oikeuksistaan sekä suullisesti että kirjallisesti. Kaikille tarjottiin mahdollisuus saada tietosuojaseloste ja suostumuslomake etukäteen sähköpostitse, ja jokaisen haastattelun alussa annoin haastateltaville mahdollisuuden perehtyä niihin vielä rauhassa (ks. liitteet 1&2). Kaksi haastateltavista toivoi lisätietoa sähköpostitse, ja yksi halusi tutustua lomakkeisiin vasta tapaamisen yhteydessä. Haastateltaville informoitiin, että haastattelut eivät sisällä yksityiskohtaisten henkilökohtaisten taustatietojen keräämistä, ja kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Kaikkien haastattelujen ilmapiiri oli rauhallinen ja luonteva. Keskusteluihin sisältyi kevyttä huumoria ja nauroimme yhdessä. Haastatteluun osallistunut mies kuvasi, kokevansa epävarmuutta siitä, mitä hän voi tuoda tutkimukselle, mutta kertoi kokevansa haastattelutilanteen kuitenkin mukavaksi ja kuvaili kokevansa minut ihmisenä, jolle on helppo puhua. Kaikille korostettiin, että myös vastaukset kuten ”en tiedä” tai ”olen eri mieltä” ovat yhtä arvokkaita. Haastatteluiden alussa kerroin lyhyesti itsestäni, opinnoistani, aiemmasta työhistoriastani lastensuojelussa ja päihdepalveluissa sekä kirjallisesta perehtymisestäni aiheeseen. Toin esiin, että mikäli haastateltava kokee termien, kuten ”pirihuora” käytön luontevaksi omien kokemustensa kuvaamisessa, en pidä niitä henkilökohtaisesti loukkaavina, vaan tarkastelen niitä osana tutkittavan ilmiön kielellistä ja kulttuurista rakentumista. Näin pyrin luomaan tilaa avoimelle ja sensuroimattomalle kerronnalle osallistujan omilla ehdoilla.

Tutkielman arkaluontoisen aiheen takia pyrin luomaan haastattelutilanteista rentoja, sillä tutkielman ja haastattelun teemat ja sanasto eivät ole neutraaleja tai etäisiä. Tutkielmassa käsiteltävillä teemoilla on painoarvoa ja ne tulevat lähelle, erityisesti silloin kun ne osuvat kokemukseen itsestä. Haastattelujen todellisen luontevuuden kokemuksen saa vain haastateltavilta itseltään, mutta omasta näkökulmastani kohtaamiset olivat kaikki mielekkäitä ja antoisia. Uskon, että aiempi kokemukseni sosiaalityön asiakastyön parissa mahdollisti osaltaan luontevaa vuorovaikutusta haastattelutilanteissa. Haastattelujen päätteeksi kysyin osallistujilta heidän tuntemuksiaan, ja vastaukset olivat poikkeuksetta positiivisia. Sovimme myös mahdollisuudesta palata teemoihin myöhemmin tarvittaessa. Tälle ei kuitenkaan osoittautunut tarvetta.

4.3 Tutkimusmenetelmät

Tämä tutkielma on laadullinen tutkimus. Valinta perustuu siihen, että, tutkielman perimmäinen tarkoitus on tutkia kyseisen ilmiön laatua ja ymmärtää sitä syvällisemmin selittämisen sijaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73). Tutkielma ei pyri teeman totaaliseen edustavuuteen vaan ilmiön syvälliseen tarkasteluun selkeän termistön avulla, jota ei ole aiemmin tehty. Tutkielman ensisijainen kiinnostuksen kohde on, onko ilmiö todella olemassa sellaisena, kun siitä kerrotaan aiemmissa tutkimuksissa ja millainen se on.

Tutkielman analyysimenetelmänä toimii laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on menetelmä, jonka avulla pyritään jäsentämään ja kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä systemaattisesti aineistoon perustuen. Sen tavoitteena on muodostaa selkeä ja tiivis sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, säilyttäen aineiston keskeinen sisältö. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.) Aineiston sisältöä tarkastellaan keskittyen siihen mitä asioita, teemoja ja merkityksiä siinä tuotetaan. Analyysin kohteena ovat erityisesti aineistossa esiin nousevat aiheet ja niiden väliset yhteydet, kun taas kielellinen ilmaisu tai muoto jää vähemmälle huomiolle.

Sisällönanalyysi soveltuu tähän tutkielmaan, koska tutkimuksen kohteena ovat kokemukset, merkitykset ja niihin liittyvät tulkinnat. Menetelmä mahdollistaa kokemuksellisen aineiston jäsentämisen siten, että yksittäisistä ilmauksista voidaan muodostaa laajempia teemoja ja käsitteellisiä kokonaisuuksia.

Laadullinen sisällönanalyysi perustuu aineiston systemaattiselle koodaukselle, jonka avulla aineistosta tunnistetaan ja nimetään sisällöllisiä elementtejä, eli tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä ilmaisuja. (Vuori 2021.) Tässä tutkielmassa aineiston analyysi toteutetaan

teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, jotka ovat ilmiöstä jo tiedettyjä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Puhuttaessa teorian ohjaamasta koodauksesta aineistosta nostetaan esiin ne seikat, jotka tutkijaa kiinnostavat käsillä olevan rajauksen ja aiemman teoreettisen ymmärryksen pohjalta (Vuori 2021). Teoriaohjaavan sisällönanalyysin valinta perustuu tutkielman vahvoihin käsitteellisiin lähtökohtiin, kuten naisvihaan ja patriarkaattiin sekä sen soveltuvuuteen aineistonkeruumenetelmänä käytetyn teemahaastattelun kanssa.

Haastattelujen jälkeen litteroin ääninauhoitteet Turun yliopiston transcribe-palvelun avulla, joka on yliopiston oma tietoturvallinen tekoälypohjainen litterointityökalu. Palveluun kirjaututaan henkilökohtaisilla tunnuksilla ja kaksivaiheisella tunnistautumisella. Tämän jälkeen siirsin litterointityökalun luomat tekstit omille tiedostoilleen, jonka jälkeen kävin jokaisen ääninauhoitteen itse läpi ja korjasin litterointityökalun luomasta tekstistä virheet ja puutteet. Litterointi on tehty tarkasti, mutta en kirjannut jokaista taukoa ja äännähdystä, sillä puheen sisältämät tauot, takeltelut tai muut vastaavat yksityiskohdat eivät ole yhtä keskeisiä, kuin se mitä sanottavaa asiasta haastateltavalla on (Kallio 2021).

Litteroinnin jälkeen aloitin sisällönanalyysii käymällä läpi aineistoa ja erittelin sieltä tutkimustehtävän kannalta merkityksellisiä ilmauksia ja havaintoja. Tämän jälkeen määrittelin aineiston teoreettiset käsitteet ja teemat aiemman tutkimuksen ja tutkielman viitekehyksen avulla (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133). Tällaisia teemoja ovat esimerkiksi naisviha, valta ja patriarkaatti. Aineistosta muodostamani teoriaohjaava tulkinta ei kuvaa objektiivista todellisuutta, vaan kolmen erillisen henkilön ja tutkijan luomaa haastattelujen aikana syntynyttä, sosiaalisesti rakentunutta tietoa. Haastattelutilanne itsessään on kohtaaminen, jossa haastattelijan ja haastateltavan positiot, kokemukset ja oletukset vaikuttavat siihen, millaista tietoa syntyy ja miten se sanoitetaan. Laadullisessa tutkimuksessa tämä vuorovaikutus nähdään kuitenkin rikkautena, ei ongelmana. Liian neutraali tai etäinen haastattelija voi olemuksellaan luoda myös haastatteluista neutraaleja ja etäisiä. (Hyvärinen, Suoninen & Vuori 2021.)

Kävin läpi litteroidut aineistot ja värikoodasin kaikki ilmaukset, jotka liittyvät käsiteltäviin teemoihin. Toteutin prosessin tietokoneella, jolloin jokaiselle teemalle annetaan oma värikoodinsa, mikä helpotti aineiston systemaattista jäsentämistä. Naisvihan ilmentymät yliviivasin liilalla, naisvihan vaikutukset vihreällä, palvelujärjestelmän vasteen sinisellä ja

muut kiinnostavat löydöt keltaisella. Tämän jälkeen loin jokaiselle haastattelulle oman taulukon, johon muodostin teemoittain yliviivaamistani alkuperäisilmauksista pelkistettyjä ilmauksia. Tiivistin alkuperäisilmauksen ydinsisällön, jonka jälkeen jaoin löydön ala- ja yläluokkiin taulukon 1 mukaisesti. Luokittelun avulla aloin jäsentämään analyysiä.

Haastatteluista nousseet luokat vaihtelivat haastateltavan mukaan, mutta erityisesti Lauran ja Saran haastattelujen teemat limittyivät paljon toisiinsa. Tämän tutkielman analyysiä ohjaavat keskeiset teoreettiset käsitteet, kuten naisviha, patriarkaatti ja heteronormatiivisuus, mutta jätin aineistolle tilaa tuottaa myös uusia näkökulmia ja tarkentaa merkityksiä.

Tutkimuksen tuloksia käsittelevässä luvussa esitettyjä lainauksia on muokattu selkeyttämällä ilmauksia ja poistamalla täytesanoja, kuten ”niiku” ja ”siis”. Muokkaukset on tehty niin, että lainausten merkitys ei ole muuttunut. Lisäksi kokemusasiantuntijoiden puheessa ilmeneviä murrepiirteitä on neutralisoitu anonymiteetin suojelemiseksi. Hakasulkeita käytin kohdissa, joissa haastateltavan puheeseen oli tarpeen lisätä sisällöllinen täsmennys tai aiemmin keskustelussa mainittu viittaus, jotta ilmaus olisi lukijalle ymmärrettävä ilman koko haastattelutilanteen kontekstia. Esimerkkitaulukossa 1 Sara vastaa suoraan jatkokysymykseen siitä, miten kokemus alisteisessa asemassa olemisesta ilmeni hänen arjessaan:

Taulukko 1 Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka	Yläluokka
Sara: [Koin olevani alistetussa asemassa] just vaiks silleen, et ei mul ollu oikeut asettaa rajoja tai sanoa ei jos se mies halus jotain. Et sit mun piti vaan niiku totella tai niinku antautuu sille mitä se sanoo.	Kokemus alistetuksi tulemisesta Miehen toiveille antautumisen pakko	Alistettu asema parisuhteessa	Naisviha ja sukupuolittuneet valtasuhteet

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan positio

Tutkimus käsittelee pääsääntöisesti sensitiivisiä aiheita, kuten päihderiippuvuutta, väkivaltaa ja stigmaa. Tämän vuoksi tutkimuseettiset kysymykset ovat keskeisessä roolissa koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksessa haastatellaan kokemusasiantuntijoita, eli henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta päihteiden käytöstä, ja jotka voivat toimia esimerkiksi

sosiaali- ja terveysalan tehtävissä, koulutuksissa tai vertaistoiminnan parissa.

Kokemusasiantuntijoilla on nimensä mukaisesti kokemusta päihteiden käytöstä ja siihen liittyvistä yhteisöistä, mutta he eivät ole tutkimushetkellä riippuvuuden keskellä tai päihdepalvelujen asiakkaana. Kuntoutuminen on hyvin henkilökohtainen ja yksilöllinen polku ja epämiellyttävänä koettujen kokemusten läpikäynti voisi altistaa yksityishenkilön tarpeettoman vaikeille tunteille, jotka voisivat vaikeuttaa negatiivisesti kuntoutusprosessiin.

Kokemusasiantuntijoiden valinta tutkimuksen osallistujiksi on tutkimuseettisesti perusteltua, sillä heidän asemansa mahdollistaa aihepiirin käsittelyn ilman, että osallistujien hyvinvoinnille tai kuntoutumiselle aiheutuu haittaa. Lisäksi kokemusasiantuntijuus mahdollistaa tarvittavan etäisyyden ja reflektiivisyyden suhteessa menneisiin kokemuksiin, sillä aihe voi olla syvästi henkilökohtainen. Samalla kokemusasiantuntijuus voi joissakin tapauksissa lisätä tunnistettavuuden riskiä. Tämän vuoksi tutkimuksen tulokset esitetään siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa. (TENK 2019, 12–13.) Täysi tunnistamattomuus ei kuitenkaan ole mahdollista, mikäli kokemusasiantuntija jakaa tarinoita, jotka ovat esimerkiksi isossa organisaatiossa pidetyn puheenvuoron seurauksena useamman muun ihmisen tai toimijan tiedossa. Tunnistavuutta pyritään kuitenkin minimoimaan keskittymällä aineiston analyysissa ainoastaan tutkielman keskeisiin teemoihin.

Tutkimus on toteutettu Turun yliopiston eettisten periaatteiden mukaisesti noudattaen hyvää tieteellistä käytäntöä. Osallistujien oikeat nimet on merkitty ainoastaan suostumuslomakkeeseen, jota säilytetään erillään tutkimusaineistosta. (TENK 2019, 12.) Pienen osallistujamäärän vuoksi anonymiteetin suojaamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota ja tämän takia kaikki tunnistetiedot pseudonymisoidaan aineiston analyysivaiheessa siten, että haastateltaville luodaan keinotekoiset nimet ja kaikki muut haastateltavaan yhdistettävät henkilötiedot muutetaan tai jätetään pois. Haastateltavista käytetään tutkielman analyysissa pseudonyymejä Laura, Sara ja Mika.

Läpinäkyvyyden vuoksi paikannan itseni tämän tutkielman aihepiiriin. Identifioidun sekä naiseksi että feministiksi. Feminismi sisältää laajan kirjon sosiaalista liikehdintää, joiden taustalla vaikuttaa tyypillisesti pyrkimys saavuttaa tasa-arvo sukupuolten välillä taloudellisella, sosiaalisella, poliittisella ja henkilökohtaisella tasolla. Tämä pitää sisällään esimerkiksi pyrkimyksen luoda naisille pääsy tiettyjen palveluiden piiriin, jotka ovat muutoin miehille jo saatavilla. (Raina 2017.) Nämä lähtökohdat heijastuvat myös tutkielmaani.

Feministisen paikantumiseni kautta ymmärrän tutkimusaiheeni ennen kaikkea yhteiskunnallisesti rakentuneena ilmiönä ja tämä käsitys kulkee mukani aineiston analyysissä. Tutkijan position esiin tuominen perustuu laadullisen tutkimuksen refleksiivisyyden periaatteeseen, jonka mukaan tieto on aina paikantunutta ja tutkijan teoreettiset sitoumukset vaikuttavat tulkintaprosessiin (Juhila 2021). Näin ollen feministinen paikantumiseni ei ole analyysin heikkous, vaan tutkijan metodologinen lähtökohta.

Haastattelujen alussa koin erittäin tärkeänä reflektoida omaa suhdettani käsiteltäviin aiheisiin, jotka voivat olla hyvin henkilökohtaisia. Tähän liittyy esimerkiksi oma positioni naisena ja naisvihaa käsittelevänä tutkijana, sillä tutkimusaihe ei ole yksinkertainen tai neutraali myöskään minulle, enkä ole siitä ulkopuolinen. Tämän näkyväksi tekemisen tarkoituksena oli lisätä vuorovaikutuksen läpinäkyvyyttä ja vastavuoroisuutta tilanteessa, jossa osallistujat jakavat henkilökohtaisia kokemuksiaan. Kerroin haastateltaville tunnistavani naisvihaa sekä yhteiskunnallisena ilmiönä että arjen kokemuksissa. Lisäksi kerroin olevani tietoinen myös sisäistetyn naisvihan todellisuudesta omassa ajattelussani ja toiminnassani. En pyri esittämään itseäni aiheen ulkopuolisena neutraalina tarkkailijana tai henkilökohtaisesti virheettömänä toimijana, vaan tunnistan kuuluvani samaan kulttuuriseen ja sukupuolittuneeseen kontekstiin, jota tutkimuksessa tarkastellaan, vaikka haastateltavien ja oman elämäntilanteeni ajalliset ja sosiaaliset kontekstit eroavat toisistaan.

Tutkielman tavoitteena ei ole moralisoida päihteitä käyttäviä yhteisöjä vaan tehdä näkyväksi ne rakenteelliset ja kulttuuriset käytännöt, jotka vaikuttavat yhteisön toiminnan taustalla. Tutkielma ei pyri nostamaan esiin tätä ilmiötä siitä näkökulmasta, että patriarkaatti ja naisvihamielisyys on erityispiirre näille yhteisöille. Aiemman tutkimuksen valossa näyttää siltä, että päihdeyhteisöjen erityispiirre on näiden ilmiöiden kärjistyneisyys ja niistä puhumattomuus saatavilla olevissa palveluissa. Tämän kaiken perustana on kuitenkin oletus siitä, että niin sanottu ”valtakulttuuri” on myös osaltaan patriarkaalinen ja naisvihamielinen.

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen keskeiset tulokset. Alaluvut on jäsennetty tutkimuskysymysten mukaisesti. Tuloksia havainnollistetaan haastatteluista poimituilla katkelmilla, jotka tuovat suoraan esiin haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä.

5 Tutkimuksen tulokset

5.1 Naisviha päihdeyhteisöissä

Tässä alaluvussa tarkastellaan naisvihan ilmenemistä päihteiden käytön marginaaliyhteisöissä kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella. Kertomuksissa naisvihaa kuvataan normalisoituneena osana päihdeyhteisöjen arkea. Normalisointi tarkoittaa ilmiön arkipäiväistäytynyttä luontoa, joka pitää sisällään esimerkiksi naisten alistaisen aseman, sukupuolittuneen väkivallan sekä sisäistetyn naisvihan, jotka yhdessä rakentavat ja ylläpitävä tiukkaa sukupuolittunutta yhteiskuntajärjestystä näissä yhteisöissä. Kokemusasiantuntijoista osa määritteli käsitettä suhteellisen selkeästi, kun taas osa koki sen vaikeasti hahmotettavana.

Laura: Mä ymmärrän, että mies on normi tässä maailmassa... ja jotenkin se mihin mä oon kasvanut, ja varsinkin se päihdemaailma, niin enhän mä sitä ymmärtäny ollenkaan. Mähän oon ollut todella misogynisti puolitoista vuotta vielä toipumisessakin. Ihan siis hävettää ja hirvittää, että kuinka tavallista se on.

Sara: Mun mielestä naisviha on sitä, et naisena sä puhut itelles rumasti ja sä vähättelet ittees, jolloin sä myös puhut sit muist naisista rumasti ja vähättelet niitä. Tai jotenki se liittyy nii moneen asiaan. Periaattees sä et pidä naisia nii arvostetus asemas oli ne sit sun ystävii tai sun lapsii tai sun vanhempii tai sisaruksii tai jotai random tyyppejä, mutta et sä näät ne vähän huonompan ihmisen vaan niiden sukupuolen takia.

Mika: Mul on niiku tosi vaikee päästä siihen [naisvihan käsitteeseen] sillä tavalla käsiksi.

Kokemusasiantuntijoiden puheissa naisviha näyttäytyy moniulotteisena ilmiönä, jonka käsitteellistäminen ei ole yksiselitteistä. Tämä on ymmärrettävää, sillä naisviha on suhteellisen vähän käytetty käsite niin arkipuheessa kuin esimerkiksi yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessakin. Laura liittää naisvihan laajempiin sukupuolittuneisiin valtarakenteisiin ja tunnistaa yhteyden sisäistettyyn naisvihaan. Sara määrittelee naisvihan erityisesti sisäistetyn naisvihan näkökulmasta, kun taas Mika kokee käsitteen aluksi vaikeasti määriteltäväksi. Käsitteellistämisestä riippumatta kaikki kokemusasiantuntijat tunnistavat kertomuksissaan omasta menneisyydestään useita tilanteita, joissa naiset olivat kohdanneet naisvihamielistä kohtelua päihdeyhteisöissä. Lauralle ja Saralle naisvihan merkitys näyttäytyy määrittävän paljon myös sisäistetyn naisvihan kautta. He kuvaavat välittömästi sitä, miten naisvihamieliset asenteet ja puhutavat muuttuvat päihdeyhteisöissä osaksi naisten omaa ajattelua ja toimintaa. Laura tunnistaa naisvihan olleen myös hänelle käyttöaikoina tunnistamaton ilmiö ja paikantaa

itsensä tuolloin suoraan osaksi ilmiötä kuvaamalla itseään naisvihaajaksi. Laura ja Sara tuovat esiin, että sisäistetyn naisvihan tunnistaminen ja käsittely on tullut mahdolliseksi pitkälti nais erityisessä järjestössä tehdyn työn myötä. Tämä viittaa siihen, että ilmiön näkyväksi tekeminen edellyttää tiloja, joissa sukupuoleen liittyviä kokemuksia voidaan käsitellä erikseen. Näin naisviha määrittyy haastatteluissa sekä vaikeasti tunnistettavana käsitteenä että konkreettisina kokemuksina, jotka liittyvät naisiin kohdistuvaan vihamielisyyteen ja sen sisäistymiseen osaksi identiteettiä ja toimintaa päihdeyhteisöissä.

Ilmiön yleisyys, normalisoituminen ja taustatekijät

Naisviha ilmeni kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa vahvana osana niitä päihteiden käytön yhteisöjä, joissa he ovat aiemmin olleet osallisia. Kaikki heistä tunnistavat naisvihan olleen näissä yhteisöissä erityisen korostunutta ja normalisoitua verrattuna heidän nykyiseen arkeensa. Kokemusasiantuntijat kokevat naisvihamielisen puheen ja toiminnan olleen päihdeyhteisöissä näkyvämpää ja voimakkaampaa.

Laura: Kyllähän se, että jos tää yhteiskunta on muutenki epätasa-arvoinen niin kyllä se päihdemaailma on vielä enemmän.

Sara: Siel päihdemaailmas mä koen, et se [naisviha] oli enemmän näkyvää ja jotenki sanallistettuu, ja näky niis teois tai jotenki se on selkeempää. Kun nyt must tuntuu, et se on enemmän just rakenteellista ja piilos olevaa.

Mika: Joo, se [naisviha] on ollu voimakkaampaa [käyttöaikoina].

Kokemusten perusteella naisvihalla on päihdeyhteisöissä avoimempi ja konkreettisempi rooli kuin heidän nykyisessä arjessaan. Erityisesti Sara kuvaa tapaa, jolla naisviha näyttäytyy tekojen ja sanojen kautta konkreettisempänä osana päihdeyhteisöjä, kun taas laajemmin yhteiskunnassa se vaikuttaa Saralle olevan enemmän piilossa. Näin päihdeyhteisöt näyttäytyvät ympäristöinä, joissa sukupuolittuneet valtasuhteet ja naisvihamieliset asenteet voivat ilmetä erityisen näkyvinä ja normalisoituneina. Laura kuvaa päihdeyhteisöjen sukupuolittuneita valtasuhteita erityisen jyrkkinä. Hänen mukaansa naisviha on päihdeyhteisöissä paitsi yleisempää myös raaempaa ja väkivaltaisempaa kuin valtavirtayhteiskunnassa. Näiden kokemusten perusteella naisvihan normalisoitumista voidaan tarkastella päihdeyhteisöjen patriarkaalisten valtasuhteiden ja päihdekauppaan liittyvän väkivaltaisen toimintaympäristön sivutuotteena. Näiden tekijöiden yhdistyessä näyttää muodostuvan kulttuuri, jossa naisvihamielinen puhe ja toiminta jää

kyseenalaistamatta. Perälä (2011, 224) kuvaa huumemarkkinoiden toimijoiden arkea kovaa maskuliinisuutta korostavana, jota ylläpidetään puheen tasolla. Tilanteisiin ei puututa, jolloin naisvihamielisillä käytännöillä on ollut mahdollisuus muodostua arkipäiväiseksi osaksi yhteisöjen toimintaa.

Kertomuksissa naisvihan normalisoituminen näyttäytyy erityisesti puhetavoissa ja toisaalta puhumattomuudessa sekä siinä, miten naisvihamielinen toiminta jäsennetään osaksi arkipäiväistä vuorovaikutusta. Kuvauksissa korostuu, että naisvihamielinen puhe ei näyttäydy poikkeavana, vaan pikemminkin itsestään selvänä ja tyypillisenä toimintatapana.

Mika: Jotenkin tuntuu, et siinä maailmassa se puhekieli ja semmonen on niin arkipäivää, että se [väkivaltapuhe ja naisviha] on sitä valtapuhetta siellä.

Sara: Totta kai se [naisviha] vaikutti [yhteisöjen jäseniin ja dynamiikkaan] mut mä koen, et ei se sillee suoranaisesti, koska mä en usko, et kukaan niist ihmisist on tiedostanu mitää naisvihaa, tai sillee tarkotuksel halunnu vihaa naisii, tai kohdella niitä huonosti, mut tavallaa se oli enemmän sääntö ku poikkeus, jos niin voi sanoa. Et se vaa kuulu siihen.

Laura: Se [naisviha] kuuluu siihen. Mikä on hirveä sana. Se on arkipäiväistynyt. Se kuuluu siihen. Se on osa sitä. Ois outoa, jos sitä ei ois siellä. Tai jotenkin sellainen et siihen on totuttu ja se on raaempaa. Se [naisen] asema on heikompi siellä.

Kokemusasiantuntijat tunnistavat, että naisvihamieliseen puheeseen ja toimintaan puuttuminen oli päihdeyhteisöissä vaikeaa. Sara liittyy puuttumattomuuden erityisesti ymmärryksen puutteeseen. Hänen kuvauksensa viittaa siihen, että naisvihamieliset käytännöt saattoivat olla niin vakiintunut osa yhteisöjen arkea, etteivät ne herättäneet merkittävää vastareaktiota. Lisäksi väkivallan uhka ja yhteisöjen hierarkiat rajoittivat mahdollisuuksia vastustaa tai kyseenalaistaa näitä käytäntöjä. Laura ja Mika kuvaavat tilannetta seuraavasti:

Laura: Ei siellä pysty sanoon mitään [jos todistaa naisvihaa]. Varmaan joskus joku yrittäny jotai. Jos sä pystyt pitään omat rajat sehän on tosi hienoo, mut hyvin usein sä kypsyt ja puudut siihen ja sä et enää jaksa sanoa mitään vastaan, koska ei se mikään muutu.

Mika: On kyl [ollut tilanteita, jossa naisvihaan on puututtu ulkopuolisten toimesta]. On ollu semmoisia tilanteita, mutta tuntuu jotenki, että se on semmost päälle liimattua. Et vaikka puolustetaan jotain, mut sit pohjimmiltaan sil ei oo mitää väliä.

Lauran kuvaukset viittaavat siihen, että jatkuva väkivallan uhka sekä kokemus vaikutusmahdollisuuksien puutteesta voivat johtaa tilanteeseen, jossa naisvihamielinen puhe ja toiminta jäävät helposti kyseenalaistamatta. Tällaisessa toimintaympäristössä hiljeneminen näyttäytyy Lauran mukaan usein huonoista vaihtoehtoista turvallisimpana.

Kokemusasiantuntijat tunnistivat päihdeyhteisöissä vallitsevan puhumattomuuden kulttuurin, joka edesauttoi naisvihamielisen toiminnan normalisoitumista. hooks (2020, 63) kuvaa yhteiskuntamme tilaa sellaisena, jossa kollektiivinen hiljaisuus toimii patriarkaatin ylläpitäjänä estämällä avoimen puhumisen sukupuolittuneista suhteista. Tämä vaikuttaa olevan erityisen tärkeä naisvihaa ylläpitävä tekijä päihdeikäyttäjien yhteisöissä.

Saran tavoin myös Laura tunnistaa vallitsevan ymmärryksen puutteen, mutta liittää siihen osaksi väkivallan uhan, jolloin puuttuminen koettiin vaaralliseksi. Myös Mika tunnistaa naisvihamielisen puheen olleen valtapuhetta ja pohtii, kokeneensa epäoikeudenmukaisuuteen puuttumisen usein ”päälle liimattuna”, mikä viittaa siihen, että toimintatapa oli lähinnä näennäistä ilman todellista muutostarkoitusta. Luran ja Saran tavoin Mika paikantaa aiheen tunnistamattomuuden ja toteaa pohtineensa, etteivät entisen pitkäaikaisen kumppanin kanssa koskaan törmänneet puheen tasolla naisvihan aiheeseen yhteisissä keskusteluissa. Näiden näkemysten perusteella puhumattomuuden kulttuuri oli keskeinen tekijä, joka mahdollisti naisvihamielisten käytäntöjen pysyvyyden ja näkyvyyden päihdeyhteisöissä.

Mika tunnistaa olleensa käyttöaikoina poikkeavassa roolissa oman käytöksensä takia. Hän kertoo tehneensä jo nuorena tietoisia arvovalintoja kohdella muita mahdollisimman tasa-arvoisesti ja painottaa niin sanottuja ”pehmeitä arvoja”, joihin hän lukee muun muassa empatiakyvyn:

Mika: Mä ite yritin viljellä semmosta mahollisimman pehmeitä [puhetapaa], vaikka mua pidettiin sen takia myöskin osittain aika sekopäisenä, mutta ei missään nimessä ikinä väkivaltaisena. Mä oon yrittäny itse puhuu kauniisti kaikista ihmisistä ja joidenki mielestä se on ollu jopa niin absurdin kuulosta, että ne on sitte jopa tullu halaamaan mua, vaikka ne ois muute jotain väkivaltaisia ihmisiä...

Mikan kuvauksen perusteella hänen toimintatapansa näyttäytyivät yhteisössä hyvin normista poikkeavina. Hän kuvaa saaneensa pehmeämmän puhetapansa vuoksi jopa ”sekopään” maineen, mikä viittaa siihen, että mies, joka ilmaisee empatiaa, eikä käytä väkivaltaa, ei ollut kyseisessä ympäristössä tavanomainen näky. Samalla Mika kuitenkin kertoo saaneensa tällaisesta lähestymistavasta myös myönteistä vastakaikua, mikä voi kertoa jopa kaipuusta hyvään kohteluun. Mikan kuvaus tukee käsitystä päihdeyhteisöissä vallitsevista sukupuolinormeista, joissa väkivaltaan ja kovuuteen liitetty maskuliinisuus näyttäytyy

tyypillisenä miehen olemisen tapana. Empatiaan ja kauniisiin sanoihin perustuva vuorovaikutus nähdään poikkeavana.

Mika pohtii kohdanneensa myös muita samankaltaisia arvoja omaavia ihmisiä, mutta tiedostaa, että tällaisen toimintatavan ylläpito menneissä ympäristöissä ei ole ollut helppoa ja se on vaatinut jatkuvaa työskentelyä. Päätös kohdella muita ihmisiä hyvin piti tehdä jatkuvasti ja aina uudestaan. hooks (2020, 77) toteaa, että patriarkalisesta maskuliinisuudesta irtaantuminen ei ole helppoa miehille iästä riippumatta ja miehet, jotka asettuvat väkivaltaa vastaan asettuvat myös patriarkaattia vastaan, vaikka he eivät sitä itse kykenisi artikuloimaan. Mikan kuvauksesta käy ilmi, että yhdelläkin ihmisellä voi olla vaikutus ympäristöönsä. Mikan poikkeava asema piireissään korostuu myös suhteessa ympärillä kuultuun puheeseen:

Mika: Naisista kyl puhuttiin silloin niissä [tiloissa] mis minä oon ollu niin on puhuttu kyllä aina kauniisti. Joo. Samalla lailla yritetty oikein puhua myös miehistä ja ihmisistä yleensä, et silleen mä koen, että mä oon oikeasti ollut jollain lailla poikkeavassa roolissa siin maailmassa.

Mikan kuvaukset korostavat hänen poikkeavaa asemaansa suhteessa yhteisöjen valtavirtaan. Samalla ne tekevät näkyväksi, että väkivaltainen ja naisvihamielinen puhetapa näyttäytyy normina, josta poikkeaminen vaatii tietoista ja jatkuvaa vastarintaa. Tätä tukee myös Perälän (2011, 129) havainnot Helsingin huumemarkkinoiden laadusta sellaisena, jossa naiset asetetaan tyypillisesti puheen tasolla marginaaliin ja naisiin suhtautuminen voi olla ”kovempaa” kuin valtavirrassa. Perälän (2011, 129–130) mukaan valtavirrasta syrjäytyminen luo valtataistelun, jossa koettua rakenteellista alempiarvoisuutta kompensoidaan maskuliinisuudella ja seksuaalisella ylivertaisuudella. Tämä linkittyy kokemusasiantuntijoiden kokemuksiin päihdeyhteisöissä vallitsevista valta-asetelmista. Kaikki heistä tunnistivat, että valta-aseman saavuttaminen päihdeyhteisöissä edellyttää ‘miehekkäinä’ pidettyjä piirteitä kaikilta, mutta erityisesti naisilta.

Tämän lisäksi he jakoivat yhtenäisen ymmärryksen siitä, että valta-asemassa on enimmäkseen miehiä, vaikka naisilla on teoreettinen mahdollisuus edetä hierarkiassa. Laura ja Sara paikantavat tämän miesvaltaisuuden osaksi naisvihan syntyä, sillä hierarkian sukupuolittuneisuus ylläpitää ja normalisoi naisiin kohdistuvaa vihamielisyyttä. Laura kuvailee vallan päihdeyhteisöissä perustuvan lähtökohtaisesti ‘rahaan, huumeisiin ja väkivaltaan’, ja näillä piirteillä sekä saavutetaan että ylläpidetään valtaa.

Kokemusasiantuntijoiden kuvausten perusteella tällainen hierarkia ja valta-aseman tavoittelu on keskeisenä tekijänä, joka ylläpitää ja kärjistää naisvihamielisiä käytäntöjä yhteisöissä.

Yhteisöjen miesvaltaisuus korostuu kokemusasiantuntijoiden tarinoissa. Kaikki heistä tunnistavat olevan erittäin harvinaista, että yhteisöissä tai porukassa on samalla hetkellä useampi kuin yksi nainen:

Laura: Enhän mä hengannu naisten kaa juurikaan. Mun pääsääntöisesti käyttökaverit oli miehiä. Sit kun niitä naisia oli niin sit tuli draamaa.

Sara: Ei mul hirveesti ollu naispuolisia kavereita, et muutama, ja neki oli poikamaisia niin sanotusti. Et tuli tavallaan toimeen paremmin sellasten 'poikatyttöjen' kanssa.... ne porukat mis mä hengasin joko mä olin ainoa nainen tai sitte siel oli just niitä naisia, jotka oli hyvii äijii. Et se oli tavallaa se pääporukka ja sit välil siel saatto käydä sellasii tyttömäisii käymäs, mut ne ei tavallaa ollu sitä pääporukkaa.

Mika: Ei ollu usein [tilanteita, joissa porukassa olisi ollut useampi nainen], mut sit oli myöskin semmosii tilanteita missä oli useampi. Mut joo harvemmin tai tosi harvoin on ollu kahta kaverusta samaan aikaan. Et ne on ollu tuntemattomia toisilleen, jos on ollu samaan aikaan.

Useamman naisen yhtäaikainen läsnäolo on poikkeus, joka näyttää lisäksi edellyttävän molemmilta osapuolilta erityisesti Saran kertoman mukaan miehisiä piirteitä. Laura liittää jälkikäteen pohtien useamman naisen läsnäolon ”draamaan” ja myös Sara mainitsee, että ”poikamaisten” tyttöjen kanssa oli helpompaa tulla toimeen. Nämä voidaan tulkita menneitä naisvihamielisiä stereotyyppioita heijastavana puheapanona. Tällainen diskurssi rakentaa naisten välisiä suhteita lähtökohtaisesti vihamielisinä ja epävakaina, mikä voi osaltaan oikeuttaa naispuolisten kontaktien välttelyä ja vahvistaa miesvaltaisten yhteisöjen ensisijaisuutta. Mikän näkökulma täydentää kuvaa tuomalla esiin, että tilanteet, joissa useampi nainen on läsnä, ovat sellaisia naiset eivät tyypillisesti tunne toisiaan, mikä viittaa siihen, ettei naisten välille muodostu yhteisössä pysyviä sosiaalisia siteitä. Yhteisöjen rakenteet välittyvät sellaisina, jotka hajauttavat ja eristävät naisia toisistaan.

Lauran ja Saran kertomusten perusteella toinen naisvihalle altistava tekijä on riippuvuuden syventyminen ja valta-aseman nousu. Laura ja Sara paikantavat naisvihan laadun kärjistyneen huomattavasti siinä vaiheessa, kun päihteiden käyttö lisääntyi ja isommat huumekuviot tulivat osaksi lähipiiriä:

Sara: Alkuun ne mun kaveripiirit oli tosi hyvii. Et vaikka se hengaaminen aika paljo pyöri päihteiden ympäril, mut silti, jengi oli viel hyvii tyyppejä. Se oli sellast hauskanpitoo ja tosi normaalii se kanssakäyminen. Mut sit mitä syvemmälle se mun addiktio meni, nii sit mun kaveriporukkakin muuttu sen mukaa. Tuntuu, et se vuosi- vuodelta vaa huonontu ja huonontu. Sit me ollaa siin pistees, et väkivalta on 24/7 läsnä ja jengi vaa riitelee ja tappelee toistensa kaa.

Laura: Sit ku isot määrät huumeita tuli kuvioihin niin sit se väkivalta astu melkeen kuvioihin... Mulla oli huumeita ja se ei ollut silloin mulle ongelma. Mun ukolla oli aina huumeita... mä en ollu Laura, vaa mä olin hänen muija niin mä sain olla rauhassa... mut sit hyväksikäyttö lisäänty.

Kertomuksista käy ilmi, että päihdeyhteisöjen sisäisten valtasuhteiden jyrkentyessä myös sukupuolittuneet hierarkiat korostuvat. Laura tunnistaa päihteiden käytön alkuvuosina toimineensa ”yhtenä miehistä”, mutta isompien huumemäärien tullessa kuvioihin hän alkoi asemoitua kumppaninsa kautta hänen omaisuudekseen ja hänet tunnettiin lähtökohtaisesti jonkun tyttöystävänä. Parisuhde korkeammassa asemassa olevan miehen kanssa tarjosi suhteellista suojaa väkivallalta, sillä tällöin oli vain yksi pahoinpitelijä. Havainto asettuu linjaan Väyrösen (2009, 201) tutkimuksen kanssa, jossa todetaan, että naisten riippuvuuden syventyessä sukupuolittuneet valtasuhteet korostuvat. Naisen riippuvuus huumeista kietoutuu usein myös riippuvuuteen huumeita käyttävistä miehistä, mikä vahvistaa alisteista asemaa. Samalla päihteiden käyttöön liittyvä irrallisuuden kokemus itsestä voi turruttaa kestäämään väkivaltaa ja hyväksikäyttöä.

Myös Sara tunnistaa tunnetusti väkivaltaisen ihmisen kanssa seurustelun tarjoavan suojaa muilta, mikä kuvastaa väkivallan normalisoitumista ja vaihtoehtojen kaventumista. Havainnot tukevat käsitystä naisvihan ja patriarkaatin yhteydestä (Manne 2018, 67). Päihteiden käytön yhteisöjen patriarkaalisessa yhteiskunnassa korkeammille tasoille pääsy vaikuttaa kokemusasiantuntijoiden näkemysten perusteella luovan entisestään lisää pahoinvointia myös naisille. Patriarkaatin ensimmäinen väkivallan vaatimus miehiltä ei olekaan väkivalta naisia kohtaan, vaan oman psyyken rikkominen ja kaiken emotionaalisuuden tappaminen (hooks 2020, 71), joka osaltaan luo edellytyksiä väkivallan eri muodoille. Mikalla ei ole samanlaista kokemusta hierarkian eri tasoista, sillä hän paikantaa itse olleensa aina niin sanottujen ”tavallisten käyttäjien” joukossa. Laura ja Sara tunnistavat tiukkojen sukupuliroolien ja naisvihan vaikuttaneen ryhmien dynamiikkaan, kun taas Mika ei näe näillä olleen mitään vaikutusta ryhmän yleiseen henkeen. Tämä ero voidaan tulkita sukupuolittuneiden positioiden kautta. Mikan poikkeava asema yhteisössä sekä hänen pyrkimyksensä luoda ympärilleen

turvallista tilaa ovat voineet vaikuttaa siihen, ettei naisviha näyttäyty hänelle samalla tavoin. Samalla hänen näkemyksensä voi heijastaa mahdollisuutta etäännyttää itsensä ilmiöstä ja jäädä sen vaikutusten ulkopuolelle.

Sukupuolittuneiden valtasuhteiden valta-asema hierarkian säätelijänä näyttäytyy myös siinä, että kaksikulttuurisessa perheessä kasvanut Sara pohtii sukupuolensa olleen ainoa selkeästi nimettävissä oleva tekijä, joka altisti häntä kaltoinkohtelulle:

Sara: Kyl mä oon välil miettiny, et onks mun ihonväri vaikuttanu asioihin, mut en mä sit loppujen lopuks oikee tiiä, että onks se. Tai sillee et ei mul oo mitää selkeitä esimerkkei, et tos vaik mun ihonväri ois vaikuttanu. Must tuntuu, et ei kukaa sillee välittäny niis piireis ihonvärist.

Yleisesti naisvihasta käydyssä intersektionaalisessa feministisessä keskustelussa korostetaan, että sukupuolittuneet valtasuhteet kietoutuvat muihin erontekoihin, kuten rodullistamiseen, ja että naisviha kohdistuu erityisen voimakkaasti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin naisiin (ks. Manne 2018, 14; hooks 2020; 1984). Saran kertomus viittaa siihen, että päihdeyhteisöissä sukupuoli voi paikoin näyttäytyä muita erontekoja keskeisempänä hierarkian jäsentäjänä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kumoa intersektionaalista ymmärrystä naisvihasta, vaan pikemminkin tarkentaa sitä. Erontekojen merkitys voi vaihdella kontekstin mukaan, ja tietyissä toimintaympäristöissä sukupuoli voi nousta hallitsevaksi selittäväksi tekijäksi muiden kustannuksella.

Naisen asema ja toimijuuden rakentuminen

Lauran ja Saran tarinoissa naisen asema rakentuu sukupuolittuneiden valtasuhteiden kautta, joissa naiset ovat toissijaisia suhteessa miehiin. Toiseus ei ole yksittäinen kokemus vaan jatkuva alisteinen asema, joka vaikuttaa naisten toimijuuden mahdollisuuksiin.

Laura: Mitä kaikkea mä osaisin edes kuvailla, kun se koko elämä on ollut oikeastaan sellaista alisteisessa asemassa olemista. Pitää siivota, pitää tehdä sitä, pitää tehdä tätä, pitää odottaa sitä miestä kotona.

Sara: Parisuhteis mä olin aina alisteises asemassa. Vahvasti näky ne valta-asetelmat ja tavallaan, et sit mua ehk sai kohdella miten halus.

Alisteinen asema rakentuu Lauran ja Saran kertomassa konkreettisina velvollisuuksina ja valtasuhteena, jossa toimijuus rajoittuu parisuhteessa huomattavasti. Parisuhde vaikuttaa

Lauran ja Saran kertoman perusteella olevan konkreettisin toimijuuden rajoittaja. He sanoittavat omaisuutena olemista ja esineellistämistä parisuhteissa. Naisen rooli parisuhteissa määrittyy kokemuksissa välineenä toisen tarpeiden tyydyttämiseen, ei itsenäiseen toimijana ja ihmisenä, vaan naisellisena ilmentymänä. Laura ja Sara kuvaavat omaisuutena tai resurssina määrittymistä suhteessa miespuoliseen kumppaniin:

Sara: Kyl mä koen, et parisuhtees jos mietitään.... nii ei sitä naista nähdä sellasen tasa-arvoisen kumppanina vaan se on siin basically sen takia, et sil miehel on helposti saatavilla joku, kehen se voi tyydyttää omat halunsa. Et sen ei tarvii olla yksin ja ehkä myös välil pystyy vierittää syit niskalle tai vaik et jos poliisi nappaa nii sit ne saattaa tutkii vaan sen miehen eikä sitä naista.

Laura: Sitten se semmoinen munkin, vaikka esittely, että sitten kun mulla on silmät mustana niin mua viedään asunnosta asuntoon tavallaan niinku 'kattokaa mitä mä oon tälle tehny', et 'tää on niin mun omaisuutta'.

Otteissa esineellistäminen, eli naisvihamielinen käytäntö (Manne 2018, 68) näyttäytyy sekä puhetapoina että konkreettisina käytäntöinä. Saran kuvauksessa nainen määrittyy resurssiksi, jonka tehtävänä on vastata miehen tarpeisiin ja olla aina tämän käytettävissä. Lauran kuvauksessa esineellistäminen konkretisoituu väkivallan kautta, jossa nainen esitetään omistettavana kohteena, jolle voi tehdä lähes mitä vain, kuten silmitöntä väkivaltaa. Naisen esineellistämisestä objektiksi häpäisyn keinona on todettu myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. Karttunen 2019, 148) ja se vaikuttaa Lauran ja Saran kertoman mukaan olevan hyvin tyypillinen tapa puhutella tai viitata naisiin päihteiden käytön yhteisöissä.

Laura ja Sara tunnistavat, että parisuhdestatuksella ja kumppanin asemalla hierarkiassa on vaikutus naisen asemaan. Myös Mika tunnistaa, että naisten on mahdollista nousta valta-asemaan seurustelukumppanin avulla. Laura kuvaa ongelmia liittyen korkeaan asemaan nousuun toisen siivellä:

Laura: Sieltä [korkeasta asemasta] voi tulla hyvin nopee pudotus alaskin. Sit kun mun exä jäi kiinni niin sithän mulla meni kaikki ja sithän mä vetelin niitte ikea-kassien kaa tuol pitkin [katuja] ja kukaan ei halunnu päästää minua sisään, koska ei mul ollu enää mitään arvoa, koska mulla ei ollut enää huumeita mitä antaa. Mulla oli vaa tyhjii lupauksii.

Laura kuvaa kuinka valta- asemassa nousu kumppanin avulla voi jättää riippuvaiseksi toisesta ja tätä myötä myös helposti haavoittuvaiseksi. Ote osoittaa, että naisen asema ei ole pysyvä, vaan rakentuu suhteessa kumppaniin ja tämän kautta saataviin resursseihin. Aseman menetys

näyttäytyy nopeana ja kokonaisvaltaisena, mikä korostaa riippuvuuden merkitystä. Samalla naisen arvo yhteisössä näyttäytyy sidoksissa siihen, mitä hän voi tarjota muille, ei hänen omaan toimijuuteensa. Tätä havaintoa tukee Väyrysen (2007, 129) tutkimus, jonka mukaan naiset ovat itse tunnistaneeet asemansa miesvaltaisissa yhteisöissä usein vaimoina tai seurustelukumppaneina maailmassa, jossa miehillä on valta, raha ja päihteet. Näin tarkasteltuna naisten toimijuus ei rakennu itsenäisesti, vaan kytkeytyy vahvasti sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin ja resurssien epätasaiseen jakautumiseen.

Perälä (2012, 129) toteaa, että yhteisöissä, joissa vallitsee voimakas maskuliinisuus, naisille pyritään osoittamaan tietty paikka. Perälän mukaan päihteiden käytön yhteisöissä maskuliinisuutta rakennetaan valmiiksi heikoista yhteiskunnallisista lähtökohdista käsin. Olemus, tyyli, väkivalta, huumeet ja niiden käytön vaikutukset toimivat keskeisinä maskuliinisuuden rakennusaineina. Laura pohtii, että ”*se on miehen egolle iso juttu, jos naisella on enemmän huumeita*”, mikä kuvaa tiukkojen sukupuolinormien ja huumeiden määrän luovan valta-asemaa, joka horjuu, mikäli nainen ylittää liikaa tiettyjä rajoja.

Sukupuolittunut asema ei kuitenkaan näyttäydy kaikille samalla tavalla. Mika tuo esiin oman kokemuksen, joissa sukupuoli ei jäsennä asemaa tai kohtelua tällä tavoin:

Mika: Mua ei oo kyl ikinä sanottu, eritelty ikinä [sukupuolen perusteella] tai hyvin harvoin kuulen semmosta, et musta on puhuttu jotenki aika sukupuolettomasti. En tiedä miks. Mutta joo, mikä on ihan hyvä.

Mikan positiivinen kokemus sukupuolettomuudesta poikkeaa selvästi Lauran ja Saran kuvauksista. Kun sukupuoli ei rajoita toimintaa tai määritä asemaa, ei se myöskään näyttäydy ongelmana tai erityisenä huomion kohteena. Tämä voi osaltaan selittää, miksi sukupuolittuneita ilmiöitä ei tunnisteta samalla tavalla.

Sukupuolijärjestys näyttäytyy kuvauksissa vahvasti perinteiseen kaksijakoiseen sukupuolinormiin kiinnittyneenä, eli normatiivisena. Kokemusasiantuntijat pohtivat tätä ja hallitsevia sukupuoliasetelmia seuraavasti:

Laura: Ei siellä kukaan koskaan mulle mitään sanonut, että 'mä en koe olevani mies' tai 'mä en koe olevani nainen' ja sit jos sä pukeudut ristiin, se oli pilkan kohde, että se vaan oli. Saatikkaan sitten semmoinen seksuaalisten suuntautumisten puhuminen. Paitsi sitten, jos siinä on mies ja nainen otetaan yksi nainen lisää niin sittenhän se on tosi OK. Se on enemmän

kuin OK... kyllä se vaan niin on, että kyllä siellä rikotaan itsensä todella paljon ja mennään siihen heteronormatiiviseen oleskeluun.

Mika: Joo [miehillä ja naisilla] on ollut sitä liikkumavaraa [perinteisten sukupuoliroolien suhteen], mut on pitäny olla todella rohkee jos sä oot oma itsesi. Se vaatii tosi paljon sitä, että sä oot sinut itsesi kanssa, kuka sä oot. Mikä on taas välillä mahdotonta, koska tosi harvat on sinut itsensä kanssa. Mä koen, et sitä liikkumavaraa on ollut, mutta sitten taas toisaalta sitä ei oo ollut.

Sara: Mä myös vietin aikaa mua vanhempien [ihmisten] kaa, nii sielt tuli ehkä enemmän just sellainen vanhollinen ajattelu. Mut kyl mä koen, et mäki ajattelin jotenki tosi vanhollisesti. Tai kasvanut sellaisessa [ympäristössä], et on ne sukupuoliroolit ja mä elin tosi vahvasti sen mukaan.

Lauran kuvauksessa sukupuolen moninaisuutta ei ainoastaan sivuuteta, vaan se johtaa pilkkaan. Lisäksi hän tunnistaa ympäristön olleen hyvin heteronormatiivinen, mikä osaltaan vahvistaa sukupuolittuneita valtasuhteita ja luo rajoja sille, millainen sukupuoli ilmaisu on sallittua. Myös seksuaalisuuden hyväksyttävyys näyttäytyy valikoivana. Tietyt asetelmat hyväksytään, mutta vain silloin, kun ne asettuvat heteronormatiiviseen kehykseen ja palvelevat miesten näkökulmaa. Mikan kuvauksessa sukupuolirooleihin liittyvä liikkumavara näyttäytyy ristiriitaisena. Poikkeaminen on periaatteessa mahdollista, mutta se edellyttää poikkeuksellista rohkeutta ja vahvaa itsensä hyväksymistä. Tämä asettaa toimijuudelle ehtoja, jotka eivät ole kaikille saavutettavissa, jolloin normit säilyvät käytännössä vahvoina. Saran kuvauksessa korostuu sukupuoliroolien sisäistymisen. "Vanhanaikaiseksi" kuvattu ajattelu viittaa normeihin, joissa sukupuoleen liitetään selkeät odotukset ja roolit. Näiden mukaan eläminen näyttäytyy itsestään selvänä, mikä kertoo normien syvästä juurtumisesta arkeen. Myös tämä asetelma luo perustaa aiemmille kuvauksissa esiintyville ilmiöille, kuten naisvihalle ja sukupuolittuneille valtasuhteille.

Kokemusasiantuntijoiden kerronnassa väkivalta naisia kohtaan näyttää linkittyvän erityisesti parisuhteisiin ja Lauran kuvaamaan "omaisuutena" olemiseen. Laura kuvaa toimijuuden rajojen ylittämisestä seuraavan väkivaltaa:

Laura: Mul on ollut huumeita myynnissä niin mun kumppani on siitä suuttunut, että koska 'mieheltä pitää kysyä lupa' että saako mulle antaa huumeita velaks. Mä olin et 'mitä hittoa' ja sit se hakkas mut.

Kertomus havainnollistaa, kuinka naisen toimijuutta säädellään väkivallan kautta ja miten liiallinen poikkeaminen odotetuista sukupuolirooleista voi johtaa rangaistukseen.

Kokonaisuutena tarkasteltuna naisen asema rakentuu aineistossa suhteiden, valtasuhteiden ja

resurssien kautta. Tämä rajoittaa toimijuuden mahdollisuuksia ja sitoo naisten aseman vahvasti muihin, erityisesti miehiin, kytkeytyviin tekijöihin. Väkivaltaa ja alistamista hyväksytään, koska kääntöpuoli on yksinäisyys ja päihteiden saannin loppuminen (Väyrynen 2009, 132). Naisen valtaa, vahvuutta ja toimijuutta voidaan arvostaa silloin, kun hän seisoo merkittävän miehen taustalla merkittävän naisen roolissa (Manne 2018, 118).

Sukupuolittunut väkivalta ja kontrolli

Kokemusasiantuntijat tunnistivat naisiin kohdistuvan väkivallan erinäisten muotojen olevan osa päihdeyhteisöjen arkea. Puheissa nousee esiin henkinen-, fyysinen-, seksuaalinen- ja taloudellinen väkivalta. Kaikki kertovat todistaneensa naisiin kohdistuneita erilaisia väkivallan muotoja ja sekä Lauralla että Saralla on omakohtaista kokemusta monenlaisista väkivallan muodoista. Erityisesti Laura jakaa useita sukupuolittuneen väkivallan kokemuksia. Kokemusasiantuntijat vaikuttavat jakavan käsityksen siitä, että vaikka päihteiden käytön yhteisöjen ilmapiiri on yleisesti väkivaltainen, tapahtuu suurin osa väkivallasta parisuhteissa ja he ovat joko itse kokeneet väkivaltaa parisuhteissaan tai tunnistaneet väkivallan eri muotoja parisuhteissa ympärillään.

Laura: Kyl se miesten maailma on ja kaikki väkivallan muodot. Elikkä siellä on seksuaaliväkivaltaa, taloudellist väkivaltaa, henkistä väkivaltaa ja fyysistä väkivaltaa ja vieläkö joku puuttuu, mutta että kaikki se on koettu.

Mika: Oon todistanu tosi paljonkin semmosta [tilanteita, joissa naisiin on kohdistettu fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa]. Mahollisimman vähän, et mä oon yrittäny luoda itelleni semmosen ympäristön, et mä en näkis semmosta, mihin mä en pysty vaikuttaan millään lailla.

Sara: Just ehk tavallaa miehis [näkyi eri väkivallan muodot naisten arjessa]. Mitä miehet ehk kohdisti, nii vaik fyysinen väkivalta ehk yleensä oli just parisuhteis tai kumppanien välil.

Laura kuvaa kaikkien väkivallan muotojen olevan aktiivisesti läsnä päihteiden käytön yhteisöissä ja myös Mika on todistanut paljon väkivaltaa, vaikka on aktiivisesti yrittänyt välttää tällaisia tilanteita. Sara pohtii fyysisen väkivallan näyttäytyneen päihdeyhteisöissä erityisesti miesten kautta, ja myös Lauran kuvaukset fyysisestä väkivallasta on miesten harjoittamaa. Naisten kokemaa väkivaltaa on käsitelty monipuolisesti aiemmassa tutkimuksessa (ks. Granfeltin 1998; 2004; Väyrynen 2007; 2009; Virokannas 2013; 2017; Karttunen 2019). Laura toteaa, että väkivaltaisesta ilmapiiristä huolimatta ylipäätään suurin osa väkivallasta kohdistui naisiin:

Laura: Mun ukot oli sellaisia et ne ei uskaltanu miehii hakkaa ne hakkas vaan naisii.

Lauran kuvaus vahvistaa näkemystä sukupuolittuneesta väkivallasta, jossa Perälän (2011) mainitsema väkivallan uhka on jatkuvasti läsnä. Suurimmat kärsijät vaikuttavat kuitenkin olevan hierarkian ”heikoimmat” eli naiset. Karttunen (2019) tuo esiin, että nais erityisessä päihdehoidossa naisten suhteet miehiin näyttävät usein monin tavoin ongelmallisina. Kyse ei ole ainoastaan yksittäisistä väkivaltatilanteista tai parisuhteiden ongelmista, vaan laajemmin siitä, miten suhteet miehiin rakentuvat ja millaisia haasteita nämä suhteet tuottavat naisten kuntoutumiselle. Lauran kuvaama epäsuhta väkivallan jakautumisessa konkretisoi tätä asetelmaa.

hooks (2020, 76) paikantaa patriarkaalisesti maskuliinisuuden huonoimpien puolten ruumiillistuvan usein köyhissä ja työväenluokkaisissa aikuisissa miehissä, eli tässä tapauksessa miehissä, joiden elämää määrittää sosiaalinen huono-osaisuus. Sosiaalisesti huono-osaisille miehille on tyypillistä esiintyä väkivaltaisesti, sillä se on helpoin tapa todistaa miehuutta tilanteessa, jossa muut keinot, kuten rikastuminen ovat poissuljettuja. Väkivalta on keino päästä patriarkaalisesti miehuuskisan huipulle, sillä se on pelikenttä, jolla kuka tahansa mies voi voittaa. Tätä näkemystä tukee myös aiempi kansainvälinen tutkimus päihteidenkäyttäjien yhteisöistä (ks. Radcliffe ym. 2021; Laslett ym. 2021). Tässä kontekstissa naisviha voidaan tulkita osaksi samaa dynamiikkaa. Manne (2018, 121) esittää naisvihan häpeän ilmentymänä, joka kohdistuu naisiin erityisesti tilanteissa, joissa miehen henkilökohtainen asema on uhattuna. Näin naisviha kytkeytyy väkivaltaan ja vallankäyttöön keinona ylläpitää tai palauttaa miehistä valtaa tilanteissa, joissa muut resurssit ovat rajallisia.

Mika ei kyennyt tarkemmin kuvailla todistamiaan naisiin kohdistuneita väkivaltatilanteita, sillä niiden avaaminen vielä keskustelun aikana tuntui liian vaikealta. Kyse oli kokemuksista, joita hän ei ollut vielä itse käsitellyt. Trauman taustalla ei välttämättä tarvitse olla väkivalta ja traumaa voi liittyä myös väkivallan todistamiseen tai sukupuolittuneeseen stigmatisoitumiseen. (Covington 2002, 6.) Myös Laura tunnistaa sivustakatsojan roolin olleen usein se kaikista hankalin. Näin sukupuolittunut väkivalta näyttää ilmionä, jonka vaikutukset ylittävät yksittäiset teot ja koskettavat laajemmin koko yhteisöä.

Laura ja Sara kertovat seksuaaliväkivallan olleen päihdeyhteisöissä yleistä. Heidän kertomuksissaan se näyttäytyy osana arkipäiväistä vuorovaikutusta, toimintatapoja ja parisuhteita, ei vain yksittäisinä tapahtumina.

Sara: Seksuaalinen väkivalta mun mielest näky kyl, et ei sil ollut väliä, et onks sun kumppani vai joku random tai joku kaveri. Se oli vaa pitkälti sitä, et jos joku mies halus, nii siin oli ain riski joutuu seksuaaliväkivallan uhriks ja mä koen, et moni myös joutu.

Laura: Tämmöistä esineellistämistä ja seksuaalisointia. Jo miten puhutaan ulkonäöstä. Just tää koskettelu, tisseistä puristelu, perseelle läpsiminen, ja pyydetään näyttää tissit, ja ihan siis tämmöisii kaikkii. Käyttäessä sit on ruvennu käyttään sellaisii armeijavaatteita ja ehkä pukeutuu vähän rumasti ja sellasta et saa olla myös rauhassa.... Ei ehkä käydä suihkussa sen takia et ketään ei kiinnostais. Kukaan ei halua raiskaa mua.

Mikan kertomassa seksuaalisuuden teemat nousevat esiin ainoastaan naisten selviytymiskeinona, esimerkiksi asumisen järjestämisen välineenä:

Mika: Se mitä mä oon nähny, että naisiin [kohdistunut] arkipäiväistyny [ala-arvoinen kohtelu] no tää just tämmöne asunnottomien naisen... se on ihan arkipäivää se semmoinen seksillä asuminen.

Sekä Laura että Sara tunnistavat seksuaalisen väkivallan olevan vallitsevaa päihteiden käytön yhteisöissä. Naisen keho näyttäytyy jatkuvan arvioinnin, kontrollin ja käytön kohteena. Laura kuvaa myös keinoja, joilla naiset pyrkivät vähentämään seksuaaliväkivallan riskiä esimerkiksi muokkaamalla ulkonäköään, mikä havainnollistaa uhan jatkuvaa läsnäoloa. Laura ja Sara liittävät seksuaaliväkivallan yhteisöjen valtasuhteisiin lisäksi päihteiden käytön vaikutuksiin, jotka madaltavat kynnystä väkivaltaan ja vaikeuttavat sen tunnistamista ja sanoittamista.

Havainnot asettuvat linjaan hooksin (2020, 81) esittämän analyysin kanssa patriarkaattisesta seksuaalisuudesta, joissa miehen seksuaalisuus kytkeytyy valtaan ja kontrolliin, ja naisen asema alistumiseen. Miesten seksuaalisuus nähdään ”pakonomaisena” toimintana, jolle naisten tulee alentua. Lisäksi ”hetero-oletus” turvaa miesten asemaa naisten henkiseen, fyysiseen ja taloudelliseen hyödyntämiseen (Saarikoski 2001, 44). Toisin kuin Lauran ja Saran kertomuksissa, joissa korostuvat suorat väkivallan muodot, Mikan havainto viittaa arkipäiväistyneeseen ja rakenteelliseen hyväksikäyttöön. Seksuaalisuus näyttäytyy tällöin resurssina, eikä se täten välttämättä hahmotu väkivaltana, vaikka siihen sisältyy selkeitä valta-asetelmia ja pakon elementtejä. Tämä laajentaa käsitystä seksuaaliväkivallasta ilmiönä, joka

ei rajoitu yksittäisiin tekoihin, vaan kytkeytyy myös selviytymisen ehtoihin ja yhteisön rakenteisiin.

Naisten sanallinen häpäisy vaikuttaa kokemusasiantuntijoiden kertoman perusteella olevan hyvin yleinen osa päihteidenkäyttäjien yhteisöjä. Kokemusasiantuntijat paikantavat aiemmassa tutkimuksessa yleiseksi termiksi havaitun ”pirihuora” termin yhä tiiviiksi osaksi päihteiden käytön marginaaliyhteisöjen arkea.

Laura: Pirihuorittelu on varmaan se suurin [naisia halventava termi, jota käytettiin], et kaikki on vaa pirihuoria... vaik ne ei pirii vetäiskää. Ihan samalla lailla ne miehetkin on, mut ei niit haukuta. Ne on vaan oreja ja vitsi pukkeja ja mitä kaikkii ne on, että se on niinku kunnia-asiaa heille jos he panee paljon ihmisiä, mut sit ku nainen on seksuaalisesti aktiivinen niin sitten...

Mika: Muistan joo, tosi paljon [vähättelevää tai halventavaa puhetta naisista]. Mun mielestä semmost pirihuorittelu on ollu aina. Joo. Et sitä on ollu tosi paljon.... Esimerkiksi vaik tämmönen tilanne, että jos mä haen kamaa jostain. Siinä vaiheessa, jos nainen on tehny jonku ohikkaan tai jotain sille [myyjälle], niin siinä vaiheessa se automaattinen puhe on sitä, että 'vitu pirihuorat' tai 'vitu' mikä nyt tahansa. Ettei ollenkaan puhuta ihmisestä, vaan just korostetaan sitä, että 'vitu ämmä'.

Sara: Tavallaan lutka ja huoraa [kuulee useasti] ja välil just vaik jotain pirihuoraa. Siihen liitetää joku huume ja sit se huora- sana. Ne oli tosi, tosi yleisiä. Tai sitte puhutaan, et toi on likanen. Mun mielest se likanenkin oli tosi tosi yleinen [termi], mitä naisest käytettiin.

Kokemusasiantuntijoiden kertoman perusteella tyypillisimmät termit vaikuttavat liittyvän juuri naisten seksuaalisuuteen. Laura paikantaa naisten leimaamiseen liittyvän selkeän kaksinaismoralismin. Miesten seksuaalinen aktiivisuus nähdään hyväksyttynä tai jopa arvostettuna, kun taas naisten kohdalla se toimii leimaamisen ja häpäisemisen perusteena. Tämä viittaa siihen, että naisten seksuaalisuutta ei ainoastaan kontrolloida vaan sitä käytetään myös välineenä naisen aseman heikentämiseen. Tämä on yksi Mannen (2018, 68) tulkitsema naisvihan ilmentymismuoto. Mika tunnistaa ”ohikkaisiin” viittaamalla, että puhe saattoi koventua erityisesti, jos esimerkiksi myyntitilanne ei ollut onnistunut tai myyjä koki tulleen jonkun naisen taholta esimerkiksi huijatuksi (Perälä 2011, 239). Saran esiin nostama termi ”likainen” vaikuttaa tässä kontekstissa olevan myös vahvasti kytköksissä jonkinlaiseen käsitykseen siitä, että naisen arvo määrittyy aiemman seksuaalihistorian kautta. Naisten leimaaminen ”likaisiksi” on ristiriitaista. Jos miehen kanssa oleminen tekee naisesta ‘likaisen’ paikantuu ‘likaisuus’ loogisesti myös sen lähteeseen, eli miehiin itseensä, vaikka sitä ei heihin liitetä.

Saarikosken (2001, 183) mukaan naisen seksuaalisuuden leimaaminen likaiseksi sulkee hänet ulos romanttisen rakkauden piiristä, sillä kulttuurisesti rakkaus ja ”huoruus” nähdään toisensa poissulkevinä. Tällöin leimaaminen ei vaikuta ainoastaan siihen, miten muut kohtelevat naista, vaan myös siihen, millaiseksi nainen voi ymmärtää itsensä ja omat mahdollisuutensa. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa nainen ei koe ansaitsevansa parempaa kohtelua ja hyväksyy itseensä kohdistuvan alistamisen. Näin sanallinen häpäisy ei näyttäyty pelkästään kielenkäyttönä, vaan keskeisenä naisvihan mekanismina, joka ylläpitää sukupuolittuneita valtasuhteita ja rajaa naisten toimijuuden mahdollisuuksia päihdeyhteisöissä.

Kuten Mika myös Sara tunnistaa, että haukkumasanojen käyttö lisääntyi erityisesti ärsyyntymisen ja vihan tunteiden ottaessa vallan haukkujasta. Sara kuitenkin pohtii, että tunnetiloista riippumatta joillekin naisille näyttäytyy laskeutuneen tietynlainen maine, joka altistaa jatkuvalla leimaamiselle ja myös Laura tunnistaa naisista levitettävän täysin perättömiä huhuja:

Sara: Sit oli myös sellasii [naisia], et kyl niist puhuttii suoraan, et ne on vaa jotain lutkii tai huorii, et se oli kaikkien tiedos, et okei tolt saa helposti ja tälle... ei siel aina myöskää tunnetilat liittynyt, et jotku oli vaan saanu tietynlaiset maineet nii niit [nimityksiä] käytettii ain.

Laura: Se valheiden määrä mitä mustakin on puhuttu. Jotain, että mä myyn itteeni ja mä oon jotenkin helppo. Ja tää helppo on varsinkin... tää on vähän joo... 'tolta saa helposti pilluu' ja siis tällasta seksiä ja kaikkea. Sit mult on yritetty ostaa ja mä oon sanonu, et 'en mä ny vit-todellakaan'.

Lauran ja Saran kertoman mukaan ”huora”-termin määräytyminen vaikuttaa sekä sattumanvaraiselta että joidenkin määrittämättömien piirteiden luomana. Sara kertoo, että usein jonkun tietyn naisen lutkan tai ”huoran” leima nähtiin olevan yleisessä tiedossa ja tällöin heistä käytettiin lähtökohtaisesti näitä ilmaisuja. Laura taas pohtii, että hänestä on levitetty perättömiä huhuja, jotka eivät vastanneet hänen omaa kokemustansa itsestään. ”Huoraksi” leimaaminen on naisen sukupuoleen perustuva syrjäyttämisen prosessi (Saarikoski 2001, 37) ja täten Mannen (2018, 68) määritelmän mukainen naisvihan toimintakeino.

Laura paikantaa hänelle olleen erityisen tärkeää, että häntä ei nimetty ”pirihuoraksi.” Termi oli Lauralle henkilökohtaisesti yksi loukkaavimmista asioista, mitä hänelle pystyttiin

sanomaan ja näin on löydetty olevan myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. Saarikoski 2001, 107; Karttunen 2019, 147; Väyrynen 2009, 137).

Laura: Kaikki mahdolliset haukkumasanat mitä on, mutta varmaan se pirihuora oli naisista se ja huora on, ne on ne loukkaavimmat. Et kusipää ja tämmöset ne on nyt ihan ketä tahansa. Minäkin oon kusipää välillä. Mutta ne [pirihuora ja huora] oli ne ehkä semmoiset mitkä osu ainakin itellä sellaseen johonkin. Se on niin alistava sana.

Sara: Just se haukkuminen on ehkä se yleisin [sanallinen naisvihan muoto], et puhutaa vaa toisist naisist tosi halventavasti ja jotenki leimataan niitä sen seksuaalisuuden mukaa tai niitte kumppaneiden mukaa.

Laura tunnistaa termin olevan todella alistava. Termistön leimaavuus määrittäyty Lauran kertomassa erityisesti sen yhteydellä seksuaalimoraaliin, kun taas esimerkiksi ”kusipää” on huomattavasti neutraalimpi ilmaisu, johon hän voi ajoittain samaistua. Tässä kontekstissa ”kusipää” termin hyväksyttävyyys vaikuttaa liittyvän erityisesti sen sukupuolineutraaliin luonteeseen. Laura paikantaa termin leimaavuutta humoristisesti peilaten aiempia tunteita suhteessa nykyiseen ymmärrykseen vastikkeellisen seksistä:

Laura: Se on niin leimallinen se huora- sana sit kuitenkin. Jotenkin mäki pidin aina semmoisena ylpeyden aiheena, että 'no ei ole tarvinnu itteeni myydä'. Mut oon pannu ilmaiseksi saatana. Ois pitäny myydä. Tänä päivänä tiedän sen, et vitsi kun siit olis saanu rahaaki.

”Huora”- termi on niin sanottu hallitseva status, joka häivyttää ihmisen ainutkertaisuuden ja yksilölliset ominaisuudet luoden mahdollisuuden kohdella heitä esineenä (Saarikoski 2001, 37). Mika paikantaa tämän aiemmin toteamalla, ettei naisista tyypillisesti puhuta tunnetilan vallassa enää ihmisinä. Naisten leimaamisprosessi vääränlaiseksi on hän millainen hyvänsä, on yhteisön keino luoda naisen synnynnäinen poikkeavuus, eli naiseus, osaksi kokemusta itsestä. Leimatuksi voi joutua kuka tahansa tyttö tai nainen vain oman sukupuolensa takia ja leimaaminen toimii varoittavana esimerkkinä muille naisille. Kuitenkin syy hourittelulle löytyy tyypillisesti hourittelijasta, eikä sen kohteesta. Nainen voi määrittäyty ulkopuolelta ”huorana” vain, koska on nainen riippumatta omasta käytöksestään. (Saarikoski 2001, 38, 43.)

Manne (2018, 164) toteaa, että ulkopuolelta annettuja nimityksiä ei ole tarpeen vastustaa, jos kokee niiden vastaavan todellisuutta. Seksuaalisesti aktiivinen nainen ei kuitenkaan tyypillisesti asemoidu itse ”huoraksi”, eikä vastaavaa leimaa liitetä seksuaalisesti aktiivisiin miehiin. Tällöin kyseinen nimitys ei perustu todellisuuteen, vaan heijastaa patriarkaalisia,

naisia alentavia normeja. Avoimesti seksuaalisuuttaan ja siihen liittyviä ympäristön luomia pettymyksiä pohtivan Lauran kokemusta tukee Saarikosken (2001, 185) tulkinta ”huoran” maineen käsitteeseen liittyvästä sosiaalisesta paineesta, joka voi säädellä naisen seksuaalisen halun ilmaisemista tai tiedostamista. Pyrkimyksessä paeta ulkopuolista leimaa nainen saattaa vieraantua omasta seksuaalisuudesta ja samalla sen kontrolloinnin mahdollisuudesta.

Kaikki kokemusasiantuntijat tunnistavat päihdeyhteisöissä esiintyvän sukupuolittuneen kaksinaismoralismin, jossa esimerkiksi miesten moniavioisuus tai sen tavoittelu näyttäytyy hyväksyttynä, kun taas naisten seksuaalinen aktiivisuus leimataan paheelliseksi. Kuvauksissa tämä jäsentyy erityisesti parisuhteiden ja seksuaalisten suhteiden kautta.

Laura: Mennään ite käymään 'huoraamassa' pitkin poikin ja nainen jää kotiin... naisella ei saa olla muita mutta miehillä saa olla muita naisia.

Mika: Mul tulee semmonen mieleen lähinnä, että se liittyy siihen luottamukseen. Just et esimerkiks on pariskunta, josta toinen osapuoli haluaa olla tämmösessä polyamorisessa.. nii sellasessa suhteessa. Sit ku se nainen on suostunu siihe sen miehen takia ja sit ku se mies käy harrastaa seksiä muiden kanssa ja tää nainen puhuu siitä toisesta naisesta.... Sen näkee sen miten se toinen näkee sen, miten se nainen pystyy käyttää sitä sen just niitä valtajuttuja ja kaikkia näitä. Joo, se luottamus.

Sara: Mun mielest seki on [naisten vähättelyä], et mies jolla on jo kumppani, et silti se yrittää sit iskee muita. Välillä jopa sen oman kumppaninsa edessä. Et toiki oli tosi yleistä. Mä tiedän, et mun kumppani teki tota, mut mä tiedän myös, et mä olin välillä myös se, jota yritettiin iskee, vaik se mies oli jo suhtees. Toiki oli jo tosi yleist, et miehet yritti ehk haalii myös naisii, jotenkin vähäksyy sitä kumppanii sil taval.

Kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa moniavioisuus näyttäytyy ensisijaisesti mieslähtöisenä toimintana. Laura käyttää ”huoraaminen”-ilmaisua kuvaamaan sellaista seksuaalista aktiivisuutta, joka naisten kohdalla johtaisi välittömään leimaamiseen. Tämä havainnollistaa tilanteen kaksinaismoraalia. Kyseinen toiminta on miehille hyväksyttävää, mutta vastaava tai lievempikin versio johtaa naisen leimaamiseen. Tätä voidaan tarkastella myös laajempänä sukupuolittuneena kontrollin muotona, jossa naisten seksuaalisuutta rajataan leimaamisen kautta. Kuten Saarikoski (2001, 206) esittää, naiseudesta nauttiminen voidaan itsessään tulkita normirikkomukseksi, ja aktiivinen naiseus nähdään uhkakuvana miehelle ylivalle, jota pyritään ylläpitämään leimaamalla nainen esimerkiksi ”huoraksi.” Saran kuvaus tuo esiin tilanteita, joissa miesten aktiivinen muiden naisten tavoittelu tapahtuu avoimesti myös parisuhteessa, mikä voi toimia kumppanin vähättelyn ja vallankäytön muotona. Tällöin naisen asema rakentuu helposti korvattavana ja alisteisena.

Mikan kuvauksessa moniavioisuus määrittäytyy asiana, johon naiset suostuvat. Tämä korostaa suhteiden epätasa-arvoista rakentumista. Naisen toimijuus näyttäytyy mukautumisena miehen tarpeisiin, jolloin valinnanvapaus on rajattua. Mika paikantaa naisten toiminnan jollain tavalla strategisempaan, jonka vain he tunnistavat keskenään, kun taas miesten seksuaalisuus näyttäytyy hallitsemattomampana. Tämä tulkinta kytkeytyy hooksin (2020, 81) esittämään ajatukseen miesten “pakonomaiseksi” rakentuvasta seksuaalisuudesta, jota naiset voivat joutua huomioimaan ja hyödyntämään selviytyäkseen tai edetäkseen yhteisön hierarkiassa. Samalla miesten toiminnan jatkuva esittäminen hallitsemattomana ja luonteenomaisena siirtää vastuuta ja sanktioita miesten seksuaalivalinnoista naisille.

Naisiin kohdistettavassa väkivallassa näyttäytyy kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella myös tiettyjä epävirallisia rajoja, esimerkiksi velkojen perintään liittyvissä tilanteissa. Mika pohtii miesten olevan velkasuhteissa alttiimpia suoran väkivallan kohteeksi, mikä tuo esiin sukupuolittuneita eroja väkivallan ilmenemismuodoissa. Samalla Laura ja Sara tunnistavat, että naiset eivät ole väkivallan ulkopuolella, vaan sen kohdentuminen ja muodot rakentuvat eri tavoin. Laura kuvaa, kuinka velkojen perintä tapahtuu usein naisten välillä. Tässä tapauksessa naisiin kohdistuva kontrolli ei ole pelkästään miesten tuottamaa, vaan voi toteutua myös naisten välisissä suhteissa osana yhteisön sukupuolittuneita käytäntöjä.

Eryityisesti Lauran ja Saran kertomukset avaavat laajemmin miesten harjoittaman väkivallan ja kontrollin suhdetta päihteidenkäyttäjien yhteisöissä. Laura ja Sara tuovat esiin erilaisia tilanteita, jotka ovat muun muassa vaikuttaneet palveluihin hakeutumisen esteenä.

Sara: Se kynnyks on vaa tosi korkee naisil hakee apuu ja tottakai sen [takana] varmasti myös vaikuttaa muutki asiat, ku pelkästää se naisviha ja häpee. Et tavallaa se mies saattaa kontrolloida täysin sun elämää. Et vaikka pitää sun henkkareitki ja tällast. Nii sit se mejän palveluviidakko on tosi vaikee, jos sulla ei ees oo henkkareit. Se saattaa välil olla ihan tollasist pienistä asioista.

Laura: Mitä mä näen työssäni on sitä, että vaikka pariskunnat tulee johonkin palveluun ja henkilökunta juttelee naisen kanssa. Seuraavan kerran, kun ne tulee niin naisella on vaikka musta silmä. Sit ne ei ota mitään kontaktia. Et se on myös tämmöistä. Näkyy, että se on aika hurjaakin se hallinnan tarve siellä miehillä.

Saran kuvaus tuo esiin, kuinka toisen rajoittuminen voi olla hyvin konkreettista ja hienovaraista. Tilanteessa, jossa toinen kontrolloi esimerkiksi henkilöllisyystodistuksia tai liikkumista, palveluihin hakeutuminen ei ole ainoastaan henkisellä tasolla vaikeaa, vaan on

myös käytännössä estettyä. Näin palveluihin hakeutumisen esteet näyttäytyvät sukupuolittuneina. Naisten toimijuutta rajoittavat samanaikaisesti sekä sisäistetty naisviha ja häpeä että ulkoinen kontrolli ja väkivalta. Myös Lauran kertoma väkivallan todistaminen kuvaa konkreettista kontrollia ja alisteisen aseman varmistamista. Puolison väkivaltaisuuden ja rajoittamisen on aiemminkin löydetty olevan este naisten hoitoon hakeutumiselle (Karttunen 2019, 55).

Laura nostaa lisäksi taloudellisen väkivallan yhtenä keskeisenä kontrollin muotona. Taloudellinen väkivalta tarkoittaa tässä kontekstissa erilaisia käytäntöjä, joilla toisen henkilön taloudellisia resursseja rajoitetaan, hallitaan tai hyödynnetään tavalla, joka heikentää toimijuutta (Kaittila 2017, 74).

Laura: Se taloudellinen väkivalta tietysti on se, et hallitaan toisen pankkitilejä tai pidetään sitä taloudellisesti riippuvaisena sinusta. Vaikka just, että hän maksaa vuokrat tai, että sul ei ole mitään tukia, eikä mitään, että sit se raha tulee jostain hänen myymistä kamoista ja sä saat ehkä jonkun gramman silloin tällöin. Se semmoinen tietyllä tavalla 'hihnassa pitäminen' on hyvin yleistä ja sitten on myös sitä, että viedään toisten pankkikortit.

Taloudellinen väkivalta näyttäytyy sekä suorana kontrollina että epäsuorina riippuvuussuhteina. Pankkitilien hallinta ja pankkikorttien vieminen rajoittavat konkreettisesti mahdollisuutta käyttää rahaa itsenäisesti. Samalla resurssien jakaminen toisen kautta tuottaa tilanteen, jossa perustarpeet ja päihteiden saanti ovat sidoksissa toiseen henkilöön. "Hihnassa pitäminen" kuvaa tilannetta, jossa taloudellinen kontrolli toimii jatkuvana vallankäytön muotona. Tämä heikentää toimijuuden mahdollisuuksia, sillä päätöksenteko ja selviytyminen ovat sidottuja toisen henkilön kontrolliin. Tämä on väkivallan muoto, joka on nostettu keskeiseksi myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. Radcliffe ym. 2019).

Myös Sara tunnistaa miespuolisilla kumppaneilla olleen tyypillisesti vastuu rahoista ja päihteiden hankinnasta, mutta tämän lisäksi hänellä oli usein omaa rahaa. Laura kertoo lisäksi, että miehellä saattaa olla myös hallinnassa esimerkiksi naisen sosiaalisen median tilit ja kertoo, että häneltä oli pitkään evätty pääsy omille tileille. Laura paikantaa myös tässä kaksinaismoralismin, sillä hän kokee miehille olevan tyypillistä naisten tilien hallinnan lisäksi useita omia puhelimia ja erilaisia sosiaalisen median tilejä henkilökohtaisessa käytössä.

Sukupuolittunut väkivalta ei näyttäydy pelkästään fyysisinä tekoina tai sanallisena häpäisynä vaan siihen liittyy myös muu henkinen väkivalta, joka vaikuttaa naisten käsitykseen itsestään. Tämä tuottaa valtasuhteita, joissa kontrolli ulottuu fyysisestä väkivaltaa pidemmälle.

Sara: Et vaik mä itekin käytin fyysistä väkivaltaa mun parisuhteis kyl mun kumppanit oli väkivaltaisempii ja niil oli ehk enemmän myös sellast henkist väkivaltaa. Ja sit tavallaan ne asiat, mitä ne sano... nii sit siit ehk jotenki... et se itsearvostus oli tosi alhanen.

Saran pohdinta avaa väkivallan epäsymmetristä, sukupuolittunutta luonnetta. Vaikka Sara toteaa myös itse käyttäneensä väkivaltaa kuvaa hän silti, ettei kyse kuitenkaan ollut tasavertaisuudesta. Miesten väkivalta jäsentyy voimakkaampana ja laajemmalle levinneenä, ulottuen usein myös henkiseen väkivaltaa. Myös aiemmassa tutkimuksessa päihteitä käyttävien pariskuntien lähisuhdeväkivallasta on tunnistettu, että myös naiset voivat käyttää väkivaltaa, mutta samanaikaisesti miesten väkivalta näyttäytyy systemaattisempana, vakavampana ja vaikutuksiltaan laajempaan. Tämän on todettu vaikuttavan siihen, että naiset eivät aina asetu ”ihanteellisen uhrin” kategoriaan, vaikka he olisivat vakavan, jopa hengenvaarallisen lähisuhdeväkivallan kohteena. (Radcliffe ym. 2019, 10306.) Tässä kontekstissa ”ihanteellisella uhrilla” voidaan tulkita viitattavan henkilöön, joka ei koskaan vastaa itseensä kohdistuvaan väkivaltaan. Mikäli väkivalta näyttäytyy vastavuoroisena palvelujärjestelmän tunnistamis- ja puuttumismahdollisuudet vaikuttavat heikentyvän.

Sara ja Laura määrittävät henkisen väkivallan erittäin keskeiseksi väkivallan muodoksi menneissä yhteisöissä sekä parisuhteissa ja myös Mika kertoo todistaneensa paljon henkistä väkivaltaa.

Laura: Mul ei ollu minkäänäköistä itsearvostusta. Se kaikki väkivalta just nimenomaan, se henkinen puoli siellä, että kun sä rupeet uskoon niitä asioita. Sä rupeet uskoon, että sä oikeasti ansaitset nää. Sä oikeasti uskot ne.

Sara: Parisuhteis välil se fyysinen väkivalta, henkinen väkivalta... toi on ehk vähä vaikeesti sillee myös tunnistettavissa... jotenki ku on eläny siel nii en mä oo tavallaa tienny ees mikä on henkinen väkivalta, mut no mun kohal se ainaki oli kyl enite myös parisuhteis... Joissakin tilanteis ei välttämät uskota, jos mä yritän sanoo jotain, tai ei haluta antaa ääntä tai jotenki, et halutaan silleen hiljentää.

Mika: Sit myös sitä henkistä väkivaltaa just... näitä juuri sillä hetkellä pariskuntia... Esimerkiksi jos on valvoneita ihmisiä niin siinä on myös semmosta vainoharhaa ja sit sitä on käytetty hyväkseen sillä, että on saatu toinen alisteiseen asemaan tai sillä tavalla... semmosta oon todistanu.

Saran kertomuksissa korostuu henkisen väkivallan vaikea tunnistettavuus sekä sen normalisoituminen. Hän kuvaa, kuinka väkivaltaa ei aina osata nimetä, vaan se näyttäytyy osana totuttua arkea. Lisäksi hiljentäminen ja äänen rajoittaminen näyttäytyvät keskeisinä henkisen väkivallan muotoina, jotka rajoittavat naisten toimijuutta ilman fyysistä pakkoa. Mikan käyttämä ilmaus *“näitä juuri sillä hetkellä pariskuntia”* viittaa siihen, että suhteet päihdeyhteisöissä eivät välttämättä vastaa perinteisiä käsityksiä parisuhteista. Ilmaus rakentaa kuvaa tilapäisistä ja löyhistä kumppanuuksista, joissa keskinäinen sitoutuminen on vähäistä. Tämä voi osaltaan helpottaa hyväksikäytön ja vallan hyödyntämistä.

Mikan kuvaus tuo esiin henkisen väkivallan strategisen ulottuvuuden. Hän kuvaa tilanteita, joissa toisen haavoittuvuutta, kuten valvomisen aiheuttamaa vainoharhaisuutta, hyödynnetään alistamisen välineenä. Tällöin väkivalta näyttäytyy tietoisena vallankäyttönä, jossa toisen heikentynyttä psyykkistä tilaa käytetään hyväksi. Laura kertoo omakohtaisesta kokemuksesta usean vuorokauden pakotetusta valvomisesta, joka johti vakaviin psyykkisiin seurauksiin ja toimi lopulta käännekohtana hänen raitistumiselleen. Tämä havainnollistaa, kuinka henkinen väkivalta voi ilmetä myös fyysisten olosuhteiden kontrollina ja ulottua vaikutuksiltaan yksilön psyykkiseen hyvinvointiin sekä elämäntilanteeseen.

Lauran kuvaus tarkoittaa henkisen väkivallan vaikutuksia yksilön käsitykseen itsestä. Laura kuvaa tämän johtavan tilanteisiin, joissa väkivalta koetaan ansaituksi, mikä on linjassa myös aiemman tutkimuksen kanssa, jossa naisille on löydetty olevan tyyppillistä hakea syytä väkivallalle muun muassa itsestä ja omasta käytöksestä sekä elämäntyylistä (Väyrynen 2007, 132). Tämä viittaa siihen, että henkinen väkivalta ulottuu kontrollista identiteetin tasolle ja tuottaa alistaisuutta myös sisäisesti.

Sisäistetty naisviha ja ”hyvä jätkä” – rooli

Kokemusasiantuntijoiden tarinoissa sisäistetty naisviha määrittyy yhdeksi keskeiseksi naisvihan ylläpitäjäksi. Kaikki heistä tunnistavat naisten suhtautuvan selkeän vihamielisesti toisia naisia kohtaan.

Sara: Päihdemaailmas periaattees toiset naiset on sun vihollisii.

Mika: Tos käyttömaailmassa naiset ei luota toisiinsa. Ei niiku yhtää.

Laura: Mä oon vihannu naisia. Mä en oo koskaan tykänny naisista. Ne on mun mielestä selkäänpuukottaja ja kaikkee tämmöisii. Ne vaan haluu viedä mun miehet ja kamat ja sitä ja tätä ja tota. Kaikki ne naiset ajattelee silleen ja sit loppujen lopuksi niin ei ole koskaan tapahtunu vaan se on jotenkin miesten syöttämää skeidaa meille mitä me ruvetaan uskon ja me ruvetaan toimiin itse niin.

Kertomusten perusteella sisäistetyt naisvihamieliset asenteet ja naisten välinen luottamuksen puute sekä suoranainen viha ovat keskeinen osa päihdeyhteisöjen vuorovaikutusta. Sara kuvailee naisia toisensa vihollisiksi ja Mika tunnistaa vallitsevan luottamuspulan. Lauran kuvaus avaa naisvihan viheliäistä laatua, joka välittyy laajalle levinneenä, ulkopuolelta syötettynä toimintana.

Sara ja Laura tunnistavat molemmat tilanteita, joissa epävarmuus toisesta naisesta on johtanut epärationaliseen toimintaan. Laura pohtii alkaneensa kerran seurustella erittäin väkivaltaisen henkilön kanssa, koska halusi viedä miehen toiselta naiselta. Sisäistetty naisviha näyttää kertomusten perusteella osaltaan altistavan naisia yhä syvemmälle hyväksikäytölle. Täten se on erittäin tehokas naisvihan muoto. Laura ja Sara paikantavat itse olleensa naisvihaajia, kun taas Mika puolestaan tunnistaa kohdanneensa lukuisia tilanteita, joissa naiset ovat puhuneet toisistaan vähättelevästi tai halventavasti ja tunnistaa vallitsevan luottamuspulan naisten välillä. Sara kertoo, että viha toisia naisia kohtaan on ollut niin jatkuvaa, että yksittäisten tapausten erottaminen massan joukosta tuntuu mahdottomalta:

Sara: En mä pysty erotteleen [niitä tilanteita, joissa naiset puhuivat toisistaan negatiivisesti], koska kyllä melkeinpä aina. Se on myös tosi vaikeet, koska se oli myös nii normaalii... se oli arkipäivää, et kaikki me puhuttii itsestämme tai jos me ei puhuttu, nii kyl me kuitenkin ajateltii.

Sara kuvaa kuinka yleistä sisäistetty naisviha päihdeyhteisöissä todella on. Saran kertomuksessa negatiivinen käsitys itsestä naisena on niin syvälle juurtunut, että vaikka siitä ei puhuta se kyllä tunnetaan. Myös tämä korostaa puhetapojen juurtumista myös osaksi naisten puhetta. Sisäistettyyn naisvihaan liittyy kaksinaismoralistinen naisten vastuuttaminen. Yksi keskeinen esimerkki tästä on huoritteluun liittyvä uhrin syyllistäminen. On esitetty, että naiset itse käyttävät huorittelevia ilmaisia miehiä enemmän, ja jos nainen tuo esiin termin loukkaavuuden, huomio saatetaan kääntää naisten omaan kielenkäyttöön. (Saarikoski 2001, 253.) Tällöin vastuu naiseen kohdistuvasta halventamisesta siirtyy paradoksaalisesti naisille itselleen.

Kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa tällaisiin käytäntöihin sopeutuminen näyttäytyy selviytymiskeinona voimakkaan patriarkaalisessa yhteisössä, jossa maskuliinisuuteen liitetään heikompien, erityisesti naisten, halventaminen. Sisäistetty naisviha ei kuitenkaan ole naisvihan alkuperä, vaan sen seuraus. Vaikka sen tunnistaminen voi helpottaa yksilön kokemusta, ei pelkkä naisten keskinäinen solidaarisuus riitä poistamaan ilmiön laajempaa yhteiskunnallista perustaa, eli naisvihaa.

Sisäistettyyn naisvihaan tässä tutkielmassa teoreettisesti sidoksissa oleva ”hyvä jätkä” – ilmiö tunnistetaan kaikkien kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa. ”Hyvä jätkä” -rooli näyttäytyy kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa tavoiteltuna ja palkittuna asemana, jonka ylläpitoon liittyy tiettyjä vaatimuksia.

Laura: Kyl se on jos sul on rahaa, huumeita, niin silloin sä voit jollain tasolla päästä huipulle. Jos sä oot nainen sit sun pitää olla hyvä jätkä.

Mika: Jos nainen on ylempänä siinä nokkimisjärjestyksessä, nii sit se taas korostuu, et nainen on, silloin se tulee esille, että niiku mies. Mutta sitten siellä alhaalla se on tasa-arvoista, mutta sit jotenkin se muuttuu sillee jotenki. Mä en osaa selittää sitä, et sit puhutaan, että se on 'badass bitch' tai sellai 'kova äijä'.

Sara: Jos mä mietin omii kaveripiirejä, et sit suurin osa niist naisist oli just enemmän sellasii hyvii äijii, ku sellasii tosi tyttömäisii niin sanotusti.

Kertomusten perusteella ”hyvä jätkä” -rooli kytkeytyy ennen kaikkea maskuliiniseksi miellettyihin piirteisiin, kuten kovuuteen, väkivaltaan, taloudellisiin resursseihin ja kykyyn toimia yhteisön sääntöjen mukaisesti. Lauran kuvaus tuo esiin, että aseman saavuttaminen edellyttää paitsi pääsyä resursseihin, myös kykyä omaksua rooli, joka on lähtökohtaisesti miehinen. Mikan kertomus puolestaan havainnollistaa, että mitä korkeammalle nainen sijoittuu yhteisön hierarkiassa, sitä vahvemmin hänen odotetaan ilmentävän maskuliinisuutta. Saran kuvaus tukee tätä tulkintaa tuomalla esiin, että yhteisöissä arvostetut naiset ovat usein juuri niitä, jotka eivät näyttäydy ”tyttömäisinä”, vaan kykenevät toimimaan maskuliinisten normien mukaisesti. Tällöin feminiinisyys näyttäytyy vähemmän arvostettuna tai jopa asemaa heikentävänä piirteenä. Saarikoski (2001, 203) paikantaa ”hyvä jätkä” – strategian tyypilliseksi tavaksi toimia miesten maailmassa heidän ehdoillaan ”yhtenä heistä” ja strategia on tyypillinen erilaisissa ympäristöissä, joissa nainen on ainoa laatuaan.

Laura ja Sara reflektoivat olleensa käyttöaikoina ajoittain korkeammassa asemassa yhteisöissään ja molemmat paikantavat tämän johtuvan siitä, että he kykenivät asettumaan melko luontevasti ”hyvä jätkä” – rooliin. Mika taas paikantaa itsensä hierarkiassa matalammalle niin sanottujen ”tavallisten käyttäjien” joukkoon, eikä hän ole ollut aktiivisesti tekemisissä korkeamman tasojen toimijoiden kanssa. Mikan kokemus osoittaa, että ”pehmeitä arvoja” korostavalle toimijuudelle ei juurikaan ole tilaa hierarkian yläosissa, vaikka tällaista asemaa ei välttämättä edes tavoiteltaisi. Laura ja Sara kertovat olleensa ajoittain tunteettomia ja Sara kuvailee käyttäneensä myös itse väkivaltaa, kun taas Mika painottaa läpi haastattelun muiden hyvää kohtelua. Näiden kuvauksien perusteella näyttäytyy hierarkia, jossa eteneminen valta-asemaan vaatii usein hyväksikäyttöä ja väkivaltaa. Myös naisilla eteneminen on mahdollista, mikäli he omaksuvat samanlaisen aggressiivisen käytöksen. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että väkivalta, viha ja hyväksikäyttö toimivat vallan välineinä päihdeyhteisöissä ja samalla ylläpitävät ja kärjistävät naisvihaa.

Patriarkaalinen yhteiskunta kykenee rohkaisemaan myös naisia hautaamaan emotionaalisen minuutensa miesten lailla. Naiset omaksuvat tämän, sillä kuka olisi mieluummin hallittu, kun voi olla hallitsija. Tällainen valinta on kuitenkin ristiriitainen, sillä se avaa oven sinne samaan tunneköyhään tilaan, johon miehetkin on sosiaalistettu. Kyse on tilasta, jossa ei ole rakkautta tai yhteyttä. (hooks 2020, 170.) Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään myös kokemusasiantuntijoiden kuvauksia ”hyvä jätkä” -roolista ja naiseudesta etäännyttämisestä. Vaikka rooli voi tarjota suojaa ja asemaa, se voi samalla edellyttää emotionaalisen ulottuvuuden sivuuttamista. Näin toimijuus rakentuu osittain sellaisten ehtojen varaan, jotka kaventavat mahdollisuuksia kokea yhteyttä itsen ja muihin.

Laura: Siihen [hyvä äijä- rooliin] aika usein liittyy myös se tietynlainen aseitten heiluttaminen ja semmoinen. Herkkyyttä ei näytetä, ei itketä ja tunteita ei kerrota. Semmoinen tunnekylmyys on yks ehkä semmoinen käyttävän naisen selviytymiskeino voisiko sanoo.

Sara: Mä oon kyllä aina ollu sillee äänekäs, et jollai tapaa saanu sitä valtaa. Mä oon myös aina ollu valmis käyttää väkivaltaa, mut se ehkä just, et must tuli sellainen tunteettomampi ja sit mä rupesin ite hyväksikäyttään ihmisii. Kyl se sit anto mulle paljo enemmän valtaa niis mun kaveripiireissä. Mut sit edelleen mun parisuhteissa mä olin aina alisteises asemassa. Mä koen, et tolleen on tosi monel naisel, et niis kaveripiireis niil saattaa olla tosi paljon valtaa ja kunniaa, mut sit parisuhteet on ain ne mis ne on alisteisemmas asemas.

Sara tunnistaa, että tietyt miehisinä pidetyt piirteet, kuten äänekkyyys ja väkivallan käyttö olivat hänelle tyypillisiä sekä tie valtaan, ja naiset ovat tehneet vastaavia havaintoja myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. Väyrynen 2007, 138). hooksin (2020, 69) mukaan patriarkaalisessa

kulttuurissa väkivallan käyttö ei rajoitu miehiin, vaan myös naiset voivat käyttää valtaa väkivaltaisesti erityisesti sellaisia ryhmiä kohtaan, joihin heillä on suhteellista valta-asemaa. Tällöin väkivalta kohdistuu usein esimerkiksi lapsiin tai ”heikompiin” naisiin. hooks korostaa lisäksi, että miesten tavoin, myös naisten harjoittama väkivalta ilmenee usein henkisinä ja täten vaikeammin tunnistettavina muotoina. Saran kuvauksessa roolin rajallisuus kuitenkin korostuu. Vaikka naisella olisi valtaa suhteessa toisiin naisiin, kokee Sara heidän olleen silti aina parisuhteissaan miesten kanssa alisteisessa asemassa. Myös Laura tunnistaa, että vaikka hän oli ajoittain korkeammassa asemassa yhteisössä ja ”hyvä jätkä”, parisuhde altisti silti hyväksikäytölle.

Kokemusasiantuntijat tunnistavat ”hyvä jätkä” – rooliin mukautuvia naisia olevan myös ”tavallisten” käyttäjien keskuudesta. Mika pohtii ”hyvä jätkä” – asetelmaa selkeänä roolina:

Mika: Semmoisia keitä on pidetty ”hyvä äijä”- tyyppisinä ihmisinä niin oon huomannu, että kahdenkeskeisissä tekemisissä [he] tarvitsee yhtä paljon näit pieniä elämän pehmeitä arvoja.... vaikka ne ois ulospäin semmoista, että mikään ei tunnu missään ja pystyy hoitaan kaiken... Et on se ihan selkee semmonen rooli.

Kaikki kokemusasiantuntijat tunnistivat ”hyvä jätkä” - rooliin liittyvän tiettyjä odotuksia. Laura ja Sara pohtivat, että täytyy olla avoin sanomaan asioille, kuten esimerkiksi varastelulle kyllä, eikä pelkoa voinut näyttää tai sai ärsyttävän naisen maineen:

Laura: Mitä korkeammassa asemassa nainen on ollut, mitä enemmän äijä se on ollu, niin sitä enemmän mäkin oon arvostanu sitä. Taas mennään siihen, että mies. Elikkä mä olen arvostanut sitä miestä hänessä, enkä sitä naista. Kyl se joissakin on ollut semmonen vallan meriitti myös naispiireissä. Tunnistan kyllä siitä omasta elämästäni, että tietyllä tavalla se hyvän jätkän rooli on nostanu mua ylemmäs sieltä ihan alimmasta kastista kuitenkin.

Laura pohtii, että ne naiset, joilta hän haki päihteitä ja joita hän katsoi ylöspäin, olivat myös ”yksiä äijistä”. He käyttäytyivät samalla tavalla kuin miehet, eivätkä hekään tahoillaan arvostaneet muita naisia. Patriarkaalinen maskuliinisuus rakentuu pitkälti itsenäisyyden, tunteiden kontrollin ja yhteyksistä irrottautumisen varaan. hooksin (2020, 118) mukaan miehiä sosiaalistetaan ihannoimaan yksin pärjäämistä ja emotionaalista etäisyyttä, mikä toimii tapana osoittaa miehuutta. Tällainen toiminta näyttäytyy kulttuurisesti hyväksyttynä ja jopa toivottuna miehille, mutta ei samalla tavalla naisille.

Tämä auttaa jäsentämään myös Mikan havaintoa siitä, että monet naiset vaikuttivat ulospäin tunnekylmiltä ja siirtyvän nopeasti eteenpäin ihmissuhteista. Kyse ei välttämättä ole tunteiden puuttumisesta, vaan pikemminkin siitä, että naiset omaksuvat toimintatapoja, jotka on perinteisesti liitetty maskuliinisuuteen ja jotka kyseisessä ympäristössä mahdollistavat selviytymisen. Samalla tällainen toiminta voi kuitenkin näyttäytyä ristiriitaisena, sillä naisilta odotetaan kulttuurisesti enemmän emotionaalisuutta ja hoivaavuutta. Näin ollen naisten “tunnekylymyys” ei näyttäyty pelkästään yksilöllisenä piirteenä, vaan osana laajempaa sukupuolittunutta dynamiikkaa, jossa hyväksyttävät tavat olla ja toimia eroavat sukupuolen mukaan. Tämä voi osaltaan selittää, miksi samat piirteet, jotka miehillä tulkitaan normaaliksi tai vahvuudeksi, näyttäytyvät naisilla poikkeavina tai vaativat selittämistä.

Laura tunnistaa ”hyvä jätkä” – roolin olleen osaltaan selviytymiskeino miehisessä maailmassa. Hän reflektoi oman ulkonäön olleen viimeisinä käyttövuosina ”luotaantyöntävä” ja koki miehinen tai ”ruman” pukeutumistyylin liittyvän myös toiveeseen siitä, että hänet jätettäisiin tämän avulla rauhaan.

Laura: Sit ku sä oot alempana niin sun on vähän pakko [pukeutua feminiinisemmin]. Sun on vähän pakko, koska hyvin todennäköisesti sulla ei ole douppii. Hyvin todennäköisesti sulla ei ole rahaa niin sä joudut sitten vähän ehkä käyttämään niitä naisellisia puolia siihen, että sä saat sitä päihdettä. Elikkä hyvin todennäköisesti panemalla, tai vastikkeellisena seksillä tai tai sitten tämmösenä 'hang around- girlinä' Tälleen nyt kun mieltii, se on todella kapee se et mitä kautta sitä voi niinku yletä [naisena].

Lauran kuvaus havainnollistaa, kuinka naisten toimijuus rakentuu vahvasti rajattujen vaihtoehtojen varaan. Feminiinisyyden näyttäytyminen resurssina, jota hyödynnetään selviytymisen keinona alemmissa asemissa, kun taas maskuliinisuuteen samaistuminen tarjoaa mahdollisuuden välttää suoraa seksuaalisoitua hyväksikäyttöä. Molemmissa tapauksissa toimijuus rakentuu kuitenkin miehisten valtasuhteiden ehdoilla.

Sara: Kyl se väkivaltaisuuskin anto asemaa, et [muut] ties, et ei kannata ärsyttää. Mä koen, et myös sit me oltiin yks jätkistä, et sit meit ei ehk nähty samal taval naisena, miten vaik just jotai sellaista vähän hiljasempaa tai alistuvampaa naista. Et nii... ollaan yks jätkistä tai sitte oli myös, no tavallaan, mikäköhän ois hyvä sana, tavallaan sellainen seksinukke. Tai et sit sä oot vaa myös se, mihin miehet tyydyttää omat tarpeensa tai halunsa

Saran kuvaus tiivistää naisten aseman kaksijakoisuuden. Nainen voi asemoitua joko “yhdeksi jätkistä” tai seksuaalisoitua objektiksi. Näiden roolien välillä liikkuminen ei kuitenkaan merkitse vapautta, vaan pikemminkin rajoitettua valintaa kahden alisteisen roolin välillä.

Kokemusasiantuntijat tunnistavat ”hyvä jätkä” – roolin tuovan tietynlaista statusta ja turvaa naisille. Mika pohtii, että tässä asemassa olevia naisia kohdeltiin hänen havaintojensa mukaan juuri niin kuin he itse toivoivat. Tämä on todennäköistä, sillä Laura ja Sara paikansivat väkivallan ja hyväksikäytön erityisesti ”hyvä jätkä” - aikoina juuri omiin parisuhteisiinsa, joissa väkivalta tapahtuu usein suljettujen seinien sisällä.

Sara paikansi lisäksi ”hyvä jätkä”- rooliin liittyvän odotus siitä, että ei saa olla ”liian helppo”. Saarikoski (2001, 40) paikantaa tällaisen maineen varjelun kytkeytyvän keskeisesti itsekontrolliin, sillä naiseuden on ajateltu olevan hallitsematonta ja epävakaa henkistä olemista. Maineestaan kiinni pitävä tyttö ei saa missään tapauksessa menettää ruumiin, tunteiden tai tekojen hallintaa. Tämä ei kuitenkaan usein käytännössä takaa onnistumista. Laura tunnistaa, että vaikka hänellä on ollut ajoittain korkeampi asema, on hänestä varmasti puhuttu selän takana halventavasti ja hänestä on levitetty perättömiä huhuja, jotka ovat usein olleet kytköksissä hänen seksuaalisuuteensa. Laura pohtii jaottelun roolien välillä johtaneen hyvin suoraan vastakkainasetteluun:

Laura: [Jos nainen ei mahtunut hyvä jätkä- rooliin] ne oli pirihuorii. Ne on niit pirihuorii ja ne oli munki mielest pirihuorii.

Lauran kuvaus havainnollistaa, että mikäli nainen ei kykene täyttämään miehisiä vaatimuksia hänet leimataan halventavasti. Laura tunnistaa myös itse toimineensa näin yhdistäen sen vahvasti sisäistetyn naisvihan mekanismeihin. Tätä tulkintaa tukee myös Väyrysen (2007, 141) analyysi, jossa ”hyvän jätkän” -stereotypia näyttäytyy ”pirihuora”-kategorian tavoitellumpana ja myönteisempänä vastakohtana. Väyrysen (2007, 141) mukaan pyrkimys toimia miesten maailmassa heidän ehdoillaan merkitsee oman sukupuolen kahlehtimista ja kieltämistä, jotta nainen voisi tulla hyväksytyksi miesten joukkoon. Tällöin ”hyvä jätkä” -rooli ei näyttäydy vain yksilöllisenä identiteettivalintana, vaan sukupuolittuneena selviytymisstrategiana, jonka avulla pyritään hankkimaan arvostusta ympäristön ehdoilla.

Feminiinisuuden merkitys näyttäytyy kuvauksissa ristiriitaisena ja neuvoteltavana. Se ei ole neutraali ominaisuus, vaan siihen liittyy odotuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten nainen voi toimia ja millaisen aseman hän saavuttaa. Sara pohtii yhä tänä päivänä kamppailevan oman feminiinisyytensä ja sen ”sopivan määrän” kanssa. Laura ja Sara tunnistavat, että ”hyvä jätkä”- roolin ulkopuolelle jäävät naiset olivat usein feminiinisempiä ja erityisesti Laura

paikantaa syyn tälle olevan siinä, että heidän täytyi tehdä näin voidakseen pysyä piireissä. Myös Mika toteaa, että feminiinisyys ei päihdeyhteisöissä ollut tyypillistä. Sara taas pohtii, että hänen näkemyksestään feminiinisemmät naiset vaikuttivat usein voivan monella tavalla paremmin, sillä he eivät koskaan päässeet niin vahvaksi osaksi sitä yhteisöä, jolla on rikkova vaikutus.

Feminiinisyys voi samalla olla keino säilyttää paikka yhteisössä, mutta se myös sulkee samalla mahdollisuuden muilta keinoilta, kuten myöhemmin etenemisen ”hyvä jätkä” – roolin avulla. Feminiinisuuden vähäarvoisuus ja maskuliinisten piirteiden korostaminen toimivat keinoina saavuttaa hyväksyntää, mutta samalla ne voivat heikentää hyvinvointia ja etäännyttää omasta identiteetistä. Sekä Laura että Sara tunnistavat olleensa kavereita lähinnä miesten kanssa ja ystävyys toisten naisten kanssa vaati vähintään samaa asemaa hierarkiassa, eli myös toisen naisen tuli mahtua ”hyvä jätkä” – rooliin, jotta jonkin tasoinen ystävyys oli mahdollista.

Laura ja Sara pohtivat sisäistettyä naisvihaa jälkikäteen kriittisesti. Laura pohtii aiempien toimintatapojen olevan nykyään vaikeasti perusteltavia:

Sara: Yleensä se [juoruaja] on ollu just joku mun kumppani ja sit se vaan on selitelly et 'joo toi myy itteensä tuolla'. Et tavallaa juorutaan tällasii asioit mitä ei välttämät ehk haluta kaikkien tietoon ja myös ehk sellanen et usutetaan toisii naisii toisen naisten kimppuun.

Laura: Mäkin tein sitä ja haukuin pääsääntöisesti kaikki naiset. Tänä päivänä joka mietin nii miksi? Miksi mä tein niin? Eihän siinä ollut mitään. Ne naiset ei oo itse asiassa hyvin usein tehny ees mulle mitään, vaan ne oli ne miehet.... Mä veikkaan, että sielläkin [eräässä tietyssä riidassa toisen naisen kanssa] on ollu mies ohjaksissa ja tää [mies] on ohjannu sitä balettia.

Lauran ja Saran kuvauksissa nousee kysymyksiä siitä, miten naisten välisiä ristiriitoja tuotetaan ja ylläpidetään. Jälkikäteen tarkasteluna sisäistetty naisviha välittyi Lauran ja Saran kertomassa perusteettomana naisiin kohdistettuna toimintana ilman selkeää syytä. Sisäistetty naisviha jäsentyy ilmiönä, jossa naisten välistä vihamielisyyttä rakennetaan ja vahvistetaan vuorovaikutuksen kautta. Saran kuvauksessa korostuvat juorut ja toisten naisten maineeseen kohdistuvat väitteet, jotka toimivat välineinä vastakkainasettelun tuottamisessa. Laura puolestaan tunnistaa omassa toiminnassaan laajamittaista naisiin kohdistuvaa negatiivista puhetta, jota hän ei kykene jälkikäteen käsittämään ja paikantaa sen taustalle miesten vaikutuksen. Molemmissa kuvauksissa miesten rooli näyttäytyy keskeisenä.

Myös Mikan paikantama luottamuspuola naisten välillä selittyy tällaisen epäluottamuksen ilmapiiriin avulla. Naisten rooli antajina ja miesten rooli ottajina sisäistetään sekä naisten että miesten keskuudessa. Tyypillisesti normatiiviseen feminiinisyteen samaistuvat naiset osallistuvat näiden normien ylläpitämiseen. Erityisesti yleisen moraalisen arvioinnin tasolla he voivat olla tähän jopa alttiimpia, sillä normien rikkominen, esimerkiksi näennäinen huolimattomuus tai itsekkyyys, lisää “hyvien” ja tunnollisten naisten työtaakkaa. (Manne 2018, 146–147.) Pähdeyhteisöissä asetelma kuitenkin muuntuu siten, että maskuliiniseksi mielletyt, jopa “itsekkäiksi” tulkittavat piirteet voivat lisätä naisten arvostusta, siinä määrin, kun nainen ei ylitä liikaa rajoja, erityisesti parisuhteessa. Tällöin normatiivisesta feminiinisydestä poikkeavat naiset asemoituvat hierarkkisesti korkeammalle kuin feminiinisemmiksi luokitellut naiset. Kyse on erityisestä ja rajatusta toimintaympäristöstä, jossa päihteitä käyttävän naisen tulee jatkuvasti neuvotella asemastaan.

5.2 Naisvihan vaikutukset naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen

Tässä luvussa tarkastellaan, millaisia vaikutuksia naisvihalla on naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella. Ilmiö näyttäytyy kertomuksissa erityisesti sisäistetyn naisvihan kautta, sekä yleisemmällä tasolla häpeänä ja sen vaikutuksina. Sisäistetty naisviha välittyy paitsi konkreettisenä osana aktiivista naisvihaa, mutta myös sen seurauksena.

Laura: Mä olin myös vähän hyvä jätkä, että sit mentiin siihen, että mä hukkasin sitä mun naiseutta ja naisellisuutta ja se on myös tapa suojella itteensä. Se on pakko tietyllä tavalla vähän himmaa ja unohtaa sitä naiseutta ja nimenomaan sit sä rupeet puhuun ku miehet. Sä rupeet haukkuun niit naisii. Sä rupeet jotenkin olemaan niitten miesten puolella vaikka nyt tekisi mitä vaan.... Sillon kun mä tulin puhtaaks nii enhän mä kokenut olevani nainen, et se oli vaan... mä olin vaan joku. Mä olin vaan joku hahmo, semmoinen olio.

Sara: Siel [naiserityisessä työssä] mä havahduin siihe, et mä kadotin sen mun oman naiseuden. Et en mä ees ite ajatellu, et mä oon nainen, kosk mä olin niin syvällä siin hyvä jätkä- roolis. Mä tavallaan tiedostin, et mul on naisen sukupuolielimet ja mä pystyn hyödyntään niit saadakseni asioita, mut en mä nähny itteeni millää taval naisen.

Sisäistetyn naisviha vaikutukset naisten toimijuuteen painottuvat erityisesti Lauran ja Saran haastatteluissa, kun taas Mika pohtii, että ei osaa eritellä naisvihan vaikutusta naisten toimijuuteen. Lauran ja Saran puheessa naiseuden “hukuttaminen” tai “kadottaminen” näyttäytyy ennen kaikkea selviytymisstrategiana ympäristössä, jossa feminiinisyteen liitetyt piirteet altistavat haavoittuvuudelle. “Hyvä jätkä” -rooli näyttäytyy kertomusten perusteella naisten ainoana keinona parisuhteiden, eli toiseuden ulkopuolella saavuttaa hyväksyntää

yhteisössä, jossa maskuliiniset normit määrittävät arvostusta. Roolin saavuttaminen ja ylläpito kuitenkin edellyttää feminiinisyyden ja siihen liitettyjen tarpeiden sivuuttamista. Tällöin sisäistetty naisviha ei rajoitu pelkästään asenteisiin muita naisia kohtaan, vaan se kohdistuu myös itseen ja omaan kehoon. Lauran ja Saran kuvaukset oman kehon “hyödyntämisestä” ja siihen liittyvistä ristiriidoista tuo esiin toimijuuden ristiriitaisuuden. Toisaalta keho on väline, jonka avulla voidaan liikkua yhteisön valtasuhteissa, mutta toisaalta suhde omaan sukupuoleen jää etäiseksi ja välineelliseksi.

Naiseudesta irrottautuminen ei näin ollen ole ainoastaan yksilöllinen kokemus, vaan se kytkeytyy laajempiin päihdeyhteisöissä vallitseviin sukupuolittuneisiin valtasuhteisiin. hooks (2020, 65) paikantaa patriarkaatin ylivallan niin kovaksi, että yksikään mies, joka ei aktiivisesti työskentele haastaakseen tai muuttaakseen patriarkaattia ei kykene pakenemaan sen vaikutuksilta. Kokemusasiantuntijoiden kertoman valossa sama vaikuttaa pätevän myös naisiin. Tätä voidaan tarkastella myös suhteessa Väyrysen (2007, 167) havaintoihin, joiden mukaan naisilla voi olla taipumus omaksua miesvaltaisissa päihdeympäristöissä miehisiä puhetapoja ja käyttäytymismalleja. Nämä voivat toimia sekä selviytymiskeinoina että samaistumisen muotoina, mutta samalla ne voivat etäännyttää naisia omasta sukupuolestaan.

Laura: Yleensä [päihteitä käyttäessä] paukkuu ne rajat, et vaikka sä oot päättänyt jotain mitä ei tehdä niin sitten saatetaan tehdäkin, ja se on tosi rikkovaa ihmiselle, jota muutenkin jo käytetään hyväksi...ne on ollut vaikeimpia itelle antaa anteeksi, et on tehny ite asioita, pannu ihmisten kaa kenen kaa todellakaan olisi halunnu, ne on ollu sellasii isoimpia itelle anteeksiannon paikkoja, että on pystyny hyväksyy sen et mä oon ollu sairas. Mä oon ollu sairaas tilassa, mul on ollut iso sairauskohtaus päällä monia vuosia. Sitä kautta pystyny antaa anteeksi. Mut se on sitä häpeetä kans mitä kantaa sisällään koko ajan.

Sara: Kyl mä koen, et se [koettu naisviha] vaikutti varmasti tosi vahvasti siihen oman arvontunteeseen tai jotenkin, et jatkuvasti vähätellää ja kritisoidaa sua vaa sun sukupuolen takii nii kyllähän se vaikuttaa mielenterveytee ja tuottanu varmasti pahaa oloa monelle.

Lauran kuvaus tilanteista, jotka ovat omien arvojen vastaisia vaikuttavat luoneen syvää häpeää. Sara tunnistaa suoran vaikutuksen oman arvontunteeseen ja uskoo sen olleen yleinen vaiva. Tulkinta naiseuden häivyttämisestä selviytymisstrategiana saa tukea myös Sanna Väyrynen (2007, 124) tutkimuksesta, jossa naisten kuvataan olevan ”naisellisten avujensa loukussa”. Väyrysen mukaan naisten sukupuoli voi toisaalta mahdollistaa tiettyjä resursseja ja etuja huumekuvioissa, mutta samanaikaisesti se altistaa heidät hyväksikäytölle ja väkivallalle. Näin ollen naiseus näyttäytyy yhtä aikaa sekä resurssina, että riskinä. Siinä missä miesten

seksuaalinen aktiivisuus näyttäytyy yleisenä ja hyväksyttynä Laura pohtii yhä kokevansa asiasta häpeää. Kokemukset seksuaaliväkivallasta voivat esimerkiksi johtaa tilanteisiin, joissa osana raittiusprosessia joudutaan pohtimaan omaa seksuaalisuutta ja naiseutta täysin uudelleen (Väyrynen 2007, 133; Karttunen 2019, 203).

Tätä kokemusta voidaan syventää tarkastelemalla sitä irrallisuutena suhteessa omaan kehoon ja itseen. Väyrynen (2007, 111, 113) kuvaa huumeita käyttävien naisten kokemuksia irrallisuudesta tilana, jossa suhde omaan kehoon, tarpeisiin ja toimintaan katkeaa. Irrallisuus näyttäytyy ruumiillisena kokemuksena, joka voi ilmentyä välinpitämättömyytenä omaa kehoa kohtaan. Tämä auttaa ymmärtämään myös Lauran ja Saran kuvauksia itsestä vieraantumisesta. Kun Laura kuvaa itseään ”hahmona” ja Sara erottaa kehon itsestään välineelliseksi resurssiksi, kyse ei ole ainoastaan identiteetin tasoisesta muutoksesta, vaan kokonaisvaltaisesta suhteesta itseen.

Irrallisuus merkitsee paitsi etäisyyttä omaan sukupuoli-identiteettiin myös vaikeaa suhdetta omaan ruumiiseen ja sen tarpeisiin. Tämä voi kaventaa toimijuutta, sillä kyky tunnistaa ja suojella omaa kehoa sekä toimia omien tarpeiden mukaisesti heikkenee. Tämä naiseuden ongelmallisuus auttaa ymmärtämään, miksi Laura ja Sara kuvaavat naiseudesta irrottautumista suojaavana strategiana. Naiseuden häivyttäminen voidaan tulkita keinona vähentää siihen kytkeytyviä uhkia, kuten seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. (Karttunen 2019, 140, 246.)

Laura ja Sara kuvaavat sisäistetyn naisvihan vaikutuksia paitsi henkilökohtaisella myös laajemmalla tasolla. Heidän kertomuksissaan ilmiö ei rajoitu yksilöllisiin kokemuksiin, vaan näyttäytyy naisyhteisöissä ja palveluihin hakeutumisessa laajemmin vaikuttavana tekijänä.

Laura: Tää näkyy esimerkiksi mun työssä... Eka on hirveen innokait tulijoita sit siel on yks nainen, joka sanoo 'mä en vittu tommosii naisten ryhmii tarvii vittu mihinkää'...kukaa ei tuu meidän ryhmii. Elikkä se tarttuu siellä se naisviha. Naisyhteisössä sisäistetty naisviha estää palveluihin hakemisen.

Sara: No kylhän se [naisvihasta kumpuava häpeä ja muut tunteet] näkyy sillee, et naiset ei just välttämät hakeudu avun piiriin, koska ne ei koe, et ne ansaitsee sitä... ku tavallaan se naisviha on nii läsnä ja jotenki sä näät toiset naiset vihollisen, nii sä et hakeudu sellasii [naiserityisiin] palveluihi.

Laura ja Sara tunnistavat sisäistetyn naisvihan olleen sen henkilökohtaisten vaikutusten lisäksi esteenä nais erityisiin palveluihin hakeutumiselle. Laura kuvaa tilannetta, jossa naisviha silminnähden tarttuu yhteisöissä puheen seurauksena ja johtaa palveluiden välttämiseen. Sara puolestaan liittyy ilmiön vahvemmin häpeän ja arvottomuuden kokemuksiin. Naisviha voi olla niin sisäistettyä, että avun hakeminen ei tunnu ansaitulta ja pitkään vihollisina nähtyjien naisten kanssa toimiminen voi tuntua vieraalta. Naisten alisteinen asema näyttää täten vaikuttavan konkreettisesti naisten arkeen ja kohtaamisiin palvelujärjestelmän tai muiden viranomaisten kanssa. Laura ja Sara tunnistavat molemmat, että vielä raitistumisen alussakaan heillä ei kummallakaan olisi tullut mieleenkään hakeutua nais erityisiin palveluihin, sillä he olivat sisäistäneet naisvihan niin totaalisesti. Sara pohtii, että hän ei ymmärtänyt naisvihan kokemusten käsittelyn tarvetta, silloin kun hakeutui päihdehoitoon. Kuten Väyrynen (2007, 141) myös Saarikoski (2001, 203) tunnistaa ”hyvä jätkä” – strategian jättävän naisen vaille naisten välistä tukea ja tämä konkretisoituu Lauran ja Saran kerronnassa.

Laura: Alkuvuosina sitä oli parempi asema. Alkuvuosina mä kävin varkaissa ja tein asioita ja olin jotenkin semmonen, että mulle ei vittuilla, mut sit kun se semmonen väkivalta tuli siihen niin sit se itsetunto mureni täysin. Se [väkivalta] oli mulle se jotenkin et ne huumeet ei sinänsä tehny sitä vaan se nimenomaan se väkivalta.

Sara: Mulla oli aina ollu tosi huono itseluottamus ja sellai itsearvostus, niin sit tavallaan se päihdemaailma kyl vei ne vikatki rippeet pois.

Laura tunnistaa väkivallan olleen kaikista konkreettisista itsetunnon rapistajista, kun taas Sara näkee syyksi laajemmin koko toimintaympäristön ja sen vaikutukset. Erityisesti henkinen väkivalta on jatkuva prosessi, jossa yksikin henkilö voi järjestelmällisellä toiminnalla heikentää toisen sisäisen minuuden tai tuhota sen (hooks 2020, 63). Väyrynen (2009, 132) on tuonut aiemmin esiin, että väkivallan kohteena olevilta naisilta odotetaan samanaikaisesti vahvaa toimijuutta ja kykyä muuttaa omaa tilannettaan, vaikka väkivalta itsessään kaventaa tätä toimijuutta merkittävästi. Samaan aikaan väkivallan tekijöiden toimijuutta voidaan selittää ja lieventää esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmien kautta. Väyrysen (2009, 132) mukaan naiset selittävät väkivaltaa usein itsensä kautta ja pyrkivät rationalisoimaan sitä, mikä vaikeuttaa uhrin asemaan asettumista ja tilanteen muuttamista.

Laura ja Sara tunnistavat naisvihan vaikuttavan sekä omaan, että muiden naisten toimijuuteen ja avunhankkimiseen. Häpeä ja itseinho näyttävät heidän mukaansa keskeisinä tekijöinä,

jotka rajoittavat avun hakemista ja vastaanottamista, mutta niiden vaikutus ei ole yksiselitteinen.

Laura: Puolentoista vuoden kohdalla [pähdeettömäksi tulemisesta] vast ymmärsin, että jos mä haukun naisia mä haukun itteeni. Sit siitä kohtaa lähti se semmoinen 'okei nyt mä lähden eri suuntaan tän homman kanssa' ja lähen oikeasti tutustuun itteeni ja ettiin sitä mun naiseutta ja sitä miten mä sen itse määritän. Se on sitten tässä vuosien varrella kasvanut.

Lauran kuvaus tuo esiin, kuinka sisäistetty naisviha voi kääntyä itseä kohtaan ja näyttäytyä esteenä sekä avun vastaanottamiselle että oman identiteetin rakentamiselle. Laura tunnistaa häpeän olleen yksi keskeinen syy, sille miksi hän ei hakeutunut avun piiriin eikä kyennyt ottamaan sitä vastaan. Sara ei koe häpeän estäneen avun hakemista, mutta tunnistaa sen hidastaneen toipumisprosessia. Molemmat tunnistavat näihin liittyneen syvän itseinho ja kokevat päihdeympäristön olleen tähän osasy.

Mika ei sanoita naisvihan suoria yhteyksiä naisten hyvinvointiin ja palveluiden hakuun, mutta tunnistaa naisvihalla olevan jonkinlainen vaikutus naisten hyvinvointiin:

Mika: On niiku [naisvihalla vaikutus naisten hyvinvointiin]. No siis, mitehä mä ny sanoisin sen. Jos naisen on pakko olla esimerkiksi asunnon takia siellä samas [paikassa] ja kestää kaiken mahdollisen, niin se on tietenkin kaikki se vaikutus... että miten pystyy kestää sen selväjärkisenä, jos sitä aikoo vielä eteenpäin mennä elämässä niin mä.... mä en ymmärrä, miten pystyy.

Mika sanoittaa etäisyyttään käsiteltäviin teemoihin, mutta tiedostaa joidenkin naisten tilanteiden olevan niin vaikeita ja hankalasti ymmärrettäviä, että ei henkilökohtaisesti ajattelisi selviävänsä vastaavasta. Tällaiset tilanteet havainnollistavat, kuinka naisten toimijuus rakentuu usein rajatuissa ja epätasa-arvoisissa ehdoissa, joissa selviytyminen kietoutuu seksuaalisuuteen ja riippuvuussuhteisiin.

Mika: Mä koen sen silleen, käyttäviä naisia kenen kanssa mä oon ollu tekemisissä he jotenkin, he ovat addikteja, jotenki pystyy sulkeen sen omasta päästään pois, et ne on pirihuora esimerkiksi. Mä en tiedä onks se sitä, et jotkut pystyys ne olemaan sen asian yläpuolella? Vai ymmärtääks ne sitä? Musta tuntuu, et osa pystyy oleen yläpuolella. Mä en tiedä.

Mika pohtii naisten tilanteiden näyttäytyneen ainakin ulospäin siltä, että usein naiset nousivat leimaantumisen yläpuolelle. Hän kuitenkin epäilee, onko kyse todellisesta leiman ylittämisestä vai pikemminkin siitä, ettei ilmiötä tunnisteta tai sanoiteta. Tämä havainto viittaa siihen, että naisviha ja siihen kytkeytyvät kokemukset eivät välttämättä kuulu yhteisön keskustelukulttuuriin, jolloin niiden vaikutukset jäävät helposti näkymättömiksi. Väryksen

(2007, 122) mukaan leimautumiseen voidaan vastata joko mukautumalla leimaan tai pyrkimällä osoittamaan sen sopimattomuus itseen. Näennäinen “yläpuolelle nouseminen” voidaan tällöin ymmärtää strategiana, jossa leiman vaikutuksia pyritään torjumaan esimerkiksi vähättelemällä niitä tai esittämällä pärjäävyyttä. Samalla se voi kuitenkin peittää alleen leimautumisen sisäistämisen ja siihen liittyvän häpeän. Väyrynen (2007, 122) tuo esiin, että usein itsen jatkuva arvioiminen luo häpeää ja syyllisyyttä, mikä tekee niistä erityisen vaikeasti käsiteltäviä. Näin ollen Mikan tulkitsema “yläpuolelle nouseminen” voi itse asiassa olla osa leimautumisen ja sen hallinnan prosessia, ei niinkään sen ylittämistä.

Kokemusasiantuntijoiden kuvauksissa naisten häpeä rakentuu hajanaisesti. Kokemukset häpeästä ja sen jakautumisesta ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat sukupuolen perusteella.

Laura: Musta tuntuu, että yhteiskunta tuomitsee helpommin, kun sä oot päihteitä käyttävä nainen, rikoksii tekevä nainen. Ihan lääkäristä, sairaalasta kaikista niin se kohtelu on mun mielestä hyvin erilaista koska 'eihän naiset', koska naisten pitäisi olla pullantuoksuisia kotiäitejä ja kun mä en oookkaan, et mä eroon siitä massasta nii sit mä en ole mitään.... Kylhä se häpeä on estäny [hakemasta apua] sen takia mul varmaa meni niin saatanan kauan päästä pois sieltä.

Sara: No ei se [häpeä] kyl vaikuttanu avun hakemiseen. Et kyl mä niiku hain aika aktiivisesti apuu ja just ku oli koko ajan melkee niit hoitokontaktei johonki.... Mä koen, et siel [päihdehoidossa] se häpee vaikutti siihe, miks mä lähin sieltä takas käyttään tai miks mä keskeytin sen.... mä kirjotin itsestäni [kuntoutuksessa] tosi kamalii asioit ja näin itteni vaan jonain semmosen ällöttävän tyyppin. Must tuntuu, et siin oli just se häpee tosi vahvasti, et jos mä oon nii kamala ihminen nii en mä ansaitse mahdollisuutta.

Mika: En mä näe mitään eroa oikeastaa siinä [miten häpeä kokemukset jakautuvat naisten ja miesten välillä].

Lauran kuvauksessa keskeiseksi nousee kokemus siitä, että naisia arvioidaan tiukemmin kuin miehiä, erityisesti silloin kun heidän toimintansa poikkeaa perinteisistä odotuksista. Häpeä näyttäytyy tällöin ulkoisesti tuotettuna. Se syntyy kohtaamisissa, joissa naisen toiminta nähdään epäonnistumisena suhteessa siihen, millainen naisen “pitäisi” olla. Sara tunnistaa lähteneensä kuntoutukselta, koska itsekokemuksen kohtaaminen oli liian vaikeaa. Naisten kokemusten on todettu altistavat heitä entisestään päihteiden käytölle, sillä päihteet toimivat helpotuksena ja pakokeinona vaikeilta ajatuksilta, kokemuksilta sekä traumalta (Simonelli ym. 2014, 5; Karttunen 2019, 149, 200; Covington 2002, 6). Saran kuvauksessa naisten häpeä jäsentyy sisäistettynä kokemuksena. Häpeä ei estä avun hakemista, mutta se vaikuttaa siihen, miten nainen näkee itsensä ja oman arvonsa. Negatiivinen minäkuva ja kokemus omasta

arvottomuudesta johtavat siihen, että mahdollisuus muutokseen näyttäytyy ansaitsemattomana. Mikan kuvauksessa häpeä ei näyttäyty sukupuolittuneena ilmiönä. Tämä korostaa sitä, että naisten häpeä ei ole kaikille näkyvä tai tunnistettava kokemus, vaikka se vaikuttaa keskeisesti naisten toimijuuteen. Saran ja Lauran tapauksissa se on estänyt avun hakemista tai heikentänyt mahdollisuutta kykyä muutokseen.

Kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa häpeä ei kuitenkaan näyttäyty yhtä yksiselitteisesti tai keskeisenä selittävänä estona hoitoon hakeutumiselle kuin aiemmassa tutkimuksessa. Vaikka häpeä tunnistetaan merkitykselliseksi, sen rooli jäsentyy moninaisemmin. Häpeä voi estää avun hakemista, kuten Lauran tapauksessa, mutta toisaalta sillä ei nähdä olevan merkitystä ja se vaikeuttaa ainoastaan muutokseen sitoutumista, kuten Saran kertomuksessa. Kertomuksissa häpeä ei toimi yksinomaan päihteiden käyttöä ylläpitävänä tekijänä, vaan pikemminkin osana laajempaa kokemuksellista kokonaisuutta, jossa siihen kietoutuvat esimerkiksi väkivalta, riippuvuus ja toimijuuden rajoittuneisuus. Häpeän merkitys näyttäytyy olevan sidoksissa erilaisiin tekijöihin ja sen kokemus on vaihteleva, eikä sitä voida ymmärtää yksiselitteisesti naisten toimintaa selittävänä tekijänä.

Laura pohtii ympäristön tuoneen itsetunnon niin alas, että hän on jopa miettinyt olevan parempi, että hän kuolee pahoinpitelyyn kuin joku muu:

Laura: Joo, joo, joo, joo [ympäriä tullut puhe on vaikuttanut siihen, miten näen itseni]. Itseä on kyllä haukuttu ja ruoskittu. Tavallaan tyytymättömyys itteeni ja semmoinen omanarvon tunne kyl rapisee et kyllähän se kertoo siitä, et jos mä oon vankina jossain ja mun ajatus on se, että parempi, että mä kuolen, kun joku muu kuolee.

Lauran tavoin naiset ovat aiemmassa tutkimuksessa kuvailleet vahvoja tunteita itsekunnioituksen puutteesta ja useat syyttävät itseään erilaisista vaikeista tilanteista, kuten päihteiden käytöstä tai heihin kohdistetusta käytöksestä (Granfelt 1998, 139–140; Karttunen 2019, 176). Tämä voi johtaa tilanteisiin, jossa esimerkiksi pahoinpitely saatetaan kokea oikeutetuksi (Granfelt 1998, 156, 157). Laura tunnistaa ilmiön myös nykyisessä työssään ja kuvaa, että osa naisista kokee myös tarvitsevansa miehen “komentamaan” heitä vielä hoitoon hakeutuessa. Tämä viittaa siihen, että toimijuus voi näyttäytyä ulkoapäin ohjautuvana ja sidoksissa toisiin ihmisiin. Myös Karttunen (2019, 201) kuvaa nais erityisessä hoidossa huomioitavan kuinka alistavat ja ongelmalliset ihmissuhteet voivat tuottaa kokemusta siitä, että on hyvä asia, jos joku muu päättää, määrää ja kontrolloi. Tällöin naisen oma vaikutusmahdollisuus elämäänsä ja suhteisiinsa voi näyttäytyä rajallisena.

Sekä Laura että Sara tunnistavat aitojen ihmissuhteiden olleen harvinaisia ja molemmat tunnistavat väkivaltaisen käytöksen vaikuttaneen negatiivisesti omaan itsetuntoon. Tämä on linjassa Karttusen (2019, 199) havaintojen kanssa, joiden mukaan päihteiden käyttö usein sävyttää naisten ihmissuhteita ja sosiaalisia verkostoja tuhoavalla tavalla. Suhteisiin on voinut sisältyä näennäistä välittämistä ja lupauksia, mutta ne ovat samanaikaisesti rakentuneet molemminpuolisiksi hyväksikäyttösuhteiksi, joissa rajoja ja lupauksia rikotaan. Usein irtautumista vaikeuttaa käyttöporukka päihteiden käytön mahdollistajana. Näin tarkasteltuna väkivalta ja hyväksikäyttö eivät näyttäyty irrallisina ilmiöinä, vaan osana laajempaa sosiaalista kokonaisuutta, joka vaikuttaa naisten toimijuuteen, ihmissuhteisiin ja käsityksiin itsestään.

5.3 Naisvihan ja sukupuolittuneiden tarpeiden tunnistaminen päihdepalveluissa

Tässä alaluvussa tarkastellaan päihdepalveluiden kykyä huomioida ilmiötasolla naisviha ja erilaiset sukupuolittuneet tarpeet. Kertomuksissa ilmenee tarve sukupuolisensitiivisille päihdepalveluille, vaikka kokemukset palveluista kokemusasiantuntijoiden välillä vaihtelevat. Kuvauksia yhdistää näkemys siitä, että naisilla on jotain erityisiä tarpeita, joita nykyinen palvelujärjestelmä ei kaikilta osin tavoita.

Laura: Palvelujärjestelmä ei kyllä kohtaa naisia sillä tavalla, kuin se pystyy kohtaa miehen, että meidän palvelujärjestelmä on kehitetty normin mukaisesti, elikkä miehelle.

Mika: Mä koen, et noi päihdepalvelut on sillai sukupuolettomia. Tai ne mis mä oon ite ollut tekemisissä. Ne on sillä tavalla, et ne on kaikille samanlainen. Esimerkiksi samanlainen kuntoutus on ihan yhtä hyvä.

Kokemuksissa hahmottuu eriävät tavat jäsentää päihdepalveluiden sukupuolittuneisuutta. Laura kuvaa palvelujärjestelmän rakentuneen miehisen normin varaan, kun taas Mika kokee palvelut sukupuolineutraaleina. Sukupuolineutraalius voi näyttäytyä tasapuolisuutena, mutta se saattaa jättää käsittelemättä eroja, jotka vaikuttavat palveluiden vaikuttavuuteen eri sukupuolille. Tämä viittaa siihen, että palveluiden sukupuolineutraalius ei välttämättä tarkoita sukupuolisensitiivisyyttä, vaan sitä, että sukupuoleen liittyviä erityisiä tarpeita ei tunnisteta. Sara sijoittuu näiden näkemysten väliin. Hän kuvaa nais erityisissä palveluissa olevan osaamista ja pitää päihdepalveluita yleisesti toimivina, mutta tunnistaa Lauran tavoin palveluiden rajallisuuden. Sara toteaa, että nykyinen palvelujärjestelmä ei kestäisi tilannetta, jossa naiset haluaisivat laajemmin hakeutua heille suunnattuihin palveluihin.

Kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa ilmeni myös muita merkityksiä nais erityisestä palveluista. Yksi keskeinen ongelma naisten palvelukäyttäytymisessä on Lauran ja Saran näkemysten perusteella nais erityisten palveluiden vierastaminen erityisesti sisäistetyn naisvihan seurauksena.

Sara: Ne [nais erityiset palvelut] ois sillee tosi hyväks, et on kuullu monii tarinoit siitä, et ne [naiset] on periaattees väkisin laitettu naisten päihdekuntoutukseen nii sit ne onki ollu silleen, et 'ei vitsi, et tää on niiku paras mitä mulle on tapahtunu', et sit se kääntyyki tosi positiiviseks. Et se onki tosi voimaannuttavaa ja sit ku sä oot päässy sen kynnyksen yli nii sä hakeudut vaan naisille suunnattuihin palveluihin.

Saran kuvaus viittaa siihen, että nais erityiset palvelut voivat mahdollistaa kokemuksia, joita ei välttämättä synny sekayhteisöissä. Sara kuvaa, että kynnyksen ylityksen jälkeen palvelut voivat näyttäytyä todella merkityksellisinä ja voimaannuttavina. Sekä Laura, että Sara tunnistavat ajatelleensa samalla tavoin nais erityisistä palveluista vielä käyttöaikoina sekä sen jälkeen.

Laura: En ois uskonut, että joskus työskentelen niin, että teen naisten kanssa töitä ja mun työkaverit on naisia. Se ei ole tullut kysymykseenkään käyttäessä.

Sara: Mä en tajunnu sitä [naisvihan kokemusten käsittelyn] tarvetta, ku mä oon ollu niis hoidois. Mä oon ollu ain sekayhteisöis ja ei mul ois tullu mieleenkää hakeutuu mihinkää naisten paikkaan. Jos joku ois ehottanu vaik jotai Tuhkimoo mä oisin ollu sillee, et 'joo ei kiitti', et tiedostan, et mä oon myös ollu yks niist naisista. Nyt täs toipuu. Kun mä oon tullu raittiiks niin on vasta tajunnu sen ja sit käsitelly sitä just omas pääs tai terapias tai vaa ystävien kaa.

Lauralle ja Saralle nais erityinen työskentely on aiemmin näyttäytynyt etäisenä tai tarpeettomana, mutta myöhemmin merkityksellisenä ja hyödyllisenä. Muutos suhtautumisessa tapahtuu vasta toipumisen edetessä, jolloin myös naiseuteen ja siihen liittyviin kokemuksiin voidaan alkaa palata ja niitä käsitellä. Saran kuvauksessa korostuu, että sukupuoleen liittyvien kokemusten käsittelyn tarve ei ole tullut näkyväksi päihdepalveluissa, vaan se on hahmottunut vasta niiden ulkopuolella.

Sukupuolittuneiden teemojen näkyvyys kuntoutuksessa näyttäytyy kokemusasiantuntijoiden kertoman perusteella erittäin vähäisenä. Lisäksi kertomuksissa ilmenee, että sukupuoleen liittyvät kokemukset eivät näyttäydy palveluissa kaikille samalla tavalla.

Laura: Meil on vitsi läheisriippuvaisia suurin osa niistä ihmisistä ja sitten lyödään tonne sekakatkoille, sekakuntoutuksiin, mitä tapahtuu? Romanttisia ihmisissuhteita.... että kyl me tarvittais eriytettyjä palveluita.

Sara: Ei kovin moni nainen halua naisten kuntoutuksiin, vaan ne halua sinne mis on miehiä ja sit yleensä niistä löytyy uus joku kumppani ja tällanen, nii sit se [kuntoutus] keskeytyy monesti sen takia, et tavallaan ne syyt hakeutuu vaik hoitoon saattaa olla tosi väärät.

Laura ja Sara tuovat esiin, että sekaympäristöissä kuntoutukseen voi kietoutua romanttisia suhteita ja niihin liittyviä odotuksia. Tällöin työskentely voi suuntautua pois toipumisen tavoitteista. Laura ja Sara jäsentävät näitä ilmiöitä esimerkiksi läheisriippuvuuden ja opittujen selviytymisstrategioiden kautta. Hoitoon hakeutumisen syyt voivat kietoutua muihin tarpeisiin, kuten läheisyyden tai hyväksynnän etsimiseen, mikä voi vaikeuttaa kuntoutukseen sitoutumista. Erityisesti Laura ja Mika tunnistavat tällaisten arvojen olleen viime kädessä monelle tärkeitä. Lauran ja Saran kuvaukset tuovat esiin sen, että sekaympäristöt voivat ylläpitää sukupuolittuneita rooleja, joissa naisten toimijuus rakentuu suhteessa miehiin ja miehille suunniteltuihin palveluihin. Parisuhteen aloittaminen kuntoutuksen alkuvaiheessa voi muodostaa riskin toipumiselle. Vaikka suhde toiseen päihteistä toipuvaan voi näyttäytyä luontevana, siihen voi samanaikaisesti kietoutua samoja päihteiden käyttöä ylläpitäviä rakenteita, jotka ovat aiemmin vaikeuttaneet hoitoon hakeutumista ja kuntoutumista. (Karttunen 2019, 204.)

Lisäksi Laura tuo esiin myös palvelujärjestelmään liittyvän pelon merkityksen. Hänen mukaansa aiemmat kokemukset voivat johtaa siihen, että apua ei haeta ajoissa:

Laura: Naiset on traumatisoitunut meidän palveluissa niin paljon... sit ku päästään hoitoon niin ollaan jo tosi huonos kunnossa...

Lauran kuvaus viittaa siihen, että palveluihin liittyvät kielteiset kokemukset voivat itsessään muodostua esteeksi avun hakemiselle. Tällöin palvelut eivät näyttäydy pelkästään tukena, vaan myös mahdollisena traumatisoitumisen lähteenä, mikä viivästyttää hoitoon hakeutumista ja heikentää naisten tilannetta entisestään. Väyrysen (2007, 177) mukaan erityisesti huumeita käyttäville naisille luottamuksen rakentaminen suhteessa auttaviin tahoihin voi olla haastavaa aiempien epäonnistuneiden hoito- ja kuntoutusyritysten takia. Naisilla voi usein olla aiempia huonoja kokemuksia muun muassa sosiaalityöntekijöiden kanssa ja aiempien kohdattujen ennakkoluulojen epäoikeudenmukaisuus voi hidastaa sitoutumista palveluihin.

Laura korostaa naispuolisten ”peilien” olleen keskeinen tuki toipumisessa. Tämä viittaa siihen, että toipumisen kannalta merkityksellistä ei ole ainoastaan yksilöllinen työskentely, vaan myös se, millaisessa sosiaalisessa ja vuorovaikutuksellisessa ympäristössä se tapahtuu. Tätä tukee myös Karttusen (2019, 133–134) tutkimus naistenyhteisöstä, jossa vertaistuen on todettu vahvistavan naisten toimijuutta ja kokemusta asiantuntijuudesta omassa elämässään. Kokemukset toisten naisten kanssa auttavat rakentamaan uudenlaista suhdetta itseensä ja toisiin. Keskeistä on myös yhteisön puhekulttuuri, jossa identiteettiä ei rakenneta leimaavien kategorioiden kautta. Tämä poikkeaa päihdeyhteisöjen puhetoivoista, joissa naisten asemaa jäsenetään usein leimaavien ja hierarkkisten määrittelyjen kautta. Tällaiset ei-leimaavat ja sukupuolisensitiiviset ympäristöt voivat mahdollistaa irrottautumisen sisäistetystä naisvihasta. Kuitenkin naisvihän vaikutus voi olla vieläkin syvempi ja vaikuttaa muutoin palveluissa toimimiseen:

Sara: Mun mielest seki on tärkeä miettiä, et jos nainen hakee apuu, et onks siin mies- vai naistyöntekijä. Mulki on ollu vuosien varrel miestyöntekijöitä, ja nyt täs toipumisessa oli myös tosi korvaava kokemus et oli miestyöntekijä, mut silloin vaik käyttäes kyl sitä tavallaan siinäki lähti... en mä tiä voiks sanoo suoranaisesti 'lähtee iskee' sitä työntekijää, mut tavallaan. Siin tulee sellanen roolitus, et ei pysty täysin keskittyy siihen apuun, koska mietti, et miten mä vois in vaik hyötyy siit miestyöntekijästä tai jotenki, et saisko sen vaik jollai tapaa ihastuu tai jotain.

Saran kuvaus tuo esiin, että päihdeyhteisöissä muodostuneet käyttäytymismallit ulottuvat myös näiden yhteisöjen ulkopuolelle, kuten palvelutilanteisiin, Tällöin työskentely ei tapahdu neutraalissa tilassa, vaan sen taustalla vaikuttaa aiemmin opitut selviytymisstrategiat, jotka ovat mahdollistaneet toimijuutta päihdeyhteisöissä. Selviytymisvietin ollessa yhä aktivoituneena on myös palvelulle antautuminen Saran näkemyksestä vaikeampaa. Tätä voidaan tarkastella myös suhteessa siihen, millaiseksi miesten seksuaalisuus on patriarkalisessa kulttuurissa rakennettu. hooks (2020, 90–91) esittää, että patriarkalisessa järjestelmässä miesten seksuaalisuus voi saada pakonomaisia piirteitä, jotka muistuttavat riippuvuutta ja suuntautuvat pois emotionaalisesta yhteydestä. Tällaiset seksuaalisuuden muodot voivat näyttäytyä normalisoituneina osina vuorovaikutusta.

Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään, miksi kertomuksissa vuorovaikutus miehen kanssa voi jäsentyä päihdeympäristössä seksuaalisuuden, vaihdon tai hyödyntämisen kautta ja valua täältä myös palveluihin ja muuhun vuorovaikutukseen. Saran kuvauksen tavoin Karttunen (2019, 203) on huomannut, että naisilla voi olla usein vaikeuksia kohdata miehiä päihteiden käytön ulkopuolisissa konteksteissa muutoin kuin seksuaalisuuden kautta. Miehen läsnäolo

usein siirtää huomion esimerkiksi miellyttämiseen. Nais erityisen päihdehoidon työntekijöiden näkökulmasta tällaiset tilanteet voivat siirtää huomion pois omasta toipumisesta ja toistaa opittuja toimintamalleja, joissa oma toimijuus ja tarpeet sivuutetaan.

Mikan kokemus sukupuolittuneista tarpeista päihdepalveluissa laadusta näyttäytyy hyvin rajallisena. Mika pohtii naisten erityistarpeiden nousseen esiin lähinnä äitiyteen liittyvien kysymysten kautta.

Mika: Kyl mä osittain [olen havainnut, että naiset voisi tarvita erilaisia palveluita kuin miehet] esimerkiks vaikka sillä tavalla, että jos on lapsia ja sitä kautta. Ehkä...et mä en ainakaan tiedä, et olis semmosta päihdepalveluu, missä se [vanhemmuus] otettais jotenkin erikseen huomioon.

Kuvaus viittaa siihen, että sukupuolittuneet tarpeet voivat jäsentyä palveluissa kapeasti tiettyjen teemojen, kuten vanhemmuuden, kautta. Tällöin muut sukupuoleen liittyvät kokemukset voivat jäädä vähemmälle huomiolle. Tällainen palveluiden rakentuminen on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, joka on pitkälti keskittynyt naisten päihteiden käytön vaikutuksiin liittyen heidän yhteiskunnallisesti koettuun lisääntymistehtäväänsä (Nätkin 2006). Mikan kokemus päihdepalveluiden laadusta voi liittyä siihen, että Mika kokee voineensa liikkua melko sukupuolettomana ja tällöin on todennäköistä, että sukupuoleen liittyvät erot eivät nouse hänen kokemuksissaan keskeisesti esiin. Lauran ja Saran kertomassa äitiys ei nouse lainkaan naiseutta määrittävänä tekijänä. Laura ja Sara pohtivat naiseutta laajemmin identiteetin ja toimijuuden kautta. Heille naiseus on keskeinen osa kokemusten jäsentämistä.

Toinen este palveluihin hakeutumisessa kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella on se, että palvelujärjestelmä ei tavoita kaikkia naisia. Tämä näyttää liittyvän naisten palvelukäyttämisen erityispiirteisiin.

Laura: Se on kuitenkin vähän eri asia työskennellä naisten kaa ku miesten kaa. Ne palvelut ei vaan kohtaa, et okei niit kehitetään koko ajan, mutta kyl me tarvittais niit erillisii [palveluita]. Ja se miten me löydetään naisia on sit haastavaa kans. Usein naiset ei koe itteensä vaikka kodittomiksi, koska heillä on aina ehkä joku majapaikka, missä olla, koska heillä on tiettyjä etuja, millä he pystyy vaikka hengaileen jossain ja yleensä ne on miesten luona. Tavallaan just tää et valitse taistelusi kahdesta huonosta vaihtoehdosta. Heitä on myös vaikea tavoittaa.

Lauran kuvaus tuo esiin, että naiset eivät välttämättä määritä itseään esimerkiksi kodittomiksi, vaikka heidän asumisensa perustuu tilapäisiin ja riippuvuussuhteisiin kytkeytyviin ratkaisuihin. Tämä vaikeuttaa palveluihin ohjautumista ja tekee naisten tavoittamisesta haastavaa. Saman ilmiön tunnistaa myös Mika, joka pohtii tällaisen vastikkeellisen asumisen olleen naisille tyypillinen tapa toimia. Lauran kuvaus havainnollistaa, kuinka naisten toimijuus rakentuu rajatuissa vaihtoehtoissa. ”Valitse taistelusi” -tilanne viittaa siihen, että turvallisemmalta näyttävä ratkaisu voi silti perustua alisteiseen asemaan, kuten oleskeluun miehen luona. Tällöin palvelujärjestelmän ulkopuolelle jääminen ei ole pelkästään yksilöllinen valinta, vaan seurausta valtasuhteista ja niiden rajaamista mahdollisuuksista. Toisin kuin Laura ja Sara, jotka paikantavat yhä toipumisen aikana kamppailevansa naiseuden kysymysten ja feminiinisyyden kanssa, ei Mika huomannut, että esimerkiksi ”hyvä jätkä” – rooli olisi jatkunut naisilla vielä kuntoutuksessa.

Laura peräänkuuluttaa palveluita, joissa voidaan keskittyä naisvihaan ja sisäistettyyn naisvihaan erityisesti naisten, mutta myös miesten kanssa.

Laura: On ollu tosi tosi myös mielenkiintoisia kohtaamisia miesten kanssa kenen kaa on päässy puhuun tästä, et hekin on tajunnu tän valta-asetelman. Se on ollu tosi antoisaa myös, että odottaisin enemmän itse asiassa niitä semmoisia. Ois kiva pitää nais erityisen koulutuksia tai ryhmiä vaikka miehille. Tavallaan saisi sen heidän näkemyksen ehkä enemmänkin vielä jotenkin pystyis vaikuttaa siihe. Ne on hyviä, sitä lisää.

Laura ei näe naisvihaa ainoastaan naisten kokemuksena, vaan ilmiönä, joka edellyttää myös miesten osallistumista sen käsittelyyn. Lauran kuvauksessa korostuu mahdollisuus lisätä ymmärrystä sukupuolittuneista valtasuhteista yhteisen keskustelun kautta. Samalla kuvauksessa hahmottuu palveluihin liittyvä kehittämistarve, jossa nais erityinen työ ei rajoitu pelkästään naisten tukemiseen, vaan siihen kytkeytyy myös tarve tarkastella miesten roolia ja vastuuta naisvihamielisten rakenteiden ylläpitämisessä. Tämä viittaa siihen, että pelkkä yksilötason työskentely ei ole riittävää, vaan tarvitaan myös rakenteellisempaa lähestymistapaa. Laura toteaaakin itse toivovansa lisää koulutusta myös ammattilaisille.

Laura pohtii, että välillä nais erityisen työn koulutuksissa esiin nousee kuitenkin vastakkainasettelu naisten ja miesten välillä. Laura kokee tämän harmillisena ja painottaa, että nais erityinen työ ei ole olemassa viedäkseen miehiltä mitään pois. Laura toteaa, että ”välillä tarvii erikokoista jakkaraa, että ylittää samaan kohtaan.” Lauran näkemys on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa siitä, että sukupuolittuneen väkivallan käsittely kuuluu kaikille

sukupuolille. Tutkimus osoittaa, että päihteiden käyttöön kytkeytyvä parisuhdeväkivalta rakentuu monimutkaisissa vuorovaikutussuhteissa, joissa väkivaltaa ei voida ymmärtää yksittäisinä irrallisina tapahtumina, vaan osana laajempaa suhde- ja valtarakennetta. Lisäksi on havaittu, että miesten väkivaltaa selittävät kertomukset voivat erota merkittävästi naisten kokemuksista, joissa korostuvat pelon, riippuvuuden ja häpeän tunteet. (Radcliffe ym. 2021, 10306.) Tämä korostaa tarvetta interventioille, joissa huomioidaan samanaikaisesti sekä väkivallan tekijöiden että kokijoiden näkökulmat sekä päihteiden käytön ja väkivallan välinen yhteys.

Kokemusasiantuntijoiden kuvauksissa nykyisten päihdepalvelujen laatu koskien naisvihaa ja sen tunnistamista välittyy sattumanvaraisena, eikä siitä saa selkeää kuvaa. Tämä näyttäytyy erityisesti siinä, että palvelukokemukset vaihtelevat merkittävästi riippuen yksittäisistä palveluista, työntekijöistä, kohtaamisista ja tilanteista. Laura sanoittaa tätä seuraavasti:

Laura: Se [päihdepalvelujen kyky tunnistaa ja vastata naisten moninaisiin tarpeisiin] on varmaan tosi yksilöllistä. Se on varmaan työntekijäkohtasta. Et mennään varmaan siihen, että kuinka hyvä tuuri sulla käy, että minkälainen työntekijä siellä on.

Sattumanvaraisuus tässä kontekstissa viittaa siihen, että palvelujärjestelmässä ei ole systemaattisia tapoja tunnistaa ja kohdata naisten sukupuolittuneita kokemuksia, kuten väkivaltaa, häpeää ja riippuvuussuhteita, eli naisvihaa. Laura peräänkuuluttaa traumainformoitua työtettä ja väkivaltatilanteiden käsittely vaikuttaa kaikkien kokemusasiantuntijoiden tarinoissa. Naisvihan tunnistaminen ja siihen puuttuminen edellyttävät tiloja, joissa ilmiötä voidaan käsitellä avoimesti. Erityisesti Luran ja Saran kertomuksissa sukupuolittuneet kokemukset jäsenyivät nimenomaan naisvihaksi, eivätkä siten ole pelkästään yksilöllisiä kokemuksia, vaan osa systemaattista alistamista ja syrjintää. Tällöin palvelujärjestelmän kyvyttömyydessä puuttua naisvihaan ei ole kyse ainoastaan kyvyttömyydestä palvelujen kehittämisestä tai uudelleenjärjestämisestä vaan myös valinnasta sivuuttaa tiettyjä eettisiä lähtökohtia. Kokemusasiantuntijoiden kerronnassa naisviha ja sukupuolittuneet tarpeet eivät näyttäytyä ilmiöinä, jotka palvelujärjestelmä systemaattisesti tunnistaisi tai joihin se aktiivisesti pyrkisi puuttumaan.

6 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut tarkastella naisvihan ilmentymiä, niiden vaikutuksia naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen sekä sitä miten päihdepalvelut tunnistavat yhteisöissä tapahtuvan naisvihan ja sen seuraukset. Tutkielma osoittaa, että naisvihan laatu ja määrä eroavat huomattavasti niin sanotusta valtavirran naisvihasta. Naisviha on normalisoitunut osa marginalisoituneiden päihdeyhteisöjen arkea. Sen moniulotteinen ja rakenteellinen laatu läpäisee yhteisöjen vuorovaikutusta, hierarkioita ja valtasuhteita. Naisviha ei rajaudu päihdeyhteisöissä yksittäisiin tekoihin, asenteisiin tai avoimeen vihamielisyyteen, vaan muodostuu kokonaisuudesta, jossa naisvihamielinen puhe, naisten alisteinen asema, sukupuolittunut väkivalta, seksuaalinen kontrolli, kaksinaismoralismi ja sisäistetty naisviha kietoutuvat toisiinsa. Se näyttäytyy puhetapoina, puhumattomuutena ja käytäntöinä, joita ei välttämättä tunnisteta naisvihaksi juuri siksi, että ne kuuluvat yhteisöjen tavanomaiseen arkeen. Naisvihan määrä, sen laatu sekä sen vaikea käsitteellistäminen vaikuttaa muodostavan siitä erityisen vahvan ilmiön.

Tutkielma osoittaa, että naisviha ylläpitää itse itseään myös naisten välisissä suhteissa. Sisäistetty naisviha on paitsi naisvihan sivutuote, mutta myös sitä vahvasti ylläpitävä tekijä. Ilmiö näkyy naisten välisenä epäluottamuksena, itsen ja toisten naisten halventamisena sekä yleisenä feminiinisyyden arvottomuutena. Naisviha ei ole vain ulkoapäin naisiin kohdistuvaa, vaan sen sisäistyttyä myös naiset tuottavat ja ylläpitävät ilmiötä. Tutkielman tulosten perusteella sisäistetyllä naisvihalla on poikkeuksellisen näkyvä rooli päihdeyhteisöjen arjessa.

Tutkielman perusteella naisvihalla on vaikutuksia naisten hyvinvointiin, asemaan ja toimijuuteen. Vaikutukset näyttäytyvät erityisesti sisäistetyn naisvihan ja madaltuneen itsetunnon kautta. Laura ja Sara kuvaavat etäännyneensä omasta naiseudestaan selviytyäkseen, mikä voi johtaa kokemuksiin itsestä vieraantumisen ja toimijuuden kaventumisesta. Samalla naisviha heikentää hyvinvointia muun muassa itsetunnon murenemisen, itseinhon ja häpeän kautta. Tämä voi estää avun hakemista tai vaikeuttaa muutokseen sitoutumista. Lisäksi naisviha vahvistaa naisten alisteista asemaa ja riippuvuussuhteita, erityisesti parisuhteissa, joissa väkivalta ja kontrolli ovat hallinnan keinoja. Kokonaisuutena naisviha kietoutuu yhteen väkivallan, häpeän ja toimijuuden rajoittumisen kanssa ja vaikuttaa keskeisesti siihen, miten naiset voivat toimia ja selviytyä päihteidenkäyttäjien yhteisöissä.

Päihdepalvelut tunnistavat naisvihan ja siihen liittyvät seuraukset puutteellisesti, mikä voi osaltaan myös ylläpitää ilmiötä. Kun sukupuolittuneita tarpeita ei huomioida, voi syntyä tilanne, jossa palveluiden vähäinen tarjonta vahvistaa käsitystä niiden poikkeavuudesta. Tutkielman käsittelemät yhteiskunnalliset rakenteet ovat luoneet tilanteen, jossa naiseus koetaan niin vähäarvoisena, ettei siihen liittyviä kokemuksia usein haluta tai kyetä käsitellä. Mikäli palvelujärjestelmä ei tunnista tätä ilmiötä, vaan tulkitsee vähäisen palveluihin hakeutumisen palveluiden vähäiseksi tarpeeksi, kyse on merkittävästä rakenteellisesta ongelmasta, joka osaltaan ylläpitää naisvihan vaikutuksia.

Palvelut näyttäytyvät tutkielman perusteella pitkälti ”sukupuolineutraaleina” ja käytännössä naisten erityisiä tarpeita ei tunnisteta riittävästi. Aidosti sukupuolineutraaleille palveluille on todennäköisesti tarvetta esimerkiksi muunsukupuolisten henkilöiden näkökulmasta, mutta tämän tutkielman perusteella päihdeyhteisöt näyttäytyvät vahvasti sukupuolittuneina. Näin ollen sukupuolen merkityksen sivuuttaminen ei poista siihen liittyviä ilmiöitä, vaan voi pikemminkin estää niiden käsittelyn. Lisäksi palvelujärjestelmän nykyinen saavutettavuus rakentuu pitkälti oletukselle yksilön itsemääräämisoikeudesta (ks. Vanjusov, Pesu & Hakulinen 2023, 17). Itsemääräämisoikeus ei kuitenkaan tutkielman perusteella usein koske päihteitä käyttävää naista, mikäli hän on jonkinlaisessa parisuhteessa. Näin palveluihin hakeutumisen esteet näyttäytyvät sukupuolittuneina väkivallan ja kontrollin määrittäessä toimijuutta. Tämä tekee avun hakemisesta monitasoisesti vaikeaa ja osoittaa, että pelkkä palveluiden olemassaolo ei riitä, mikäli naisten mahdollisuudet käyttää niitä ovat rakenteellisesti rajoittuneita.

Kokemusasiantuntijoiden kertomukset palveluiden laadusta vaihtelevat, mutta naisten erityistarpeita tunnistavat kaikki enemmän tai vähemmän. Korkeana kynnyksenä nais erityisen palvelujen hyödyntämiseen paikantuu sisäistetty naisviha. Nykyinen naisten palvelukäyttäytyminen, eli nais erityisten palveluiden välttäminen ei tutkielman valossa tarkoita, etteikö kohdennetuista palveluista olisi hyötyä vaan pikemminkin naiseus ja siihen liittyvät kokemukset nähdään usein niin kielteisinä, ettei niitä ole mahdollista kohdata ilman erityistä tukea.

Nykyiset matalan kynnyksen päihdepalvelut on rakennettu pitkälti pistokäytön ympärille, kuten pistovälineiden vaihdon ja tartuntatautitestausten varaan. Muun muassa alfa-PVP:n käytön lisääntyminen on kuitenkin haastanut tätä rakennetta, sillä ainetta käytetään usein polttamalla. Tällöin palveluiden ulkopuolelle jääminen ei johdu tarpeen puutteesta, vaan siitä,

etteivät palvelut vastaa käyttötapaa. Tämä muutos on herättänyt suhteellisen nopeasti keskustelua palveluiden uudelleen suunnittelusta, ja ilmiö on tunnistettu jopa ennakoivasti. On todettu, että palvelukäyttäytyminen ei välttämättä kerro palvelutarpeen puutteesta, vaan palveluiden kohtaamattomuudesta. (Kailanto & Kesänen 2025.) Samaa ymmärrystä ei kuitenkaan sovelleta naisten kohdalla. Vaikka aiempi tutkimus ja tämän tutkielman kokemusasiantuntijoiden kertomukset osoittavat, että naisten palveluihin hakeutumista rajoittavat esimerkiksi sisäistetty naisviha ja sukupuolittuneet valtasuhteet, tämä ei ole johtanut vastaavaan palveluiden uudelleenkehittämiseen. Naisten vähäisempi hakeutuminen palveluihin tulkitaan herkemmin yksilölliseksi valinnaksi kuin merkiksi palvelujärjestelmän rakenteellisista puutteista.

Päihdepalveluissa sukupuoleen liittyvät teemat, kuten väkivalta, seksuaalisuus ja riippuvuussuhteet toisiin ihmisiin, jäävät tutkielman perusteella usein vähälle huomiolle. Sekaympäristöt voivat jopa ylläpitää haitallisia rooleja, joissa toipuminen kietoutuu ihmissuhteisiin ja hyväksynnän hakemiseen. Kokonaisuutena naisvihan tunnistaminen palveluissa on vähäistä, hajanaista ja usein työntekijäkohtaista. Tarve lisäkoulutukselle liittyen naisvihaan, sukupuolisensitiivisyyteen ja traumaan vaikuttaa kertomusten perusteella olevan todellinen. Lauran ja Saran kyky reflektoida omia kokemuksiaan sekä heidän myönteiset kokemuksensa nais erityisistä palveluista tuovat esiin järjestötason nais erityisen päihdetyön merkityksen ja potentiaalin laadukkaana sekä vaikuttavana tukimuotona.

Myös ammattilaiset tarvitsevat koulutusta naisvihasta ja sen vaikutuksista. Erityisesti sisäistetty naisviha on jo pitkään ollut vaiettu osa sosiaali- ja terveysalaa, joka on historiallisesti naisvaltainen. Sisäistetty naisviha ilmenee esimerkiksi siinä, kuinka naisvaltaisia työyhteisöjä yhä kuvataan negatiivisten stereotyyppien, kuten juoruilun kautta (Mäkinen 2025). Tällaiset puhetavat eivät ole neutraaleja, vaan ne ylläpitävät ja normalisoivat naisvihamielisiä ajattelumalleja myös ammattilaisten keskuudessa. Mikäli ilmiötä ei tunnisteta omissa työyhteisöissä ja ammatillisissa käytännöissä, sen vaikutuksiin on vaikea puuttua asiakastyössä. Tarvitsemme kriittistä reflektiota siitä, miten nämä ilmiöt näkyvät omissa työyhteisöissämme ja vuorovaikutuksessa.

Ilmiöiden tunnistamattomuuden lisäksi toinen mahdollinen selitys sosiaalityön kyvyttömyyteen puuttua vastaaviin vaikeisiin rakenteellisiin ongelmiin voi liittyä ammatillisen toimintaympäristön rajallisuuteen ja ammattikunnan alasajon pyrkimyksiin Suomessa (ks. STM 2026). Hallituksen säästötoimien vaikutus julkisen sektorin palveluihin

näkyä esimerkiksi sosiaalityön ammatillisuuden heikentämisenä, joka johtaa usein työn liialliseen pilkkoutumiseen etäännyttäen ihmisten kokonaisvaltaisen elämäntilanteen arvioinnista. Työ siirtyy yhä enemmän matalamman koulutustason omaaville toimijoille, mikä muuttaa työn luonnetta perustavanlaatuisesti. Tämä kehitys voi johtaa tilanteisiin, jossa huomio siirtyy yksilön välittömiin tarpeisiin laajempien sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden kustannuksella. (Dominelli 1996, 52.)

Toivoa herättävänä voidaan pitää sekä Lauran että Saran taidokasta ja kriittistä suhtautumista omiin kokemuksiinsa sekä Mikän arvovalintoja ja kykyä toimia useita vuosia poikkeavassa roolissa suhteessa kuvattuihin sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Hänen asemansa miehenä on todennäköisesti mahdollistanut paljon tätä liikkumavaraa, mutta samalla se osoittaa, että myös miehillä on mahdollisuus toimia vallitsevia normeja haastavilla tavoilla. Tällainen patriarkaatin vastainen toiminta voisi osaltaan avata tilaa myös naisten toimijuuden laajentumiselle.

Kokemusasiantuntijat toivat naiseuden ja naisvihan teemojen lisäksi useita muita teemoja, jotka he kokivat ongelmallisina nykyisissä päihdepalveluissa. Palvelujen saavutettavuus ja asianmukaisuus näyttäytyi ongelmana Lauran ja Saran lisäksi myös Mikalle. Mika tunnistaa, että palvelukenttä oli hänelle täysin tuntematon päihteiden käytön vuosina ja alkoi hahmottaa kunnolla vasta hänen työskenneltyään pidemmän aikaa kokemusasiantuntijana.

Kokemusasiantuntijat jakoivat lisäksi huolta nykyisten tarjolla olevien katko- ja kuntoutusjaksojen lyhytkestoisuudesta sekä esimerkiksi kuntoutuksen rajallisesta sisällöllisestä valinnanvarasta, mikä kytkeytyi heidän puheessaan laajempiin muutoksiin, kuten palveluiden karsimiseen

Palveluiden puutteellisuuden lisäksi jokaisen kokemusasiantuntijan kertomuksiin kietoutuu historiaa sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisista kokemuksista tai lastensuojeluasiakkuuden teemoista. Tämä vahvistaa aiempaa tutkimustietoa siitä, että riippuvuus ja huono-osaisuus eivät ole sattumanvaraisia ilmiöitä, vaan rakentuvat usein pitkissä ja toistuvissa elämänkulun prosesseissa. Näin ollen myöskään hoidon ei tulisi rakentua sattumanvaraiseksi, vaan vastata näihin rakenteellisiin ja kasautuviin tekijöihin systemaattisesti.

Tähän tutkielmaan liittyy tiettyjä rajoitteita. Kuten aiemmin todettu luvussa 4.2. on tutkielman aihe sensitiivinen, mikä itsessään rajaa osallistujia pois ja aihepiiri on voinut vaikuttaa siihen, mitä haastateltavat ovat halunneet tai pystyneet tuomaan esiin mielipiteitään. Aineisto koostuu kolmesta haastattelusta, mikä tekee otannasta määrällisesti pienen, eikä sitä voi täten yleistää koskemaan kaikkia päihteitä käyttäviä henkilöitä tai päihdeyhteisöjä.

Vaikka laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena ei ole yleistettävyys, vaan ilmiön syvälinen ymmärtäminen, rajallinen aineisto vaikuttaa siihen, millaisia näkökulmia tutkimuksessa tulee esiin. Tutkielman tulokset olisivat voineet olla hyvin erilaisia, mikäli osallistujamäärä ja sukupuolijakauma olisi ollut erilainen. Mikäli kaikki osallistujat olisivat olleet vain naisia, on mahdollista, että naisviha olisi näkynyt tutkielman tuloksissa vielä vahvempana. Mikan poikkeava rooli yhteisöissä ja hänen pyrkimyksensä pysytellä kaukana tutkielman aihepiiriä koskevista ilmiöistä vaikuttaa siihen millainen kokonaisuus naisvihasta kokemusasiantuntijoiden kertomuksista muodostui.

Tämän lisäksi Lauran ja Saran tausta nais erityisessä toiminnassa on hyvin todennäköisesti vaikuttanut positiivisesti siihen, miten avoimesti ja sisällöllisesti rikkaasti he kykenevät pohtimaan aihepiiriä. Ylipäätään kokemusasiantuntijoiden haastattelu on mahdollistanut ilmiön syvälinen ja käsitteellistetyn käsittelyn ja tulokset voisivat olla erilaisia, mikäli haastateltavilla ei olisi ollut vastaavaa työhistoriaa. Näistä rajoitteista huolimatta tutkielma pyrkii tuottamaan syvälistä ja merkityksellistä tietoa ilmiöstä täysin uudesta näkökulmasta ja tarjoaa siirrettäviä havaintoja vastaavanlaisiin konteksteihin.

Jatkotutkimuksen osalta naisvihan vaikutuksia sosiaali- ja terveystalviin tulisi tutkia laajemmin ja eri näkökulmista. Palvelujärjestelmän rakenteellisia piirteitä olisi syytä tarkastella kriittisesti. Jatkotutkimus voisi kohdistua siihen, miten palveluiden organisointi, resursointi ja poliittinen ohjaus vaikuttavat sukupuolittuneiden tarpeiden huomioimiseen. Lisäksi olisi tärkeää tutkia, miten eri sukupuoli-identiteetit huomioidaan päihdepalveluissa ja millaisia tarpeita esimerkiksi muunsukupuolisilla henkilöillä on suhteessa nykyiseen palvelujärjestelmään.

Tutkielman tulosten perusteella totean, että äärimmilleen viety patriarkaalinen yhteiskuntarakente ei näytä tuottavan hyvinvointia millekään sukupuolelle. Vaikka se voi väkivallan ja tunnekyllmyyden kautta mahdollistaa valta-aseman niin yhteiskunnassa yleisesti

kuin päihteiden käytön yhteisöissä, sen seuraukset näyttävät kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella olevan yksilötasolla rikkovia. Naiseus ja naisellisuuteen liitetyt piirteet, sukupuolesta riippumatta, asettuvat päihteiden käytön yhteisöissä hierarkian alimmille tasoille, mutta myöskään hierarkian huippu ei näyttäydy sen tavoiteltavampana. Miehillä ja tietyillä naisilla niin sanotun “hyvä jätkä” -roolin kautta saavutettavissa oleva valta-asema välittyy rikkovana, tunnekylläänä ja vihaisena elämänä.

Tutkielman tuottama tieto tarjoaa konkreettisia lähtökohtia sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden kehittämiseksi. Tulokset korostavat tarvetta sukupuolisensitiiviselle ja traumainformoiduille lähestymistavoille (ks. Norman & Wheeler 1996; Linner Matikka & Hipp 2023), joissa vallitseva naisviha ja sen vaikutukset kuten häpeä, normalisoitunut väkivalta ja sisäistetty naisviha tunnistetaan ja otetaan puheeksi. Tässä yhteydessä korostuu erityisesti sosiaalityön rakenteellinen tehtävä. Rakenteellisen sosiaalityön ydin perustuu sosiaalityöntekijöiden yhteiskuntatieteelliseen koulutukseen, jonka keskiössä on kyky analysoida yksilöllisten kokemusten kytkeytymistä laajempiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin sekä tuottaa tästä tutkimusperustaista tietoa (THL 2023a). Päihdehoidolle tyypillisissä moniammatillisissa toimintaympäristöissä sosiaalityön rooli tällaisten ilmiöiden tunnistajana, jäsentäjänä ja näkyväksi tekijänä on keskeinen ja vastaava tarkastelu kuuluu sosiaalityön erityisosaamisen ytimeen. Rakenteellinen sosiaalityö voi tässä tapauksessa tarkoittaa asiakastyössä esiin nousevien vastaavien ilmiöiden systemaattista dokumentointia, palvelujärjestelmän puutteiden näkyväksi tekemistä ja vaikuttamistyötä sukupuolisensitiivisten palveluiden lisäämiseksi.

Tämä tutkielma on käsitellyt rakenteellisesta ilmiöstä, joka on kokemusasiantuntijoiden kertomusten perusteella läpäissyt suomalaiset päihdeyhteisöt ja heijastuu täten myös palvelujärjestelmään. Niin kauan, kun nämä asetelmat jäävät tunnistamatta, palvelumme ylläpitävät ja toistavat samoja patriarkaalisia ja rikkovia toimintamalleja. Naisvihan ja siihen kytkeytyvien ilmiöiden, kuten sukupuolittuneiden valtasuhteiden tunnistaminen ei ole ainoastaan keskeinen lisä osaksi nykyistä palvelujärjestelmää, vaan myös eettinen välttämättömyys. Kyse on lopulta siitä päätämmekö vuodesta toiseen uusintaa näitä hierarkioita hiljaisuudessa vai pyrimmekö purkamaan niitä. Kuntoutuminen ei kokemusasiantuntijoiden kertomuksissa typisty ainoastaan päihteiden käytön lopettamiseen, vaan myös kykyyn nähdä itsensä arvokkaana ja toipumisen arvoisena. Mikäli tätä kokemusta ei synny, pelkkä päihteisiin keskittyvä työskentely jää riittämättömäksi. Täten

palvelujärjestelmän tehtävä ei ole ainoastaan hoitaa riippuvuutta, vaan myös purkaa niitä rakenteita, jotka estävät yksilöä kokemasta itsensä toipumisen arvoiseksi. Kyse ei ole ainoastaan palveluiden kehittämisestä, vaan siitä, millaista ihmisarvoa ja toimijuutta palvelujärjestelmä käytännössä mahdollistaa.

Lähdeluettelo

- Beauvoir, Simone de (2009) *Toinen sukupuoli*. Helsinki: Tammi.
- Brummer-Korvenkontio, Henriikki (2020) Tartuntataudit, riskikäyttäminen ja hoito. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.
- Cavanagh, Kate, & Vivienne E. Cree. (1996) *Working with Men: Feminism and Social Work*. Taylor & Francis Group, 1995. ProQuest Ebook Central.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=170064>
- Cohen, Lisa & Denise, Hien (2006) Treatment outcomes for women with substance abuse and PTSD who have experienced complex trauma. *Psychiatric services*, 57(1), 100-106.
<https://doi.org/10.1176/appi.ps.57.1.100>
- Covington, Stephanie (2002) Helping Women Recover: Creating Gender-Responsive Treatment. Teoksessa Sulamith Lala Ashenberg Straussner & Stephanie Brown (toim.) *The Handbook of Addiction Treatment for Women: Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass, 52–73.
- Dominelli, Lena (2002) *Feminist Social Work Theory and Practice*. Palgrave.
- Ehkäisevästä päihdetyöstä annettu laki 523/2015 (2015). Finlex.
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2015/523>
- Euroopan Parlamentti (2025) Sukupuolistunut väkivalta: määritelmä, tietoa ja EU:n toimet.
<https://www.europarl.europa.eu/topics/fi/article/20210923STO13419/sukupuolistunut-vakivalta-maaritelma-tietoa-ja-eu-n-toimet#mit-on-sukupuolistunut-vkivalta-5>
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014) *Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-results-glance> (Viitattu 12.02.2026.)
- Evteeva, Maria (2024) Internalized misogyny: the patriarchy inside our heads. *Journal of Integrated Social Sciences*. 2024–14(1): 82–108.
- Fleming, Paul & Patterson, Thomas & Chavarin, Claudia & Semple, Shirley & Magis-Rodriguez, Carlos & Pitpitan, Eileen (2017). Are Men's Misogynistic Attitudes Associated with Poor Mental Health and Substance Use behaviors? An Exploratory Study of Men in Tijuana, Mexico. *Psychology of Men & Masculinity*.
<http://dx.doi.org/10.1037/men0000093>
- Goffman, Erving (1963) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin, 1963.

- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Pieksämäki: Kirjapaino raamattutalo Oy.
- Granfelt, Riitta (2004) Marginaalitarinoita. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist, Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–222.
- Granfelt, Riitta (2013) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. Helsinki: UNIpress, 199–219.
- Grella, Christine (2008). From Generic to Gender-Responsive Treatment: Changes in Social Policies, Treatment Services, and Outcomes of Women in Substance Abuse Treatment. *Journal of Psychoactive Drugs*, 40(sup5), 327–343.
<https://doi.org/10.1080/02791072.2008.10400661>
- Gunnar, Teemu & Kankaanpää, Aino (2020) Jätevesitutkimukset. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.
- Gunnar, Teemu & Kuoppasalmi, Kimmo (2020) Huumerattijuopumukset. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina & Tigerstedt, Cristoffer (2018) Missä määrin ja Kuinka usein alkoholia, huumeita ja lääkkeitä käytetään yhdessä? Teoksessa Pia Mäkelä & Janne Härkönen & Tomi Lintonen & Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo*, 89–97.
- Helsingin kaupunki (2025) Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan esittely.
<https://www.hel.fi/fi/paatoksentekeo-ja-hallinto/kaupungin-organisaatio/toimialat/sosiaali-terveys-ja-pelastustoimiala/esittely> (Viitattu 11.11.2025.)
- Holmila, Marja (1992) *Kulkurin valssi on miesten tanssi. Naiset alkoholin suurkuluttajina*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Holmila, Marja (2001) Perhe, päihteet ja sukupuoli. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 1.
- Holopainen, Antti (2005) Huumeriippuvuus. A-klinikkasäätiö.
<https://paihdelinkki.fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/huumeriippuvuus/>
- Honkasalo, Marja-Liisa (1982) Nainen ja alkoholi – kenen ongelma? *Alkoholipolitiikka* vol. 47: 202–225, 1982.

- hooks, bell (1984) *Feminist theory from margin to center*. Boston: South End Press.
- hooks, bell (2020) *Mies tahtoo muuttua – miehet, maskuliinisuus ja rakkaus*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.
- Hyvärinen, Matti & Suoninen Eero & Vuori, Jaana (2021) Haastattelut. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>> (Viitattu 12.02.2026.)
- Häkkinen, Margareeta (2023) Huumeiden aiheuttama päihtymys, käytön ongelmat ja huumeriippuvuus. Terveyskirjasto. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00414> (Viitattu 12.2.2026.)
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2021). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>> (Viitattu 12.02.2026.)
- Järvinen, Margaretha (1982) Nainen alkoholitutkimuksessa. *Alkoholipolitiikka* Vol. 47:210–219, 1982.
- Kailanto, Sanna & Kesänen, Minna (2025) Huumeita käyttävien henkilöiden auttamiseksi ja haittojen vähentämiseksi on olemassa tehokkaita keinoja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 3.9.2025. <https://thl.fi/-/huumeita-kayttavien-henkiloiden-auttamiseksi-ja-haittojen-vahentamiseksi-on-olemassa-tehokkaita-keinoja> (Viitattu 7.4.2026.)
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2014) *Suonensisäisten huumeiden käyttäjien hyvinvointi 2013–2014* [data]. Dataversio 1.0 (2020-06-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. DOI: <https://doi.org/10.60686/t-fsd3357>; URN: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3357>
- Kaaitila, Anniina (2017) *Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa*. Turku: Turun yliopisto.
- Kallio, Aku (2021) Litterointi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (Viitattu 12.2.2026.)
- Karjalainen, Karoliina (2020) Huumeiden kokeilu ja käyttö väestökyselyissä. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.

- Karppinen, Laura (2025) Suomi maailman kärjessä. Maakuvatyötä informaattikkojen voimin. *Tietoasiantuntija* 2–3 / 2025.
- Karttunen, Teija (2019) *Naiserityistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä*. Jyväskylän yliopisto. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Kataja, Kati & Väyrynen, Sanna & Hakkarainen, Pekka & Kailanto, Sanna & Karjalainen, Karoliina & Kuussaari, Kristiina & Tigerstedt, Christoffer (2016) Riskinotto, hallinta ja käyttäjäidentiteetit huumeiden sekäkäytössä. Analyysi sekäkäyttöepisodeista. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 1.
- Kirsi, Katri (2024) Kokaiini on tullut “koko kansan käyttöön” – näin se rehottaa festareilla. *YLE*. <https://yle.fi/a/74-20098687> (Viitattu 11.11.2025.)
- Kolehmainen, Tommi (2018) Ranskalaislehti: Subutex lääkkeen laiton kauppa Suomessa mittavaa – Korvaushoidossa käytetään vain vähän, väärinkäyttö yleistä. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-10025692> (Viitattu 27.10.2025.)
- Kotimaisten kielten keskus (2024) Kielitoimiston sanakirja: *Lehmä*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/lehm%C3%A4?searchMode=all> (Viitattu 25.11.2025.)
- Kotovirta, Elina & Kailanto, Sanna (2020) Huumuusainepolitiikka ja huumausainepolittinen koordinaatio. Poliitiikka, lainsäädäntö ja kustannukset. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.
- Kriikku, Pirkko & Ojanperä, Ilkka (2020). Alkoholimyrkytyskuolemat ovat vähentyneet, huumeakuolemat eivät. *Lääkärilehti* 75, 126–134.
- Kuokkanen, Katja (2025) Peukun aiheuttama kaaos saa Husin kokeneen synnytyslääkärin ymmälleen: “ihminen voi olla harhainen”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/helsinki/art-2000011405651.html> (Viitattu 11.11.2025.)
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius Päivi (2004) Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Marjo Kuronen & Riitta Granfelt & Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–18.
- Kuussaari, Kristiina & Partanen, Airi (2020) Huumehoito. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*, 63–77.
- Lalander, Philip (2001) *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.

- Laslett, Anne-Marie & Graham, Kathryn & Wilson M. Ingrid & Kuntsche, Sandra & Fulu, Emma & Jewkes, Rachel & Taft, Angela (2021) Does drinking modify the relationship between men's gender-inequitable attitudes and their perpetration of intimate partner violence? A meta-analysis of surveys of men from seven countries in the Asia Pacific region. *Addiction*, 116, 3320–3332.
- Leskinen, Jari (2020) Huumemarkkinat. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Raportti 13/2020. 155 sivua. Helsinki 2020.
- Linner Matikka, Johanna & Hipp, Tiia (2023) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lintonen, Tomi & Mäkelä, Pia (2018) Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa Pia Mäkelä & Janne Härkönen & Tomi Lintonen & Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo*. 39–47.
- Lintonen, Tomi & Nevalainen, Jaakko & Latvala, Tiina (2018) Miten alkoholin riskikäyttö, muiden päihteiden ja tupakkatuotteiden käyttö sekä rahapelaaminen liittyvät toisiinsa? Teoksessa Pia Mäkelä & Janne Härkönen & Tomi Lintonen & Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo*. 78–84
- Manne, Kate (2018) *Down Girl: The Logic of misogyny*. New York: Oxford University Press.
- Maté, Gabor (2008) *In the Realm of Hungry Ghosts: Close Encounters with Addiction* North Atlantic Books.
- Mielenterveystalo (2025) Omahoito-ohjelma. Mitä huumeriippuvuus on?
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/huumeiden-kayton-omahoito-ohjelma/mita-huumeriippuvuus>
- Mäkelä, Pia (2017) Juomatapatutkimuksen aineisto. Teoksessa Pia Mäkelä & Janne Härkönen & Tomi Lintonen & Christoffer Tigerstedt & Katariina Warpenius (toim.) *Näin Suomi juo*. 269–277.
- Mäkinen, Terhi (2025) Miten naisviha näkyy sote-alalla, Tuija Saresma? *TEHY*.
<https://www.tehylehti.fi/fi/ihmiset/miten-naisviha-nakyy-sote-alalla-tuija-saresma>
 (Viitattu 7.4.2026.)
- Norman, Judith & Wheeler, Barbara (1996) Gender-sensitive social work practice: a model for education. *Journal of Social Work Education* 32, no. 2 (1996): 203–13.
<http://www.jstor.org/stable/23043192>
- Nyqvist, Leo (2006) Lähisuhdeväkivalta. Rationalisoinnit, valtasuhteet ja ammatillinen puuttuminen. Teoksessa Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) *Puhumattomat*

- paikat. Puheenvuoroja perheestä.* Julkaisusarja 22. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 142–170.
- Nätkin, Ritva (2006) Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat.* Jyväskylä: PS-Kustannus, 23–53.
- Partanen, Juha (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa.* Gaudeamus Helsinki 2002.
- Patricia, Kelly & Blacksin, Beth & Mason, Ellen (2001) Factors affecting substance abuse treatment completion for women. *Issues in Mental Health Nursing*, 22(3), 287-304. <https://doi.org/10.1080/01612840121344>
- Perkkiö, Tanja (2018) Toisen hiusten letittäminen on kielletty, samoin elokuvat arkisin – ankaran kurin päihdehoitola naisille tekee kovaa tulosta. *YLE*. <https://yle.fi/a/3-10237225> (Viitattu 11.11.2025.)
- Perälä, Jussi (2011) *Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perälä, Jussi (2013) *Ikuinen säätö - Helsingin huumemarkkinat.* Helsinki: Like Kustannus.
- Pohjola, Anneli (2009) Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet.* Tampere: Vastapaino, 69–89.
- Radcliffe, Polly & Gadd, David & Henderson, Juliet & Love, Beverly & Stephens-Lewis, Danielle & Johnson, Amy & Gilchrist, Elizabeth & Gilchrist, Gail (2021). What Role Does Substance Use Play in Intimate Partner Violence? A Narrative Analysis of In-Depth Interviews With Men in Substance Use Treatment and Their Current or Former Female Partner. *Journal of interpersonal violence*, 36(21–22), 10285–10313. <https://doi.org/10.1177/0886260519879259>
- Rahkonen, Ossi (1991) Tyttöjen matka päihteiden maailmaan. *Alkoholipolitiikka* 56 (1991): 4.
- Raina, Javeed Ahmed (2017) Feminism: An Overview. *International Journal of Research* 4 (13), 3372–3376. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=WaVj4IEA AAAJ&citation_for_view=WaVj4IEA AAAJ:W7OEmFMy1HYC (Viitattu 4.11.2025.)
- Rajala, Salla (2024) Peukun armoilla. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/helsinki/art-2000010790557.html> (Viitattu 25.11.2025.)

- Rönkä, Sanna (2020a) Huumeiden ongelmakäytön yleisyys. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. Helsinki 2020.
- Rönkä, Sanna (2020b) Huumekuolleisuus ja huono-osaisuus. Teoksessa Sanna Rönkä & Jaana Markkula (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020. Helsinki 2020.
- Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002) Huumeiden viihdekäyttö ajankuva. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus Helsinki 2002.
- Sanders, Jolene (2014) *Women in narcotics anonymous: overcoming stigma and shame*. New York: Palgrave Macmillan.
- Santalahti, Tarja (2024) Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. Lääkärikirja Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01397> (Viitattu 12.2.2026.)
- Seppä, Kaija (2013) *Juomisen riskirajat*. Päihdelinkki. <https://paihdelinkki.fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholinkayton-riskirajat/> (Viitattu 29.10.2025.)
- Seta ry (2026a) Sukupuolen moninaisuus. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/sukupuolen-moninaisuus/> (Viitattu 17.02.2026.)
- Seta ry (2026b) Muunsukupuolisuus. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/> (Viitattu 17.02.2026.)
- Simonelli, Alessandra & Pasquali E. Caterina & De Palo, Francesca (2014) Intimate partner violence and drug-addicted women: from explicative models to gender-oriented treatments. *European journal of Psychotraumatology* 2014 Sep 12;5.
- Simonen, Jenni (2011) Hyväksytyä, haluttua ja hävettyä: Juomisen naiskuvat ja sukupuoli-järjestykset eri-ikäisten naisten kuvaamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011):5
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024) *Sosiaalipalvelut*. <https://stm.fi/sosiaalipalvelut>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2026) *Sosiaalihuollon palvelu-uudistus. Työryhmän ehdotukset 2026*. Raportteja ja muistioita 2026:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/134b4544-4e1c-4c99-bd76-386d31bfd9fc/content>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 (2014) Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>

- Stevens, Sally & Andrade, Rosi & Ruiz, Bridget (2009). Women and Substance Abuse: Gender, Age, and Cultural Considerations. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 8(3), 341–358. <https://doi.org/10.1080/15332640903110542>
- Stocco, Paolo & Llopis, Llacer & Juan, Jose & Defazio, Laura & Calfat, Amdor & Mendes, Fernando (2000) *Women drug abuse in Europe. Gender identity*. Venice: Irefrea & European commission.
- Suomalainen Lääkäriseura Duodecim (2018). *Alkoholiongelmat: Käypä hoito -suositus*. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50028?tab=suositus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Esimerkkejä rakenteellisesta sosiaalityöstä. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen/esimerkkeja-rakenteellisesta-sosiaalityosta> (Viitattu 25.3.2026.)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Tasa-arvosanasto. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> (Viitattu 22.4.2026.)
- The United Nations Office of Drugs and Crime (UNODC) (2025) *World Drug Report 2025*. United Nations publication, Sales No. E.25.XI.5. New York: United Nations. ISBN 978-92-1-154408-4 (print), 978-92-1-159485-0 (PDF), 978-92-1-154409-1 (EPUB)
- Tilastokeskus (2024a) Huumeisiin kuolleita ennätysellisen paljon vuonna 2023. <https://stat.fi/julkaisu/clmyrhswxmlxh0aun1y86ai3p> (Viitattu 23.2.2026.)
- Tilastokeskus (2024b) Suomen tilastojärjestelmälle taas menestystä maailmanpankin vertailussa: Nyt hopeasija. <https://stat.fi/fi/uutinen/suomen-tilastojarjestelmalle-taas-menestysta-maailmanpankin-vertailussa-nyt-hopeasija>
- Tilastokeskus (2025) Huumekuolemat vähenivät vuonna 2024 – paluu vuoden 2022 tasolle. <https://stat.fi/julkaisu/cme9ikd054sxb07vyyw9qyfyk>
- Tracy, Elizabeth & Munson, Michelle & Peterson, Lance & Floersch, Jerry (2010). Social Support: A Mixed Blessing for Women in Substance Abuse Treatment. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 10(3), 257–282. <https://doi.org/10.1080/1533256X.2010.500970>
- Travis, Trysh (2019) Toward a Feminist History of the Drug-Using Woman and Her Recovery. *Feminist Studies* 45, no. 1. (2019) 209-233.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/202101/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Vanjusov, Heidi & Pesu Jarkko & Hakulinen, Nea (2023) *Päihdepalvelujen asiakkaan itsemääräämisoikeudesta*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2023:43.
- Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):5, 501–512
- Virokannas, Elina (2017) Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten “standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka*. 82 (2017):3.
- Virokannas, Elina. (2013). Vailla suojelua. Huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuudenkokemuksistaan. Teoksessa Elina Virokannas, & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*, 52–82 UNIPress.
- Vuori, Jaana (2021) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>> (Viitattu 12.02.2026.)
- Väyrynen, Sanna (2006) “Multa on viety se kaikesta tärkein...” Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 81–105.
- Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Väyrynen, Sanna (2009) Väkivallan tabu ja naisten huumeiden käyttö. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 179–203.

Liitteet

Liite 1. Tutkimuskutsu

Tutkimuskutsu: kokemuksia sukupuolesta ja naisten asemasta päihdeyhteisöissä

Oletko täysi-ikäinen henkilö, jolla on vähintään vuoden verran omakohtaista kokemusta päihteiden käytöstä, ja päihdeyhteisöistä ja työskentelet tai olet työskennellyt kokemusasiantuntijana? Kutsun sinut osallistumaan sosiaalityön tutkimukseen naiseudesta ja naisiin kohdistuvista asenteista päihdeyhteisöjen kontekstissa.

Mitä tutkin?

Teen Pro gradu tutkielmaa Turun yliopistoon sosiaalityön oppiaineeseen ja tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten sukupuoli ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat naisten asemaan päihdekulttuureissa. Tutkimus pyrkii tuomaan esiin näkökulmia, jotka voivat jatkossa tukea päihdetyön kehittämistä. Tutkimuksessa halutaan kuulla sekä naisia että miehiä.

Tutkimuksen kulku

Kiinnostuneiden kanssa sovitaan haastattelun ajankohdasta ja pyydän sinua allekirjoittamaan suostumuslomakkeen. Sinulle lähetetään lisäksi EU:n yleisen tietosuojasetuksen mukainen tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste.

Haastattelu on yksilöhaastattelu, joka kestää noin tunnin. Haastattelu ääninauhoitetaan. Voit osallistua haastatteluun toiveesi mukaan joko kasvokkain, jolloin tarjoan kahvit, tai vaihtoehtoisesti etäyhteydellä. Kasvokkain suoritettavat haastattelut toteutetaan Helsingin kirjastojen kokoustiloissa. Haastattelut suoritetaan tammikuun 2026 aikana. Haastattelu perustuu teeman mukaiseen haastattelupohjaan. Haastatteluissa keskustellaan kokemuksista ja näkemyksistä, eikä vääriä vastauksia täten ole.

Vapaaehtoisuus

Osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelusta voi kieltäytyä tai sen voi keskeyttää milloin tahansa ilman syytä, eikä kieltäytymisestä koidu teille haittaa. Jos lähdet pois kesken tutkimuksen, siihen asti sinulta kerättyä tietoa voidaan kuitenkin käyttää tutkimuksessa.

Tietosi ovat turvassa

Haastattelu ei käsittele yksityiskohtaisia henkilötaustoja ja kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimus toteutetaan Turun yliopiston eettisten periaatteiden mukaisesti ja noudatan hyvää tieteellistä käytäntöä. Kaikki tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuuteen liittyvät tiedot kuten nimet ja paikkakunnat poistetaan aineistosta. Näin pyrin varmistamaan sen, että tutkimukseen osallistuneita henkilöitä ei voida tutkimuksen tuloksia raportoitaessa tunnistaa. Nimesi tulee vain suostumuslomakkeeseen, jota säilytetään erillään muusta aineistosta.

Tässä tutkimuksessa haastatellaan kokemusasiantuntijoita, eli henkilöitä, joilla on omakohtainen kokemus päihteiden käytöstä ja jotka toimivat nykyään erilaisissa sosiaali- ja terveysalan tehtävissä, koulutuksissa tai vertaistoiminnassa. Kokemusasiantuntijoiden valinta

tutkimuksen osallistujiksi on tutkimuseettinen, sillä heidän asemansa mahdollistaa aiheen käsittelyn ilman, että osallistujalle tai hänen kuntoutumiselleen aiheutuu haittaa. Tämän erityisen roolin vuoksi on kuitenkin mahdollista, että kokemusasiantuntijuus voi jossain tapauksissa itsessään lisätä tunnistettavuuden mahdollisuutta. Tämän vuoksi tutkimuksen tuloksia kuvataan siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa edes välillisesti. Aineisto eli yksilöhaastattelun ääninauhoite ja siitä kirjoitettava tekstiversio on vain minun käytettävissäni ja sitä käytetään ainoastaan tässä pro gradu – tutkielmassa. Aineisto säilytetään tietokoneella sähköisessä kansiossa, joka on suojattu salasanalla. Aineistoa säilytetään tutkielman toteutuksen ajan, jonka jälkeen se tuhotaan.

Mikäli kiinnostuit ja haluat antaa arvokkaan kokemuksesi osaksi tieteellistä tutkimusta, pyydän sinua ystävällisesti ottamaan minuun yhteyttä matalalla kynnyksellä sähköpostitse tai puhelimitse, jotta voimme sopia haastatteluajankohdan. Vastaan mielelläni myös lisäkysymyksiin.

Kaikki yhteydenotot ovat luottamuksellisia, eikä yhteydenotto sido sinua osallistumaan tutkimukseen. Tietojasi käytetään ainoastaan haastattelun sopimista varten, ja ne poistetaan tutkimuksen päätyttyä.

Ystävällisin terveisin Alli Tamminen
Sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Turun yliopistosta
alli.xxxxxxxxxx +358 44 xxxxxxxx

Tutkielmaa ohjaava professori Kirsi Günther
kirsi.xxxxxxxxxx +358 29 xxx xxxx, +358 40 xxx xxxx

Liite 2. Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste

EU:n yleinen tietosuoja-asetus artikkelit 13 ja 14

Tiedote tutkittaville koskien projektia “Kaksoismarginaali”

Olet ottamassa osaa Turun yliopistossa järjestettävään tieteelliseen tutkimukseen. Tämä tietosuojaseloste kuvaa sitä, miten henkilötietojasi tullaan käsittelemään tutkimuksessa.

1. Rekisterinpitäjä

Tutkija: Alli Tamminen

Yhteyshenkilö projektia koskevista asioista:

Nimi: Alli Tamminen

Puh.: +358 44xxxxxxx

E-mail: allixxxxxxxxxxxxx

2. Kuvaus tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä

Tutkimus on sosiaalityön pro gradu -tutkielma, joka toteutetaan Turun yliopistossa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten sukupuoli ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat erityisesti naisten asemaan päihdeyhteisöissä sekä millaisia asenteita naisiin ja naiseuteen näissä konteksteissa kohdistuu. Tutkimus pyrkii tuomaan esiin kokemuksellisia näkökulmia, jotka voivat tukea päihdetyön ja siihen liittyvien käytäntöjen kehittämistä. Tutkimuksessa haastatellaan henkilöitä, joilla on omakohtaista kokemusta päihteiden käytöstä, ja jotka toimivat tai ovat toimineet kokemusasiantuntijoina. Tutkimus toteutetaan laadullisena tutkimuksena yksilöhaastattelujen avulla. Haastattelut ovat teemahaastatteluja, jotka perustuvat ennalta laadittuun haastattelurunkoon. Haastattelurunko pitää sisällään teemoja kuten naisviha, sukupuoliroolit ja valta. Haastattelut ääninauhoitetaan ja litteroidaan tutkimusta varten. Aineistoa käytetään ainoastaan tässä pro gradu -tutkielmassa.

Tutkimuksen toteuttamisessa käsitellään seuraavia henkilötietoja: osallistujan nimi ja yhteystiedot (sähköpostiosoite ja/tai puhelinnumero) haastattelun sopimista ja mahdollisen valmiin tutkielman toimittamista varten sekä haastattelun aikana esiin tulevat taustatiedot ja kokemukset. Suorat tunnistetiedot, kuten nimet ja yhteystiedot, säilytetään erillään varsinaisesta tutkimusaineistosta. Haastatteluaineisto pseudonymisoidaan analyysivaiheessa siten, että suorat tunnistetiedot poistetaan ja korvataan joko keinokeinoisilla nimillä tai numeerisilla tunnistetuilla, eikä tutkimuksen raportoinnissa käytetä tietoja, joiden perusteella yksittäiset henkilöt olisivat tunnistettavissa.

3. Tutkimusryhmän vastuullinen yhteyshenkilö

Nimi: Kirsi Günther

Osoite: Assistentinkatu 7, 20014 Turun yliopisto

Puh.: +358 29 xxx xxxx, +358 40 xxx xxxx

E-mail: kirsi.xxxxxxxxxxxxx

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Turun yliopiston tietosuojavastaava on tavoitettavissa sähköpostitse osoitteesta: dpo@utu.fi.

5. Henkilöt, jotka osallistuvat henkilötietojen käsittelyyn

Alli Tamminen

6. Tutkimuksen nimi sekä tutkimuksen kesto

Tutkimuksen nimi: Kaksoismarginaali

Henkilötietojen käsittelyn ajallinen kesto: Henkilötietoja käsitellään tutkimusprosessin ajan ja säilytetään enintään 29.5.2026 saakka. Tutkielma lähetetään arvioitavaksi huhtikuussa 2026. Täten litteroitua ja pseudonymisoitua tutkimusaineistoa säilytetään enintään 30.4.2026 asti, jonka jälkeen se tuhoetaan.

Mikäli tutkimukseen osallistuneet haastateltavat ovat ilmoittaneet haluavansa valmiin tutkielman tiedokseen, säilytetään heidän yhteystietonsa tilapäisesti arviointiprosessin päättymiseen saakka 29.5.2026 asti, jotta lopullinen versio voidaan toimittaa heille. Tämän jälkeen henkilötiedot poistetaan eikä aineisto ole enää yhdistettävissä yksittäisiin henkilöihin. Mikäli haastateltava ei toivo lopullista versiota itselleen poistetaan aineiston lisäksi hänen henkilötietonsa pysyvästi viimeistään 30.4.2026 mennessä.

7. Henkilötietojen lainmukainen käsittelyperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklassa mainitun, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi;
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuurisperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettu etu.

8. Tutkimusmateriaaliin sisältyvät henkilötiedot sekä suojatoimenpiteet

Tutkimuksessa kerätään osallistujien nimi ja yhteystiedot (sähköpostiosoite ja/tai puhelinnumero) haastattelun sopimista ja mahdollisen valmiin tutkielman toimittamista varten. Lisäksi tutkimusaineistoon sisältyy haastattelujen yhteydessä esiin tulevia taustatietoja ja kokemuksia, jotka voivat sisältää henkilötietoja.

Henkilötiedot kerätään tutkimukseen osallistuvien vapaaehtoisten yhteydenottojen ja yksilöhaastattelujen yhteydessä. Haastattelut ääninauhoitetaan ja litteroidaan tutkimusta varten.

Rekisteröityjen oikeuksien turvaamiseksi aineisto pseudonymisoidaan analyysivaiheessa siten, että suorat tunnistetiedot poistetaan ja korvataan joko keinotekoisilla nimillä tai numeerisilla tunnisteilla. Suorat tunnistetiedot säilytetään erillään varsinaisesta tutkimusaineistosta, ja aineistoa käsitellään luottamuksellisesti sekä suojataan teknisin ja organisatorisin toimenpitein.

9. Erityiset henkilötietoryhmät (arkaluontoiset henkilötietoryhmät)

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

10. Henkilötietojen keräämisen lähteet

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot kerätään suoraan tutkimukseen osallistuvilta vapaaehtoisilta henkilöiltä. Henkilötiedot saadaan osallistujien yhteydenottojen yhteydessä sähköpostitse tai puhelimitse sekä yksilöhaastattelujen aikana. Tutkimuksessa ei käytetä henkilötietoja muista lähteistä.

Suorat tunnistetiedot poistetaan tutkimusaineistosta analyysivaiheessa. Tutkimuksen kohderyhmän erityisluonteen vuoksi on kuitenkin mahdollista, että vastaustietojen kokonaisuus voisi joissain tapauksissa lisätä yksittäisten henkilöiden tunnistettavuuden riskiä. Tämä huomioidaan tutkimuksen raportoinnissa siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa edes välillisesti.

11. Henkilötietojen siirtäminen ja jakaminen kolmansille osapuolille

Henkilötietoja ei siirretä Turun yliopiston/tutkimusryhmän ulkopuolelle.

12. Henkilötietojen siirtäminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

13. Automaattinen päätöksenteko ja noudatettavat suojatoimet

Automaattista päätöksentekoa ei toteuteta käsiteltäviin henkilötietoihin.

Henkilötietoihin sovelletaan seuraavia suojatoimia:

- Aineisto on salassa pidettävää.
- Kirjalliseen materiaaliin sovellettavat suojatoimet:
Haastatteluaineiston litteroitua versiota säilytetään tutkijan henkilökohtaisella tietokoneella, joka on suojattu salasanalla, eikä sitä jaeta ulkopuolisille.
- IT-järjestelmissä toteutettava henkilötietojen käsittely:
Aineisto on suojattu henkilökohtaisilla käyttäjätunnuksilla ja salasanalla.
- Muu:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.
- Analysoitava aineisto sisältää suorat tunnistetiedot.
Perustelut:

14. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusaineisto poistetaan.

15. Oikeutesi rekisteröitynä sekä näihin tehtävät poikkeamat

Rekisteröity voi ottaa yhteyttä seuraaviin henkilöihin saadakseen lisää tietoja heidän tietosuojasetuksensa mukaisista oikeuksistaan:

Alli Tamminen
Kirsi Günther

Rekisteröidyn oikeuksiin tehtävät poikkeamat

Tietosuojasetuksen sekä kansallisen tietosuojalain nojalla rekisteröidyn oikeuksiin voidaan tehdä tiettyjä poikkeamia, kun henkilötietojen käsittelyperusteena toimii tieteellinen tutkimus ja oikeuksien toteuttaminen tekisi käsittelyn tarkoituksen (tässä tapauksessa tieteellisen tutkimuksen) joko mahdottomaksi tai aiheuttaisi huomattavaa haittaa käsittelylle.

Tarve tehdä poikkeamia rekisteröityjen oikeuksiin arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tämän tietosuojaselosteen tutkimuksessa on todennäköisesti tarpeen tehdä poikkeamia seuraaviin rekisteröityjen oikeuksiin:

- Oikeus saada pääsy tietoihin (Artikla 15)
- Oikeus tietojen oikaisemiseen (Artikla 16)
- Oikeus tietojen poistamiseen (Artikla 17)
- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (Artikla 18)
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä (Artikla 20)
- Vastustamisoikeus (Artikla 21)

Perusteet tehtäville poikkeamille sekä tehtävien poikkeamien ulottuvuus:

Oikeus valituksen tekemiseen

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetulle, jos koet, että henkilötietojasi on käsitelty soveltuvan tietosuojalainsäädännön vastaisesti.

Tietosuojavaltuutetun yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto
Käyntiosoite: Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
Postiosoite: PL 800, 00531 Helsinki
Puhelinvaihdde: 029 566 6700
Sähköposti (kirjaamo): tietosuoja(at)om.fi

Liite 3. Suostumuslomake

Haastateltavan suostumuslomake

Suostumus osallistumisesta pro gradu - tutkielmaan *kaksoismarginaali*. Tutkielma toteutetaan Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa.

Tutkielmassa tarkastellaan naisvihan ilmenemistä ja muotoja päihteidenkäyttäjien yhteisöissä kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta. Tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten naisviha rakentuu, ilmenee ja vaikuttaa päihteidenkäyttäjien yhteisöjen jäseniin sekä millaisia seurauksia sillä on erityisesti naisten hyvinvoinnille ja asemalle.

Allekirjoittamalla suostun seuraaviin:

Olen saanut kirjallista tietoa tutkimuksesta. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on minulle vapaaehtoista.

Minulle on kerrottu, että tutkimusaineisto pidetään salassa ja aineistoa käsitellään luottamuksellisesti eikä henkilöllisyyteni käy ilmi vastauksistani.

Ymmärrän, että voin halutessani keskeyttää osallistumisen. Minun ei tarvitse ilmoittaa sille syytä eikä keskeyttämisestä koitu minulle haittaa.

Osallistun omasta päätöksestäni tutkimukseen.

Annan luvan antamieni tietojen käsittelyyn ja arkistointiin tutkimuksen teon ajaksi.

Annan luvan haastattelun ääninauhoitukseen.

Paikka ja päivämäärä

Tutkimukseen osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 4. Teemahaastattelurunko

Aloitus ja johdatus aiheeseen

- Haastattelijan esittely
- Haastattelun tarkoitus: tutkitaan naisvihan ilmentymiä päihteidenkäyttäjien yhteisöissä
- Luottamuksellisuus, anonymiteetti, nauhoituslupa
- Vapaaehtoisuus: voimme missä tahansa vaiheessa pitää tauon tai keskeyttää haastattelun kokonaan.
- Aiheen pohjustus: vaikeat teemat, hankala sanasto
- Miltä haastatteluun osallistuminen tuntuu?

Tausta ja konteksti

- Voitko kertoa taustastasi päihteiden käytön ja päihdeyhteisöjen kanssa? Millaisissa ympäristöissä tai yhteisöissä olet ollut mukana ja kuinka pitkään?
- Milloin olet ryhtynyt kokemusasiantuntijaksi ja millainen roolisi kokemusasiantuntijana on nykyään?
- Miten kokemusasiantuntijuus on vaikuttanut siihen, miten ymmärrät ja tulkitset aiempia kokemuksiasi?

Naisvihan käsite ja havainnot

- Miten itse määrittelet tai ymmärrät naisvihan käsitteen?
- Millaisia tilanteita tai ilmiöitä olet huomannut yhteisöissä, jotka vastaavat käsitystäsi naisvihasta?
- Missä tilanteissa naisviha näyttäytyi arkipäiväistyneen tai normalisoituneen?

Sukupuoliroolit ja valta

- Miten luonnehtisit yhteisöjen yleistä ilmapiiriä ja vuorovaikutusta?
- Millaisia sukupuoliroolit olivat niissä yhteisöissä, joissa olit mukana?
- Miten kuvailisit yhteisöissä esiintyneitä valtasuhteita?
 - o Kuka sai äänen, kuka jäi sivuun?
 - o Miten valta ilmeni arjen tilanteissa?

Naisvihan ilmentymät

- Millaisissa tilanteissa koit, että sinua kohdeltiin naisena eri tavoin kuin miehiä? / Millaisissa tilanteissa koit, että sinua kohdeltiin miehenä eri tavoin kuin naisia?
- Millaisia esimerkkejä naisiin kohdistetusta vähättelystä tai halventamisesta olet kohdannut tai havainnut?
- Miten naisiin kohdistuva henkinen, fyysinen tai seksuaalinen väkivalta on ilmennyt yhteisöissä?
- Millä tavoin naisista puhuttiin yhteisöissä? Millaista termistöä naisista käytettiin?
- Miten puhutavat erosivat tilanteen tai puhujan mukaan?
- Miten yhteisö yleensä reagoi tilanteisiin, joissa naisvihaa tuli esiin? Millä tavoin tilanteisiin puututtiin tai jätettiin puuttumatta?
- Mitkä yksittäiset tilanteet tai kokemukset ovat jääneet sinulle erityisesti mieleen ja miksi?

”Hyvä jätkä” – rooli ja sisäistetty naisviha

- Miten ”hyvä jätkä” – ilmiö näkyi päihteidenkäyttäjien yhteisöissä, joissa olit mukana?
- Millaisia odotuksia tähän rooliin liittyi?
- Miten tällaisen roolin hyväksyminen vaikutti siihen, miten naista kohdellaan?
- Mitä tapahtui, jos nainen ei sopinut ”hyvän jätkän” rooliin tai siihen liitettyihin odotuksiin?
- Millaisissa tilanteissa olet havainnut naisten puhuvan itsestään tai toisista naisista vähätellen tai halventavasti?
- Millaisia ilmauksia ja puhetta olet todistanut naisten tuottavan toisistaan?

Stigma ja häpeä

- Millaisissa tilanteissa koit tulevasi leimatuksi tai arvioiduksi naisena ja päihteidenkäyttäjänä? / Millaisissa tilanteissa koit tulevasi leimatuksi tai arvioiduksi sukupuolesi vuoksi?
- Ketkä leimasivat tai arvioivat – yhteisö, läheiset, viranomaiset, palvelut, media?
- Millä tavoin koet, että häpeä liittyi nimenomaan naiseuteen eikä pelkästään päihteiden käyttöön? / Millä tavoin ajattelet, että stigma ja häpeä jakautuvat yhteisöissä eri tavoin naisten ja miesten välillä?
- Miten puhe ympärilläsi vaikutti siihen, miten näit itsesi?
- Millaisissa tilanteissa huomasit alkavasi arvioida tai syyttää itseäsi?
- Miten häpeä vaikutti avun hakemiseen tai avun vastaanottamiseen?

Vaikutus ja seuraukset

- Millä tavoin naisvihan kokemukset vaikuttivat mielestäsi yhteisön naisiin? Esimerkiksi hyvinvointiin, asemaan ja toimintaan?
- Miten koet naisvihan vaikuttaneen muihin yhteisön jäseniin ja sen dynamiikkaan?
- Reflektoiden nykyistä ja mennyttä: Millä tavoin päihdeyhteisöissä kohtaamasi naisviha eroaa mielestäsi ”valtavirran” naisvihasta?
- Miten ajattelet päihteiden käytön vaikuttavan naisvihan laatuun, voimakkuuteen tai hyväksyttävyyteen?

Naiset päihdepalvelujen asiakkaina

- Millä tavoin naisvihasta kumpuavat kokemukset näkyvät mielestäsi naisten palveluntarpeissa?
- Miten arvioit nykyisten päihdepalvelujen kyvyn ymmärtää, tunnistaa ja vastata naisten moninaisiin kokemuksiin?
- Millä tavoin olet itse kokenut tarvetta käsitellä näitä kokemuksia ja miten olet sen tehnyt? / Miten sukupuoleen liittyviä teemoja käsiteltiin/käsitellään päihdepalveluissa?

Lopetus

- Onko jokin teema, kokemus tai näkökulma, josta emme ole vielä puhuneet, mutta jonka koet tärkeäksi tuoda esiin?
- Onko vielä jotakin mitä haluaisit kertoa, korjata tai kysyä?
- Kiitos osallistumisesta ja ohjeistus jatkosta

Liite 5. Selvitys tekoälyn käytöstä

Tässä tutkielmassa olen hyödyntänyt tekoälysovellus ChatGPT:n ilmaisversiota tekstin rakenteen selkeyttämisessä ja kielellisessä hiomisessa. Tekoälysovelluksen avulla olen sujuvoittanut tekstiä poistamalla toistoa ja selkeyttämällä pitkiä lauserakenteita. Lisäksi olen hyödyntänyt sovellusta lukujen järjestämiseen ja otsikointiin. Tästä huolimatta kaikki tutkielmassa esitetyt havainnot, johtopäätökset ja tulkinnat, jotka eivät pohjautu aiempiin tutkimuksiin, ovat omiani ja otan niistä vastuun.